

ISSN: 2181-3558

«SCIENCE AND RESEARCH»

JOURNAL

OF INTEGRATED EDUCATION
AND RESEARCH

INTEGRATSIYALASHGAN

TA'LIM VA TADQIQOT JURNALI

ЖУРНАЛ ИНТЕГРИРОВАННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ И ИССЛЕДОВАНИЙ

**THE JOURNAL OF
INTEGRATED
EDUCATION AND
RESEARCH**

ISSN 2181-3558

VOLUME 2, ISSUE 6

COLLECTION B

JUNE 2023

Tahririyat a'zolari
Editorial board

Berdialiev A. f.f.d., prof.
Nurullaeva Sh.U. ped.f.d., prof.
Tursunov K.Sh. ped.f.d., prof.
Babadjanova D. tarix.f.d., prof.
Ernazarova G.O. ped.f.d., prof.
Abduraximova D.A. ped.f.d., prof.
Madumarov T.T. yur.f.d., prof.
Mirzayeva S.R. fil.f.d., prof.
Yuldashev M.M. fil.f.d., prof.
Xolliyev A.E. bio.f.d., prof.
Mahmudov N.M. fil.f.d., prof.
Salayeva M.S. ped.f.d., prof.
Salaeva M.S. psi.f.n., dotsent
Tojiboyeva M.A. fil.f.d., dotsent
Sabirova N.E. fil.f.d., dotsent
Norboyeva U.T. bio.f.d., dotsent
Yarmatov R.B. ped.f.d., dotsent
Egamberdiyeva N.A. tarix.f.d., dotsent

Achilov N.K. fil.f.d., dotsent
Imomova G.M. fil.f.n., dotsent
Zakirova H.R. f.f.n., dotsent
Tuhtahujaev H.B. ped.f.f.d., dotsent, TFA Akademik
Bakiyev Z.A. ped.f.n., dotsent
Razzakov H.K. tex.f.n., f.f.d., dotsent
Ortikov O.A. tex.f.f.d., dotsent
Djuraeva M.Y. f.f.f.d.
Nabikhodjaev A.A. iqt.f.n., dotsent
Otadjanova M.O. f.f.d.
Tajibaeva M.A. fil.f.d., dotsent
Hasanov A.M. fil.f.f.d.
Kholmurodov A.E. fiz.m.f.d., dotsent
Aripov O.A. iqt.f.d., dotsent
Safarova U.A. fil.f.d., dotsent
Dexqonova M.Sh. f.f.d.
Hasanov A.M. fil.f.d.

Mas'ul kotib: M.Yusupov

AHMAD TAROZIY VA SANOYI' ILMLARI

Bekmurod Boyzoqov
ToshDO'TAU 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Maqolada turkiy tildagi ilk nazariy manba hisoblangan Shayx Ahmad Taroziyning "Funun ul-balog'a" asarining kompozitsiyasi, uning har bir bo'limi haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, fors adabiyotshunosligida muhim manbalardan bo'lgan Muhammad ibn Umar Rodiyoniyning "Tarjimon ul-balog'a", Shams Qays Roziyning "Al-mo'jam" va Atoullloh Husayniyning "Badoye' us-sanoye'" asarlari bilan qiyosiy aspektda o'rganilgan. g'

Kalit so'zlar: Sharq poetikasi, ilmi bade', aruz ilmi, qofiya, radif, badiiy san'atlar, she'r janrlari, muammo.

Abstact. The article talks about the composition of the work "Funun ul-Balogha" by Sheikh Ahmad Tarazi, which is considered the first theoretical source in the Turkish language, and about each of its sections. Also, it is studied in a comparative aspect with the works of Muhammad ibn Umar Rodiyani, "Tarjiman ul-Balogha", "Al-Mojam" by Shams Qays Razi, and "Badoye' us-Sanoye" by Atullah Husayni, which are important sources in Persian literature.

Keywords: Oriental poetics, science of bade', science of aruz, rhyme, radif, fine arts, poetry genres, problem.

Turkiy adabiyot qadimdan mavjud bo'lsa-da, adabiyotshunoslik va adabiy-tanqidiy qarashlarning shakllanishi ham shu davrlardan shakllangan. Adabiyotshunoslikning ilk elementlari turkiy adabiyot namunalarida bo'lsa-da, bu sohaga doir bizgacha yetib kelgan ilk nazariy manba bu Shayx Ahmad ibn Xudoydod Taroziyning "Funun ul-balog'a" asari hisoblanadi.

"Funun ul-balog'a" 1437-yili yaratilgan va Amir Temurning nevarasi, Movarounnahrning o'sha paytdagi hukmdori Muhammad Tarag'ay Mirzo Ulug'bek ibn Shohruh Mirzoga bag'ishlangan. [1,9] Taroziyning mazkur asari o'z davridagi adabiy hayot ehtiyoji va talablari asosida yuzaga kelgan, deyish mumkin. Chunki forsiy tilda she'r yozadigan iste'dod egalari, xususan, havaskor ijodkorlar uchun she'r qoidalari – aruz vazni, qofiya, she'riy san'atlar, she'rlarning janr xususiyatlari haqida kitoblar, turli qo'llanmalar ko'p edi. Turkiy tilda esa she'r va boshqa badiiy asar yozishga qiziqqan iste'dodli kishilar uchun bunday ilmiy qo'llanma, risolalar yo'q edi. O'zbek tilida asar yozishga, o'zbek adabiyotini boyitishga, uni rivojlantirishga bel bog'lagan qobiliyat egalari esa temuriyzoda Mirzo Ulug'bek davrida tobora ko'payib borar edi. Binobarin, Taroziyning bu asari o'zbek xalqining ma'naviy va madaniy taraqqiyoti bilan chambarchas bog'langan edi.

Asardan anglashiladiki, Shayx Ahmad fors-tojik shoirlari ijodini juda yaxshi bilgan, ular asarlarining eng mukammal va mo'tabar qo'lyozma nusxalaridan foydalangan. Turkiydagi she'riy parchalar, ba'zi badiiy san'atlarning misoli uchun keltirilgan bayt-u misralar aksariyat holda Taroziy qalamiga mansub hisoblanadi.

Asar muqaddima hamda alohida nomlangan besh qismdan iborat bo'lib, ular muallif tomonidan muqaddimaning so'ngida quyidagicha ma'lum qilingan: 1. She'r qismlari va she'riy janrlar muammosi. Mazkur qismda shayx Ahmad Taroziy she'r nav'lariga to'xtalib, ularni shakl va mavzu jihatdan tahlil qiladi hamda o'nta she'riy shaklning ta'rifini keltiradi. 2. Qofiya va radif muammolari. Ushbu qismda muallif qofiya hamda radifni nazariy jihatdan o'rganadi, ushbu she'r unsurlarini chuqur va puxta sharxlab, qofiyaning 5 ta (mutavotir, mutarodif, mutadorik, va mutakovis), keyinchalik fors olimlari qo'shgan 3 (mutasoviy, mutarojih, mutazjiyd) – jami 8 ta turini tushuntirib beradi. 3. Badiiy san'atlar muammosi. Ushbu qismda musulmon Sharqi mumtoz adabiyotida "ilmi badi'" deb nomlangan sohaga tegishli bo'lgan she'riy san'atlar tadqiq qilinadi; jami 97 ta badiiy san'at sharhlanib, arab, fors va turkiy tilda yozilgan she'rlardan misollar keltiradi. 4. Aruz vazni muammolari. Risolaning ushbu qismida aruz tizimiga bag'ishlangan bo'lib, unda muallif aruz bahrlarini tadqiq qiladi. 5. Muammoning usul va qoidalari haqida. Mazkur qismni o'z ichiga oluvchi sahifalar bizga ma'lum qo'lyozmada mavjud emas. Devin de Uisning aytishicha, "Funun ul-balog'a"ning mazkur nusxasi kuchli bo'ronda yoqqan yomg'irda ko'plab qo'lyozmalar qatori jiddiy shikastlangan. [2,270]

Ahmad Taroziyning "Funun ul-balog'a" risolasi turkiy mumtoz poetika olamida alohida mavqe va ahamiyatga ega asardir. Avvalo, risolaning turkiy tilda bitilganligi eng ustuvor xususiyat hisoblanadi. Shu ma'noda "Funun ul-balog'a" o'zidan keyin yaratilgan turkiydagi ko'plab adabiy-nazariy manbalar uchun asos vazifasini o'tadi. Jumladan, bugungi mumtoz adabiyotshunoslik masalalarini yorituvchi qo'llanma, darslik va ilmiy risolalarning tub ildizlari Taroziy qarashlariga bilan mutanosib.

Shayx Ahmad o'tmishdoshlarining nazariyaga oid asarlarini diqqat bilan o'rganib chiqqan va ularning ustun jihatlari olgan yoki kamchiliklarini to'ldirishga harakat qilgan. Masalan, o'tmishda yaratilgan adabiyot nazariyasiga doir ko'p asarlar ma'lum bir adabiy turni qamrab olgan bo'lsa, muallif esa barcha turlariga to'xtalib o'tadi.

"Funun ul-balog'a"ni fors adabiyotshunosligiga oid bir qancha nazariy manbalar bilan qiyoslashimiz mumkin. Quyida shu xususda so'z yuritamiz.

Muhammad ibn Umar Rodiyoniyning "Tarjimon ul-balog'a" asari. "Tarjimon ul-balog'a" asarida muallif haqida ma'lumot uchramaydi. Umar Rodiyoniyning bizgacha yetib kelgan yagona hisoblangan asari XI asarning 80-yillarida yozilgan. Asar arab tilida yozilgan Imom Nasr ibn Hasan Marg'inoniyning "Mahosin ul-kalom" asari ta'sirida yaratilgan. Muallifning o'zi asar so'zboshisida buni alohida ta'kidlab o'tgan. "Va ommal bobhoi in kitobro dar tartibi fusuli "Mahosin ul-kalom", ki Xoja Imom Nasr ibn al-Hasan... nihodaast, taxrich kardam va az tafsiri vay misol giriftam va laqabashro "Tarjumon ul-balog'a" ixtiyor kardam". [3,145] "Tarjimon ul balog'a"da 73 ta badiiy san'atlar tasnif qilinib, Qur'oni Karim va Hadisi sharif bilan birga arab va fors shoirlari ijodiga ham murojaat qilinadi. 60 ga yaqin shoirlar she'rlaridan namunalar keltiriladi. Haqiqatan, risolada nazariy fikrlarning isboti tariqasida, arab tilidagi asarlardan farqli ravishda, fors tilining

badiiy imkoniyatlarini yaqqol ko'rsatib beruvchi shu tilning ijod mahsullaridan misollar keltiradi. Olimlar bu asar fors tilida shu turda yaratilgan keyingi asarlar uchun asos bo'lganini ta'kidlaydilar.

Shamsiddin Qays Roziyning "Al-mo'jam fi ma'oyiri ash'or ul-ajam" ("Fors she'riyatining qoidalari jamlanmasi") asari. "Al-mo'jam" asari Muqaddima, 2 asosiy qism va xotimadan iborat. Asarning birinchi qismi aruz ilmiga bag'ishlangan bo'lib, 4 bob asosida aruz ilmi nazariyasi tushuntiriladi. [4,12] To'rt bobning dastlabki bobi aruz istilohining izohiga bag'ishlangan bo'lib, olim istilohlarni sharhlashda ma'lum tartibga rioya qiladi.

Dastlab, bu istilohlarning asl lug'aviy ma'nosini keltirib, so'ng atama sifatidagi ma'nolarini tushuntiradi. Ikkinchi bobda rukn, juzv va vaznlar baytlar misolida izohlanadi. Birinchi qismning uchinchi bobida esa zihoflar, tarmoq ruknlar tahlilga tortiladi. To'rtinchi bobda aruz doiralari, qadim va hadis bahrlarga oid nazariy ma'lumotlar baytlar va ularning taqti'lari asosida tahlil qilinadi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, Qays Roziy o'zigacha bo'lgan davrlarda yaratilgan arab va fors tilidagi aruz ilmiga oid deyarli barcha risolalar bilan tanish bo'lgan, ularga murojaat qilgan, bahsga kirishgan. "Al-mo'jam"ning ikkinchi qismi esa qofiya hamda badiiyat ilmiga bag'ishlangan. Qays Roziy birinchi qismdagi an'anani davom ettirgan holda dastlabki bobda she'riyat va qofiya, radif istilohlari, qofiyaning she'riyatdagi ahamiyati, qo'llanish o'rinlari borasida ma'lumot beradi. [5,145]

Atoullloh Husayniyning "Badoye us-sanoye" asari. Ushbu risola muallifi Alisher Navoiyning zamondoshi va ustoz Atoullloh Husayniydir. Asar ilmi badi'ga bag'ishlangan bo'lib, uni yaratishda faqat arab balog'atshunos olimlarining asariga tayanmay, o'ziga bo'lgan bo'lgan forsiy manbalardan ham yaxshi xabardor bo'lib, ulardan foydalanganligi biz yuqorida nomlari aytgan manbalardan afzaldir.

Asarda muallif arab balog'atshunoslari kabi balog'at ilmini ma'oniy, bayon va badi' emas, lafziy go'zalliklar, ma'naviy go'zalliklar va lafziy-ma'naviy go'zalliklar deb guruhlaydi. Bu haqda Atoullloh Husayniy shunday deydi: "nutq go'zalliklari uch qism bilan cheklanur ul jihatkim, har go'zallik yo ma'no go'zalligidir, yo lafz go'zalligidur yoxud lafz-u ma'no go'zalligining yig'indisining go'zalligidur". [6,34] Atoullloh Husayniyning "Badoyi' ussanoyi" asari ilmi badi'ga bag'ishlangan bo'lsa-da, uning "Muqaddima"sida keltirilgan aruz ilmi bilan bog'liq qarashlari ko'z oldimizda muallifning yetuk aruzshunos sifatida gavdalantiradi.

Mazkur asar debocha, muqaddima, 3 san'at turi va xotimadan iborat: debocha kitobning yozilish sababi, muqaddima aruz vazni va zihoflari xususida bo'lib, 1-bobda 60 ta lafziy san'at, 2-bobda 63 ta ma'naviy san'at, 3-bobda 23 ta lafziy-ma'naviy san'at to'g'risida ma'lumot berilgan. Xotima 2 qismdan iborat: birinchisida she'rning ma'no bilan bog'liq illatlari haqida fikr yuritilib, 2-bobda 15 ta atamaga izoh berilgan.

Shayx Ahmad Taroziy va fors fors tilida yaratilgan ilmiy risolalar (aynan Umar Rodiyoniyning "Tarjimon ul-balog'a", Shamsiddin Qays Roziyning "Al-mo'jam ma'oyiri ash'ori fil Ajam" va Atoullloh Husayniyning "Badoye' us-

sanoye” asarlari) bilan muqoyasa qilib, quyidagi xulosalarni qilishimiz mumkin: “Funun ul-balog‘a” asari semantik-struktur jihatdan boshqa risolalardan keng diapozonni qamrab olishi bilan farqli va ayni shu jihati boshqa asarlardan ko‘ra universal risola ekanligiga da’vo qiladi. Ya’ni “Tarjimon ul-balog‘a” va “Badoye’ us-sanoye” asarlari mumtoz poetikaning aynan badi’ ilmi yoki aruz ilmiga bag‘ishlangan bo‘lsa, Ahmad Taroziyning asari esa ilmlar uchligi (arzu ilmi, qofiya ilmi va badi’ ilmi) haqida so‘z yuritadi. Shamsiddin Qays Roziyning “Al-mo‘jam” asari bu borada “Funun ul-balog‘a” bilan bahslashga oladigan asar. Ammo ushbu asarlarda “Funun ul-balog‘a”dagi kabi she’rlarning janr xususiyatiga tafsil to‘xtalmagan. Umar Rodiyoniy o‘z asari haqida Imom Nasr ibn Hasan Marg‘inoniyning “Mahosin ul-kalom” asari ta’sirida yaratilganini ta’kidlab o‘tsa, “Al-mo‘jam” esa Rashididdin Vatvotning “Hadoyiq us-sehr”, Bahromi Saraxsiyning “G‘oyat ul-aruzayn” asarlaridan foydalangan bo‘lsa, “Badoye’ us-sanoye”da esa o‘z nazariy qarashlarini ifoda etishda “Al-mo‘jam” va Nosiriddin Tusiyning “Me’yor ul-ash’or” asarlariga qayta-qayta murojaat qilinadi. “Funun ul-balog‘a”da Ahmad Taroziy o‘ziga bo‘lgan davrdagi barcha arabiy-forsiy manbalardan xabardorligi sezilsa-da, aynan biror risolani tilga olmasligi muayyan bir asarni asos qilib olmaganidan dalolat beradi. Ya’ni muallif salafining nazariy qarashlarini tanqid qilib, bahsga tortmasdan, barchasini umumlashtirish yo‘lidan boradi. Ahmad Taroziyning asarida nazariy qarashni quvvatlash uchun o‘tmishdoshlari kabi Qur’oni karim, Hadisi sharif, arabiy hikmatli so‘zlar va forscha she’riy parchalar havola etishi bilan yuqorida forsiy manbalar bilan bir xillikni kasb etsa-da, turkiy tilda yaratilgani uchun turkiy tildagi parchalarni ham keltirib, uch xil tildagi manbalar orqali xilma-xillik kasb etgan.

Adabiyotlar

1. Shayx Ahmad ibn Xudoydod Taroziy. Funun ul-balog‘a. – T.: Xazina, 1996.
2. O‘zbekistonda xorijiy tillar ilmiy-metodik elektron jurnali, № 4(23)/2018. Yusupova D. “Shayx Ahmad Taroziyning “Funun ul-balog‘a” asarida turkiy aruz masalasi”.
3. Muntaxabi “Tarjimon ul-balog‘a” va “Hadoyiq us-sehr”. – D.: Donish, 1987.
4. Shamsi Qaysi Rozi, Al-Mo‘jam/tahiyagar va muallifi lug‘ot va tavzehot U Toirov. – D.: Adib, 1991.
5. Meros Sharqshunoslik, 2/2020. Orzigul Hamrayeva. Shamsiddin Qays Roziyning “Al-mo‘jam fi ma’oyiri ahs’or al-ajam” asari tadqiqi.
6. Atoulloh Husayniy. Badoyi’ us-sanoyi’. Forschadan A.Rustamov tarjimasini. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1981.

TURLI YOSHDA OILA QURGAN QIZLARNING OILAGA MOSLASHUVINING IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK OMILLARI

Rahimova Matluba Berdali Qizi
Ish (o'qish) joyi

Annotatsiya. Ushbu maqolada har xil yoshdagi qizlarning turmush qurganda hamda ungacha bo'lgan vaqtdagi vaziyati, ko'nikmalari, bunga ham tabiatan ham jismonan tayyorligi bilan birgalikda oila tushunchasi, undagi majburiyatlar, oiladagi o'rin hamda vazifalar haqida tushunchalar va oilaga moslashuvining ijtimoiy va psixologik omillari haqida so'z yuritiladi va ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy-psixologik omillar, oila masalasi, oila tashkilotlari, yosh avlod, kattalar tazyiqi, ruhan tayyor bo'lish, oila majburiyatlari, turli yoshda turli ko'nikmalar, hayot majburiyatlari, mustahkam oila.

Dunyoga kelibmizki vaqtlar o'tishi va insonning o'sishi, uning fikrlash doirasi kengaygani qadar bilim va ko'nikmalari ham oshib boradi. Shu tariqa odamzot o'sib ulg'ayadi. Tanishlar, do'stlar orttiradi va shu chog'da o'ziga mos bo'lgan juft ham izlaydi desak adashmagan bo'lamiz. Oila qurish, o'sha muhitga moslashish, hamma bilan birdek bo'lish, har narsaga ulgurish, uy ishlari, o'qish va oilani birdek olib ketish yengil narsa emas hamda buni o'ziga yarasha qiyinchiliklari mavjud. Oila qurishda, undan keyingi hayotda har ikkala tomondan katta mas'uliyat hamda qaysidir ma'noda sabr talab qilinadi desak to'g'ri bo'ladi. Sababi hayot birdek tekkis ketmaydi hamda uning o'z qiyinchiliklari bo'ladi va shu damda sabr, kuch-quvvat ila o'ta olgan har bir inson o'z yo'lini topib, haqiqiy oila baxtiga erisha oladi. Albatta, bunda juftlikning faqat bir tomoni harakat qilishi talab etilmaydi. Sog'lom munosabatlarda har ikkala tomonning o'z vazifa va majburiyatlari mavjud bo'ladi. Ularni esa oila a'zolarining o'zlari o'zaro ichki masala tarzda taqsimlab olishadi. Jamiyatimizda shu o'rinda hamma teng va birdek huquqga ega. Onalik, bolalik davlat tomonidan himoyaga olinadi va yordam qilinadi. Bunday ko'rinishdagi masalalar uchun tegishli organlar hamda tashkilot va masalani ko'rib chiquvchi omillar mavjud yurtimizda. Yosh oilalar ajrimi ko'paymasligi, oila mustahkamligi, hamda bu uchun kerakli bo'lgan barcha ishlarni ta'minlash hamda barqarorlashtirish uchun qadim zamondan ham birdek harakat qilib kelinadi. Jamiyatimizda har bir insonning o'z o'rnini hamda huquq va majburiyatlari mavjud. Hamma davlat tomonidan himoyaga olingan hisoblanadi. Qizlarni yosh hamda majburlab turmushga berish og'ir ko'rinishdagi jinoyat hisoblanadi hamda davlat tomonidan jazo tayinlanadi va qizlar himoya qilinadi. Taraflarning, oila qurmoqchi bo'lgan har bir insonning erki hamda tanlash huquqi o'zi qo'lida. Ularni majburlash, tazyiq o'tkazish og'ir jinoyat hamda kelajak avlod uchun ham sezilarli darajada zarar hisoblanadi. Davlat, yosh avlod tazyiq ostida ish ko'rishsa hechqachon rivojlanish bo'lmaydi. Bu psixologik jihatdan ham kattadan katta muammolar keltirib chiqazadi. Ba'zi bir qizlar erta ba'zilar esa kech rivojlanadi ya'ni oila qurish masalasi bo'yicha. Kimdirlar tabiatan tayyor bo'lishsa, yana kimdirlar buni xohlashmaydi. Oila, turmush qurish, bola shunga o'xshash

vaziyatlar turli yoshda har xil ya'ni har xil tushunchali bo'ladi qizlarda. Oila muhim masala hisoblanadi, har muammoga duch kelganda ajrashish yokida yomon oqibatlarga olib kelish ko'proq yoshlarda uchraydi. Sababi esa ular hali oila qurishga tayyor hisoblanmaydi. Turmushga berishdan avval, har bir ota-ona o'z farzandlariga nafaqat qizlariga balki o'g'il farzandlar uchun ham kerakli, hayotiy bo'lgan maslahatlar berishlari shart va darkor. Ular qachonki oila qanchalik muhim masala ekanligini tushinib yetishsagina unga yengil qarashmaydi hamda oilani qadriga yetib, uni mustahkamlashadi. Erta oila qurish, kech oila qurish insonlarning fikri, tabiatan rivojlanishlariga katta miqdorda bog'liq hisoblanadi. Har ikkalasi ham noto'g'ri emas, sababi esa insonlar har xil sharitda hamda turli xil vaziyatlarda katta bo'lishadi. Shu sababdan ham har kimni o'z fikri hamda dunyo qarashi har xil bo'ladi. Ularni majburlash masalani yechimi bo'lib hizmat qilmaydi, balki aksincha muammoni kattartiradi xolos. Mana shunday vaziyatlar uchun psixologik markazlar hamda yosh qizlar uchun, ular bilan fikr almashib to'g'ri maslahatlar beradigan markaz hamda tashkilotlar ochilgan. Ularni oldiga tashrif buyurgan har bir kishi uchun o'z maslahatlarini ayashmaydi hamda masalani yechimini topish uchun yordam berishadi. Endi esa turli yoshdagi turli tushunchalar ya'ni oila haqidagi tushunchalarga to'xtaydigan bo'lsak, yosh qizlarda tajriba hamda hayot qiyinchiliklari haqidagi ko'nikmalar, oila tushunchasi, undagi qadriyatlar, uni asrash, imkon qadar har ikkala taraf bir-birini qo'llashi hamda kelishib yashashliklari to'g'risida masalalar bo'yicha bilimlari kam bo'lishi bu tabiiy holat hisoblanadi. Ayni shu damda esa ularga to'g'ri yo'l ko'rsatish kattalar va tajribali insonlar zimmasida bo'ladi. Ular shu chog'da o'zlarining maslahatlari hamda ko'nikmalarini bo'lishishlari talab qilinadi. Yoshlarning kelajakdagi hayotlari uchun muhim masala hisoblanadi. Ota-onalar ba'zida qizlarning xohish-istaklariga qaramasdan, ularning fikrlarini bilmasdan ish ko'rishadi. Ya'ni majburlab turmushga berish, bu ko'pchilik qizlarga psixologik ta'sir ko'rsatadi. Yoshlarni bir-birlarga mosmi, mos emasmi bu kabi tushunchalarni bilish, ularning fikr almashishlari, ular hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Bir-birini ko'rmagan tanimagan insonlar esa bir-birini tushunishga ko'pincha harakat qilishmaydi va shu sababdan ham ajrimlar soni keskin orttadi. Yokida oilaning o'zaro kelishmovchilik, muammolariga ota-onalarning hadeb o'rtaga tushib, aralashuvlari masalani chuqurlashtiradi xolos. Ba'zan muammolarni juftlikning, ya'ni tomonlarning o'zlari hal qilganliklari yaxshiroq.

Oila - bu nikoh va qon munosabatlariga asoslangan kichik ijtimoiy guruh. Oila a'zolari hissiy aloqalar, hayotning umumiyligi, axloqiy javobgarlik, o'zaro yordam bilan birlashadi. Oilaviy munosabatlar shakli va norasmiy tarkibda rasmiydir. Oila psixologiyasi oilani ma'lum bir kichik sifatida o'rganishi, shakllanishi va yo'q qilish naqshlarini o'rganadi ijtimoiy guruh ishlashi shartlari va mexanizmlari. Psixologik tahlil oilaviy hayotning turli jihatlari: oilaviy ta'limning kelib chiqishi; Nikoh va nikoh munosabatlariga tayyorlikni shakllantirish; Oilaviy rivojlanishdagi umumiy tendentsiyalar, nikoh-oilaviy munosabatlar va boshqa ijtimoiy-psixologik muammolar. Oilaning bolalarning shaxsiyatini shakllantirishga ta'siri tekshiriladi. Psixologiya nikohni kuchaytiradigan yoki beqarorlikni

kuchaytiradigan shaxsiy va ijtimoiy-psixologik omillarni o'rganadi. Yoshlarning polo-rolli ta'limiga, jinsiy aloqalarning psixologik jihatlari psixologik jihatlari, psixologik moslashuvining voyaga etmaganiga katta e'tibor qaratilmoqda Oilalarda: oilaviy aloqada bu o'zaro ta'sir, turmush tarzi, turmush o'rtoqlarning munosabatlarida rol farqlash.

Bir qiz farzandning nechi yillar davomida o'sib kelayotgan, bolaligi o'tgan hamda yaqinlari, oilasiga o'rgangan muhitdan chiqib boshqa oila tomon ketishi oson emas ya'ni boshqa bir oilaga ko'nikishi qiyin bo'ladi boshida, albatta. Mana shunday vaziyatni to'g'ri tushungan tomonlar yoshlarni, juftliklarni qo'llab quvvatlashi, ularga mehr ko'rsatib, to'g'ri yo'lga boshlashliklari to'g'ri bo'ladi. Oilaga moslashib ketgunga qadar ba'zi qiyinchiliklar, kelishmovchiliklar bo'lib turadi, muhimi buni yengib hayotda davom etish, oilani mustahkam va barqarorligini davom ettirishdir. Kimdir ham oila, ham ish, ham o'qish yumushlarini bajarishda qiynalishlari mumkin, bunday vaziyatda jufti unga yordam berishi, uni qo'llab-quvvatlashi, ya'ni vaziyatni to'g'ri tushuna olishi ham kerak. Oilada hammaning o'z o'rnini hamda vazifasi bo'ladi. Barcha yukni faqat bir tarafga yuklash, uni tushunmaslik sog'lom turmush tarziga olib kelmaydi faqatgina tomonlarga muammo tug'dirgani qoladi xolos. O'tkazilgan tajribalar shuni korsatadiki, ko'pgina xollarda qaynonalar bilan kelinlarning kelishmovchiliklari, bir-birini tushunmaslik xolatlari uchraydi. Yosh oilalardagi ajrimning asosiy xolatlaridan biri ya'ni sabablaridan bittasi shu desak adashmagan bo'lamiz. Bunday masalalar yuzasidan hozirda mahalla tomonidan "Ota-onalar universiteti", "Sog'lom turmush tarzi", "Oila saboqlari" kabi ma'rifiy institutlari joriy etishlik oiladagi, oila a'zolarini o'zaro mustahkamlash hamda .Yosh oilaning mustahkamligi, undagi ma'naviy muhitning bargarorligi yoshlarning salomatligiga, sog'lom turmush tarzi malakalariga ega ekanligiga ham bog'liq. Bunda ota-onaning, yaqin qarindosh-urug'larning umuman sog'lom turmush tarzi haqidagi tasavvurlari qanchalik aniq va ularning kundalik turmushda salomatlikni asrash ko'rikmalariga ega ekanliklari katta ahamiyat kasb etadi. Gap eng katta boyligimiz - salomatlik haqida borar ekan, qulog'imizga tez-tez chalinayotgan "sog'lom turmush tarzi" tushunchasining o'zi xususida olimlar fikrlarini tahlil etish lozim. Olimlar hamda mutaxassislarning ta'kidlashlaricha, sog'lom turmush tarzining beshta asosiy sharti bo'lib, bular eng avvalo to'g'ri ovqatlanish, Jismoniy faollik, zararli odatlardan saqlanish, mehnat qilish va faol dam olishni to'g'ri tashkillashtirish hamda gigiyenik ko'nikmalarga amal qilishdir. Mana shu shartlarga rioya qilgan kishining salomatligi shubhasiz o'z qo'lida bo'ladi. Lekin ko'pincha bu shartlarga amal qilish yoshlarga ko'pincha erish tuyuladi. Hozirgi kunda ko'pchilik o'rtasida uchrayotgan kasalliklar va bevaqt o'limning asosiy sabablaridan biri oila a'zolarining sog'lom bo'lish uchun o'zlari harakat qilmayotganliklari, hali ham biron bir mo'jizaviy hayot baxsh etuvchi dori yoki shifokor bo'lishiga ishonib, yashayotganliklaridir. Albatta, zamonaviy tibbiyot fani O'zbekistonda ham rivojlanish ketdi, tibbiyot xodimlari orasida o'z kasbining ustasi bo'lgan oliyjanob insonlar ham ko'p. Lekin agar inson o'z turmush tarzini ongli tashkil etib, kasal bo'lib qolganda ham unga qarshi o'sha shifokor bilan tengma-teng ongli ravishda

turmasa, dardni yengish mushkul bo'lishini bugun ko'pchilik yaxshi biladi. Lekin buni tushinmaydigan tushunsa ham ko'proq amal qilmaydiganlar yo'q emas. Sog'liq hamma uchun muhim omil hisoblanadi. Buni vaqtida qadriga yetish hamda asrab avaylash kerak. Sog'liq bo'lmasa yashada ma'no-mazmun qolmaydi. Hech narsa ta'timaydi. Kelajak avlod uchun ham sog'lom bo'lishlik kerak. Tibbiy xizmatlardan foydalanish, o'ziga e'tiborli bo'lish, gigiyenik jihatdan toza va shunga harakat qilishlikning foydasi bo'lsa bordir lekin zarracha ham zarari yo'q inson tanasi uchun. To'g'ri turmush tarzi har bir oila nafaqat yoshlar balki barcha uchun birdek kerak. Barqarorlashtirishga olib keladi. Qiz bolaning sog'lom bo'lishi bu muhim masala hisoblanadi. Sababi undan avlod yaraladi. Bola, uning sog'ligi uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ona qanchalik sog'lom va baquvvat bo'lsa, undan yaralgan bola ham huddi shunday bo'ladi. Buni yosh onalar ayniqsa, xomlador ayollar tushinishlari kerak, hamda o'zlariga e'tiborni kuchaytirishlari kerak. Bunday vaqtda oila a'zolari, ko'proq uning jufti uni tushunishi hamda qo'llab-quvvatlashi unga yordam berishi muhimdir. Avval aytib o'tganimdek munosabatlarda hamda sog'lom turmush tarzda, sog'lom hayotda va oilada oila tashvishi faqat bir kishi uchun yuklanmaydi bu har taraflama bo'ladi. Yoshlarni qo'llab-quvvatlash, ularga to'g'ri yo'l ko'rsatish har bir a'zoning ya'ni tajribaga ega insonning burchi desak adashmaymiz. Oila- muqaddas iftihar sanaladi. Qizlar esa ushbu masalada eng muhim ahamiyat kasb etadigan a'zolardan biri hisoblanadi. Ularning shaxsiy fikrlari, dunyo qarashlari, turmushga bo'lgan ehtiyojlariyu imkonlarini boshidan ko'rib bilib keyin turmush qurishga rozilik berishlik joizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Inson psixologiyasi va ijtimoiy hayotdagi o'rni.
2. Qizlarning huquq va erkinliklari davlat tomonidan himoyalaniishi (Oila kodeksi)
3. Oila-muqaddas!

IQTISODIYOT YO'NALISHIDA TAHSIL OLAYOTGAN TALABALARDA CHET TILINI O'RGANISH KOMPITENTLILIGINI RIVOJLANTIRISH

Pulatova Maftuna Kurakboyevna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
I bosqich talabasi
pulatovamaftuna1997@gmail.com

Yusupova Ozoda Ibrayim qizi
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
I bosqich talabasi
Oyusuova85@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada iqtisodiyot sohasida tahsil olayotgan talabalarda ingliz va boshqa xorijiy tillarni o'rganish yordamida sohada dunyo miqyosidagi ilmiy-amaliy axborotlar bilan bevosita tanishuvi yordamida salohiyatini yanada ko'tarish hamda kelajakda o'z kasbining yetuk vakili sifatida ingliz va boshqa xorijiy tillarda faoliyat olib borish masalasi to'g'risida fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: chet tilini o'rganishga ehtiyoj, til o'rganishga kompetentli bo'lish, ko'p tilli kontekst, qiziqish, motivatsion muhit;

Iqtisodchilarga chet tilini o'rganishga ehtiyoj bormi yoki ingliz tilida so'zlashmaydigan davlatda mazkur sohada ishlaydigan yoki ishlashni xohlovchilarga til o'rganishga kompetentli bo'lish lozim degan qarashlar qay darajada tegishli? Bugungi kunda har bir sohada ingliz tilini bilish ustuvor vazifa bo'lib qolsa-da, iqtisodchilarning ham tillarga bo'lgan munosabati o'zgarmoqda. Globallashtirish jarayoni iqtisodchilarning e'tiborini nafaqat tovarlar oqimining ko'payishiga, balki migratsiya oqimining kuchayishi va ularni tashkil etuvchi madaniyatlar va tillarga ham qaratganini ko'rish mumkin. Qaysi chet tilini o'rganishdan qat'i nazar, Chikago universiteti tadqiqotchilari iqtisodchilarga ona tili bo'lmagan tilda o'qish foyda keltirishini isbotladi. Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, chet tilida muammoni o'ylash yanada oqilona qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Chet tilini o'rganish hissiy ishtirokni kamaytirishga o'rgatadi va shu bilan qulay tavakkal qilish ehtimolini oshiradi. Bu o'quv jarayonida yaratilgan "uzatish mexanizmi"ga bog'liq. Piter Kallen, Content and Language Integrated Learning (CLIL) bo'yicha ekspert va Urbino universiteti o'qituvchisi ikkinchi tilni o'rganish miyaga ikkilikdan qanday foyda keltirishi va fikrlash jarayonining o'zi yaxshilanishini tushuntirib, bu qobiliyatning kuchliligini izohladi. Bu "biron-bir iqtisodimiz haqiqatan ham bir tilli kontekstda ishlamasligini hisobga olsak, ayniqsa muhim" deydi. U hozirgi global iqtisodiyotni "ko'p tillar va ularning tegishli rasmiy va norasmiy institutsional madaniyatlari bo'yicha faoliyat yuritadigan bog'langan joylar, mintaqalar va milliy-millatlarning integratsiyalashgan tizimi" deb ta'riflaydi[1;1.].

Motivatsion sabab	Tendension izoh
Ingliz tili — jahon tili	Dunyodagi eng keng tarqalgan til
Ingliz tilini o'rganish sizga ishga joylashishga yordam beradi	Fan, kompyuter, diplomatiya
Yangi odamlar bilan tanishish	Ingliz tili 53 mamlakatning rasmiy tili hisoblanadi
Media sanoati tili	Jahon ommaviy axborot vositalari
Internet tili	Internetdagi tarkibning yarmidan ko'pi
Butun dunyoda o'qishingiz mumkin	Butun dunyoda dasturlar ingliz tilida
Madaniyatlar bilan tanishuv	Ko'p mamlakatlarga tashrif

Jadval 1. Nima uchun ingliz tilini o'rganishingiz kerak?

Iqtisodchilar qaysi tillarni o'rganishi kerak? Rus, xitoy va arab tillari mashhur bo'lib borayotgan bo'lsa-da, ba'zilar uchun o'rganish juda qiyin bo'lib tuyulishi mumkin, ammo iqtisodchilarning Yevropa tillariga, xususan, ingliz, ispan, fransuz va nemis tillariga bo'lgan qiziqishi butun dunyoda ba'zi gibril dasturlarni yaratishga olib keldi. Dunyoda IEML (**International Economics and Modern Languages**-Xalqaro iqtisod va zamonaviy tillar), FLIE (**Foreign Language and International Economics**-xorijiy til va xalqaro iqtisod) kabi dasturlarning maqsadi iqtisod darajasining asosiy elementlarini til va madaniy ko'nikmalar bilan birlashtirishdir. Biz talabalarga jahon iqtisodiyotini o'rganishda ingliz tilini bilish darajasi yuqoriligi ustunlikka erishish imkonini beradi. Ushbu fanlararo tadqiqotlar xorijiy tillarni biladigan iqtisodchilarning yangi profilini shakllantirishga yordam bera olishi mumkinligi nazarda tutiladi.

A1 (Survival Level — Beginner, Elementary)	Yashab qolish darajasi
A2 (Waystage — Pre-Intermediate)	Maishiy bosqich darajasi
B1 (Threshold Intermediate)	O'rta daraja
B2 (Vantage — Upper-Intermediate)	O'rtadan yuqori daraja
C1 (Effective Operational)	Professional bilish darajasi

Proficiency — Advanced)	
C2 (Mastery — Proficiency)	Tilni mukammal bilish darajasi

Iqtisodiy munosabatlarsiz zamonaviy dunyoni tasavvur qilish qiyin. Iqtisodiy rivojlantirish talablari, shu jumladan, har qanday munosabatlarda til birlamchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Muloqotning bir nechta tillarda olib bora olish kompetensiyasi esa muhim natijalar kafolati bo'la deya olamiz. Jumladan, ingliz tilini o'rganish masalasi ham bugungi kun talabasi uchun muhim vazifalardan hisoblanadi.

Ingliz tilini bilish darajalari XX asr so'ngida ishlab chiqilgan bo'lib, chet tillarini bilish umumyevropa talablariga binoan, oltita darajaga bo'linadi. 2001 yil CEFR qo'llanishi haqida Yevropa ittifoqi tomonidan qaror qabul qilingan. CEFR ga binoan chet tilini bilish darajasiga ko'ra o'rganuvchilar uch guruhga bo'linadi, ularning har biri yana ikkiga bo'linadi:

Jadval 2. Ingliz tilini bilish darajalari

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Why study Economics in a Foreign Language? By INOMICS Team 20 June 2012 b-1.<https://inomics.com/advice/why-study-economics-in-a-foreign-language-52921>
2. Кутарева Л.В. Лексико-семантический способ образования научно-технических терминов // Вопросы общего и славянского языкознания. - Днепрпетровск, 1976.
3. Сербиновская Н.В. Формирование и развитие терминологического поля "маркетинг" в русском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук.- Ростов-на-Дону, 2008.
4. Сапаева, Д. Н. (2021). ИНГЛИЗ ВА УЗБЕК ТИЛЛАРИДА ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГИК АТАМАЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ МОРФОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS.
5. Babajanov, K., & Sapaeva, D. (2022). MEDICAL DISCOURSE AND ITS COMMUNICATIVE SPECIFICITY. Science and innovation, 1(B7), 1394-1396.

JISMONIY TARBIYA DARSİ JARAYONIDA O'QUVCHILARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH YO'LLARI

Axrarova Munira Axatovna
O'zbekiston Finlandiya instituti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Jismoniy tarbiya darslarini to'g'ri tashkil etish va o'quvchilarning vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Jismoniy tarbiya darsi, maktab o'quvchilari, jismoniy mashqlar, vatanparvarlik, jismoniy sifatlar.

Аннотация. В данной статье правильная организация занятий по физической культуре и воспитание учащихся в духе патриотизма является одним из актуальных вопросов современности.

Ключевые слова: урок физкультуры, школьники, физические упражнения, патриотизм, физические качества.

Abstract. In this article, the correct organization of physical education classes and education of students in the spirit of patriotism is one of the urgent issues of today.

Key words: Physical education lesson, schoolchildren, physical exercises, patriotism, physical qualities.

Respublikamizda ta'lim sohasida butunlay yangilanish, yangi jarayonga tom ma'noda o'tish va unga moslashish davrini boshimizdan kechirmoqdamiz. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (2020 yil 23 sentabr), O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Ta'limtarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4884 sonli Qarori takomillashgan davlat ta'lim standartlari, o'quv dasturlari, davlat talablari, yangi o'quv darsliklarini har tomonlama zamon talablariga mos jihozlangan o'quv muassasalarida, zamonaviy o'quv xonalarida amaliyotga joriy etish imkoniyatlarini keng ochib berdi

Jismoniy tarbiya darslari o'quvchilar shaxsini tarbiyalashda katta ta'sir etish imkoniyatiga ega. Bu imkoniyatlar darsni tashkil etilishdan boshlanadi, agar o'qituvchi bu jarayonni boshqarsa, tarbiya vazifalari qo'yilsa, bu holda ijobiy natijalarga erishadi, agar bu jarayon o'z xoliga qo'yib qo'yilsa, xatto salbiy samara olish mumkin.

Darslarni kuzatish shuni ko'rsatadiki, ba'zi bir o'qituvchilar o'quvchilar psixologik tayyorlashga ahamiyat bermaydilar. Bunda asosiy o'rinni o'quvchilarni mashqni bajarishi, o'z holatini mustaqil boshqara bilishiga jalb etishlik egallashi kerak. Masalan, rejalashtirilgan jismoniy yuklarni bajarishga irodani tarbiyalab vujudga kelgan tolishni va qo'rquvni yengib o'tishga butun kuchni sarflash zarur.

Darsda asosiy e'tiborni o'quvchilarni jismoniy takomillashuv talablariga extiyoj hosil qilishga qaratiladi. Extiyoj – bu shaxsni ma'lum faoliyatlariga jalb etish biln harakterlanib, yashash shartini zaruriyati, sifatida idrok qilinadigan, psixologik holatdir.

O'quvchilar bilimlarni, ko'nikma va malakalarni egallab, o'zaro bir-biri bilan, o'qituvchi bilan musobaqada bo'lib, o'z-o'ziga xizmat qilishni, intizomga, mehnat qilishga, jamiyat mulkini saqlashga o'rganadilar. Bunday munosatlar juda ko'p va ular doimo o'qituvchining diqqat e'tiborida bo'lishi kerak. O'qituvchi ularni ko'radi, to'g'rilaydi, nazorat qiladi, zaruriy tomonga yo'lantiradi. Bu muomala va munosabatlarning kutilmaganda yuz beradigan intizom formalariga e'tibor berib, ahloqiy rivojlantirishlari uchun bor imkoniyatdan foydalanmogi kerak.

Pedagog bolalarni tabiatga nisbatan salbiy munosabatini ko'ra bila turib befarq qaramasligi, mashqni yaxshi bajara bilmagan o'quvchi ustidan yo'l qo'ymasligi kerak. Darsni tashkil etishning an'anaviy usuli katta tarbiyaviy ahamiyatga ega, qaysiki o'qituvchi ma'lum talablarni qo'yib butun jarayonni ko'z oldida to'tishi zarur.

Bu talabalar asosan quyidagilardan iborat:

- darsga sinchiklab tayyorgarlik ko'rish, darsda mehnatga bo'lgan munosabatni vujudga keltirish, o'qish vaqtida javobgarlikni xis ettirish va ehtiyotkorlik muomalasini vujudga keltirish;
- darsda birgalikdagi faoliyatning muvaffaqiyat sharti bo'lgan mehnat intizomini saqlash;
- o'rgatishni samaradorligi uchun zarur bo'lgan o'zaro munosabat, o'zaro hurmatni etik me'yorlarini saqlash;
- jihozlarga, asbob anjomlarga jamiyatni moddiy mulki ehtiyotkorlik bilan qarashga o'rgatish;
- pedagogni topshiriqlarini benuqson bajarish, saflash va qayta saflash, guruh faoliyatini muvaffaqiyatli sharti ekanligini to'g'ri tushinish;
- o'rtoqlari muvaffaqiyatsizliklari ustidan qo'lishni ka'tiyan taqiqlash.

An'analarni o'rgatish uchun birinchi darslar qulay sharoit yaratadi. Bu darslarda bolalar o'qituvchini har qanday tartib intizom taklifini qabul qilishga tayyor turadilar.

Shunday qilib, darsda tarbiyaviy maqsad bo'lgandagina u dars tarbiyalaydi. Ammo bir dars jarayonida xech qachon maqsadga erishib bo'lmaydi, chunki bir darsda shaxsiy sifatlar xech qachon shakllanmaydi. Ularni amalga oshirish uchun amaliyotni ko'rsatishiga qaraganda vazifalarni o'quvchilar orasida xaqqoniy to'g'ri taqsimlab shu vazifalarni 6-8 darslar davomida takrorlash maqsadga muvofiqdir. Bu jarayonda muntazam ravishda, qo'yilgan talablarni so'zsiz bajarilishini talab etish, unga sharoit yaratib berish hamda o'quvchilar faoliyatlarini doimo baholab borish zarur.

Darsning tarbiyaviy imkoniyati o'quv materialini mazmunidan kelib chiqadi. Saf mashqlari, birgalikda bajarilgan harakat faoliyatlari intizomni tarbiyalaydi. O'yinlar bolalarda o'zaro aktiv munosabatni oshiradi, demak o'rtoqlik, jamoatchilikni tarbiyalaydi. Harakatli o'yinlarni tarbiyaviy imkoniyatlari ularni mazmunidan iboratdir. Masalan, "Kosmonavtlar", "Otlik sportchilar" tengqurlariga nisbatan diqqat muomalasini tarbiyalaydi.

O'qituvchining sportchilarni qahramonliklari haqidagi suhbatida katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bu ma'lumotlarni e'lon qilganida darsning me'yori buzilmasligi kerak.

Vazifalarni qo'yish jarayonida o'quvchilarda ularda qanday bajarish haqida aniq tushuncha hosil qilish zarur. Shundagina o'quvchilarga qo'yilgan vazifalarga nisbatan ongli muomalal va faolligi ortadi. Agarda qo'yilgan vazifalarni har xil usullar bilan hal etish imkoni bo'lsa, ularni aytib o'quvchilarga eng yaxshi variantlarini tanlab olishlari uchun berishlari kerak. Ayniqsa buni yuqori sinqlarda dars o'tganda amalga oshirish zarur.

Fodalanilgan adaboyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ4884 sonli Qarori. <http://lex.uz>
2. Abdullaev A., Xonkeldiev Sh. Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi Toshkent., O.,z DJTI, 2005 yil - 300 b.
3. Axmatov M.S. Monografiya. Uzluksiz ta'lim tizimida ommaviy sportsog'lomlashtirish ishlarini samarali boshqarish. – T.: 2005 y. – 235 b.
4. Goncharova O.V. Yosh sportchilarning jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish. O.,quv qo'llanma. O.,zDJTI, T.: 2005, 171 b.
5. Юнусова Ю.М. Организация и методика физической культуры в общеобразовательных школах республики Узбекистана. -Т.:2002. С. 120.
6. Шох, М. Круговая тренировка (Теоретические, методические и организационные основы одной из современных форм использования физических упражнений в школе и спортивной тренировке). - 2-е изд., стер. - Москва: Спорт, 2021 .- 217 с.
7. Медведев, В. В. Метод круговой тренировки как форма физической подготовки студентов. - Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2019. – № 44 (282). – С. 312-313.
8. Kerimov F.A., Umarov M.N. Sportda prognozlashtirish va modellashtirish. Darslik. O.,zDJTI. T.: 2005, - 280 b.

IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA MUSIQA SAN'ATINING FAOLIYATI

Turdimurodov Nuriddin

Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti Tarix fakulteti

“Tarixshunoslik va manbashunoslik” kafedrasi

Magistranti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada ikkinchi jahon urushi yillarida musiqa san'atining faoliyati haqida ba'tafsil ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekistonda madaniy hayot, adiblar, kompozitor, bastakor, S. L. Ginzburg, B. A. Struve, X. S. Kushnaryov, Tolibjon Sodiqov, Nabijon Hasanov.

Annotation. This article provides detailed information about the activities of music art during the Second World War.

Keywords: cultural life in Uzbekistan, writers, composer, composer, S.L. Ginzburg, B.A. Struve, H. S. Kushnaryov, Talibjon Sadikov, Nabijon Hasanov.

Urush yillarida xalqlarning iqtisodiy turmushlari mushkul kechishiga qaramay, O'zbekistonda madaniy hayot va musiqiy yo'nalishlar davom ettirildi. Mamlakatdagi barcha teatr va konsert brigadalari, musiqa muassasalari, o'quv bilim maskanlari, konservatoriya hamda shu kabi madaniy muassasala o'zlarining faoliyat yo'nalishlarini urush mavzusiga yo'naltirdilar. Adiblar, kompozitor va bastakorlar o'zlarining ijodida vatanparvarlik pafosini ochib berishga zo'r g'ayrat bag'ishladi. Musiqalarda ham hatto vatanparvarlik ovozlari sezilar, zambaraklar tovushi bilan raqobat qilar, fashizmga qarshi kurashib, uning kirdikorlarini fosh etishga bor kuch-g'ayratini sarflar edi.

1940-yillar xalqimizning turmush tarsi va hayotida og'ir kunlar sifatida o'tgan bo'lsa ham, madaniyat va ma'rifat sohasida bir qadar yangi o'quv muassasalari, madaniy-oqartuv va san'at maskanlari ochildi. Jumladan, 1941-yili Toshkent xoreografiya o'quv bilim yurti ochilishi katta voqea bo'ldi. Mazkur xoreografiya maktabi xodimlari va ularning tarbiyalanuvchilari fronlarda jangchilar uchun ko'plab gastrollar uyushtirish tashabbuskori bo'ldi. 1943-yili Muqimiy nomidagi Respublika davlat davlat musiqali drama va musiqali teatr uchun hashamatli, komediya teatriga moslashgan, yangi hashamatli bino qurib berildi 1943-yili O'zbekiston FA va akademiyaning ba'zi ilmiy muassasalari tashkil etildi. O'zbekiston san'atshunoslik ilmiy tadqiqot institutining huzurida 1943-yildayoq o'zbek xalq cholg'u asboblari rivojlantirish uchun mo'ljallangan alohida laboratoriya ochildi. Ushbu laboratoriyada musiqashunos Ashot Ivanovich Petrosyans bilan birgalikda Leningrad konservatoriyasining professorlari¹: S. L. Ginzburg, B. A. Struve va X. S. Kushnaryovlar ilmiy ish olib borishdi. 1944-yilda Toshkentda davlat teatr va rassomchilik institutiga asos solindi. Mamlakatimizning

¹ Urush yillari Leningrad konservatoriyasi Toshkentga evakuatsiya qilingan edi

viloyatlarida va yirik shaharlaridagi markazlarda o'zbek, Rossiya dramali teatrlari, o'zbek musiqa drama va komediya teatrlari ixlosmandlarga ilmiy-ma'rifiy va madaniy xizmatlar taqdim etdi. Teatrlar arenalarida urush mavzusiga atalgan, vatan tuyg'usi va inson qadrini ulug'lovchi g'oyalar bilan yo'g'rilgan konsert dasturlari ijrosi davom etdi. Bular qatorida tarixiy mavzularga ham murojaat qilindi. "Tohir va Zuhra" (S. Abdulla pyesasi, T. Jalilov musiqasi), "Muqanna" (H. Olimjon pyesasi, Yu. Rajabiy va G. Mushel musiqasi), "Qo'chqor Turdiyev" (Sobir Abdulla va Chustiy pyesasi, Yunus Rajabiy musiqasi), musiqali drama sahna asarlari tomoshabinlarga taqdim etildi. Xalqning ma'naviy tomonlama ta'minlanishi uchun

Toshkent shahrida ikkita: opera va balet teatri shu bilan birga Toshkent viloyatining Yangiyo'l shahrida maxsus davlat musiqali drama teatri o'z faoliyatlarini yo'lga qo'ydi. Ta'kidlash lozimki, "Yangiyo'l teatri"da 1942-yilda birinchi o'zbek qahramoni andijonlik jangchi "Qo'chqor Turdiyev", 1944-yilda esa tarixiy mavzuda "Muqanna" nomli musiqali dramalarining ilk taqdimoti amalga oshirildi. Teatrlarda sahna asarlarini havola etishda, konsert dasturlarini tayyorlashda va ularning namoyishini tashkil qilish borasida Ukraina, Belorusiya, Moskva va Leningrad kabi shaharlardan tashrif buyurgan istedadli sahna aktyorlarini hamda musiqachilarining qatnashishlari musiqiy ijrochilik saviyasini ko'tarishda muhim ahamiyat kasb etdi. Zalvorli urush yillarida ham O'zbekiston bastakorlar uyushmasi, O'zbekiston xalq artisti, bastakor Tolibjon Sodiqov boshchiligida, jamiki san'at ahlining markaziga aylanib borar edi. Ushbu mavzu to'g'risida musiqashunos I. N. Karelova "Песня и романс"² maqolasida bunday ma'lumot beradi: "O'zbekiston kompozitorlar uyushmasida har kuni endigina yozilgan qo'shiq yoki yirik asarlarni eshitib bo'lgach muhokama qilinardi.

Urush yillarida bastakor Nabijon Hasanov ijodi ham ancha samarali amalga oshirildi. 1942-1944-yillarda o'tkazilgan O'rta Osiyo va Qozog'iston san'at haftaliklarida ham juda faol ishtirok etardi. Urush yillarida sahna yuzini ko'rgan "O'zbekiston qilichi" spektakliga Nabijon Hasanov musiqa bastaladi.³

Urush alangasi avj olgan vaqtda Leningrad, Ukraina, Belorusiyalardan tashrif buyurgan kompozitorlar, musiqashunoslar, qobiliyatli cholg'uchilar qatnashar edilar va o'zlari bastalagan musiqiy asarlarni tomoshabinlarga taqdim etardilar. Ushbu kompozitorlar tomonidan yaratilgan yaratilgan ijrolarning ko'plari urush, vatan, inson qadr-qimmatini kabi masalalarni yoritib berishda ahamiyatli edi. Ijodiy muhokamalar esa juda qizg'inlik bilan tanqidiy ruhda kechar edi. Urush yillarida ko'plab "Mudofaa" va lirik qo'shiqlar yozildi. Ushbu qo'shiqlardan eng jozibalilari ijrochilarga tavsiya etilib, hatto ularning ayrimlari nashr ham qilingan edi. Ular ichida quyidagi qo'shiqlarni nomlarini keltirish mumkindir: bastakor T. Jalilovning kompozitor M. Shteynberg bilan birgalikda yozilgan "O'zbekiston doim tayyor" (T. Fattoh so'zlari), M. Ashrafiyning "Kel", "Qasam", "Arzimni yorga ayting" (Uyg'un she'rlari); M. Burhonovning "Jangchilar qo'shig'i", xor

² "Музыкальная культура Советского Узбекистана". Т.: 1955. // "Песня и романс".

³ A.JABBOROV, S.BEGMATOV, M.AZAMOVA. O'ZBEK MUSIQASI TARIXI. T-2008., 48-bet

solistlar uchun yozilgan “Ey ulug’ ustoz” (T. Fattoh so’zi), “Ishqida” (Uyg’unning so’zi); kompozitor M. Xarratovning “Sevimli Vatan”, “Jangovor qo’shin” (Davronga tegishli so’zlar) shuningdek, “Yigitlar” (Uyg’unning so’zlari); kompozitor Sh. Sohibovning “Bayrog’imiz” (T. Fattoh qalamiga mansub), “Vatan o’g’loni”, “Ey dilbar” (Chustiy ijodidan), “Dilnavoz”, (A. Navoiy so’zi) singari xor uchun moslangan qo’shiqlar; M. Leviyevning “O’zbek o’g’li”, “Biz dohiy farzandlari”, “Maydondamiz” (M. Shayxzoda so’zlari) va “Vatan chaqirmoqda” (T.Toia so’zi); D. Zokirovning “Ol qasos”, “Jangda bardam bo’l” (S.Abdulla so’zi); bastakor Nabijon Hasanovning “Nayzabardor” va “Ofarin” (T.Fattoh so’zlari); S.Yudakovning “Qonga-qon, jonga jon” (T.Fattoh so’zi), “Otlig askar qo’shig’i” (Mirtemir so’zi) kabi qo’shiqlar misol bo’la oladi. O’zbek musiqali teatr jamoalari, kompozitor va dramaturglar bilan hamkorlikda urushning dastlabki kunlaridan boshlab butun ijodiy ish faoliyatlarini g’alaba uchun bag’ishladilar. Jumladan, urushning birinchi oylaridayoq Muqimiy nomidagi respublika musiqali teatr jamoasi “Qurbon Umarov” nomli musiqali sahna asarini muxlislarga taqdim etishgan. Ushbu sahna asarini Sobir Abdulla hamda Chustiy, musiqasini esa To’xtasin Jalilov va G.Shperlinglar yozishgan. Keyingi yillarda yana bir qancha sahna asarlari dunyo yuzini ko’rdi. Ular jumlasiga quyidagilarni kiritish mumkin: “Qasos” Yunus Rajabiy hamda B. Nadejdinlar musiqasi asosida, Sh. Tuyg’un hamda Amin Umariylarning pyesasi, “Nurxon” To’xtasin Jalilov musiqasi, Komil Yashin asari asosida “Oftobxon” X. To’xtasinov hamda G. Mushellar musiqasi, Komil Yashin asari, O’zbek opera hamda balet teatrida ham urush yillarida ko’plab nodir asarlar tomoshabinlarga havola etildi. Ularga quyidagilarni misol keltirish mumkin: “Davron ota” T. Sodiqov bilan A. Kozlovskiylar musiqasi, Sobir Abdulla, Chustiy va Komil Yashinlar asari asosida, “Sherali” Muxtor Ashrafiy, S. Vasilenko, A. Kozlovskiylar musiqa mualliflari, H. G’ulom, B. Xalilov asari; “O’zbekiston qilichi” T. Sodiqov, Mutavakkil Burhonov, S. Vaynberg, T. Jalilov, N. Hasanov, A. Klumanyovlar musiqalari asosida, S. Abdulla, H. Olimjon, O. Uyg’un, N. Pogodinlar so’zi asosida.⁴

Urush yillarida Toshkent viloyati Yangiyo’l drama teatrida ham quyidagi sahna asarlari tomoshabinlarga taqdim etildi: “Qo’chqor Turdiyev” (Sovet Ittifoqi qahramoni) Yunus Rajabiy musiqasi, Sobir Abdulla hamda Chustiy asarlari, “Muqanna” Yunus Rajabiy hamda G. Mushellar musiqasini bastalagan, H. Olimjon pyesasi asosida sahnalashtirilgan. Urushning birinchi yilida opera hamda balet teatr jamoalari quyidagi asarlarni sahnalashtirdi: “Mirzo Ulug’bek” A. Kozlovskiy musiqasi asosida, G. Gerus hamda A. Kozlovskiylar librettosi, “Mahmud Torobiy” O. Chijko musiqasi, Oybekning opera librettosi.

Shuningdek urush mavzusiga hamohang tarzda sahnalashtirilgan-”Ледовое побоище” (“Muz ustidagi jang” asari) G. Taranov musiqasi asosida, G. Taranov hamda N. Varlamov opera librettosi; S. Vasilenkoning “Oqbilak” nomi bilan atalmish baletlari sahnada jonlantirildi.

⁴A.JABBOROV, S.BEGMATOV, M.AZAMOVA. O’ZBEK MUSIQASI TARIXI. 54-bet, T-2008

Bastakor J. Bizening muallifligidagi “Karmen” nomli operani shoirimiz Mirtemir o'zbek tiliqa birinchi marta tarjima qilib tomoshabinlarga havola qilgan. katta madaniy voqeaga aylandi.

Urushning davomida simfonik va vokal - simfonik musiqa ham rivojlanib keldi. Ushbu borada bastakorlar milliy asarlar yaratishda davom etishdi. Kompozitsiya g'oyalarini o'zlashtirib borishda ijobiy izlanishlar va yaxshi natijalarni etdilar. Bu janrlarda yaratilgan san'at asarlari g'oyaviy maqsadi bilan davr talabiga javob bera oladigan qahramonlik - jasorat va dushmanga nafrat his-tuyg'ularini uyg'unlashtiradigan yirik musiqiy asarlar sifatida vujudga kelar edi.

Soha rivoji davomida V. A. Uspenskiyning “Muqanna” (1943-yil) nomi ostida besh qismdan iborat (“Karvon”, “Olovga sig'inish”, “Irodaga qarshi raqs”, va

“Guloyimning chiqishi”) syujetlari e'tiborga molikdir. Ushbu asar H. Olimjonning “Muqanna” dostoni ta'siri ostida yozilgan edi. G. A. Mushel muallifligidagi 1941-1942-yillarda yaratilgan ikkita simfoniyasi va “Farhod qurilishi” (A. Lagutin so'zi) nomidagi kantatasi, M. Ashrafiyning (S. Vasilenko hamda A. Kozlovskiylarning tahririda ostida) yaratilgan “Qahramonlik simfoniyasi” (1943-yil), “Zafarlarga Ofarin” nomidagi ikkita simfoniyasi hamda “Tantanali marsh”; M. O. Shteynbergning kompozitor K. Jabborov bilan birgalikda yaratilgan “Simfoniya-rapsodiya”si, “Ilg'or” uvetryurasi, V. Voloshinovning “O'zbekcha syuita”si, G. Mushelning ikkinchi fortepiano konserti, V. Levitinning “Muqaddas urush” (“Священная война”) oratoriyasi; A. Kozlovskiy hamda B. Arapovlarning “Jaloliddin Xorazmiy” (O. Kamtar so'zi) oratoriyalari (1944-yil). S. Yudakov muallifligidagi “G'alaba” (G'. G'ulom so'zi qalamiga mansub) kantatasi kabi asarlar misol keltirish mumkin.

Ta'kidlash joizkiki, urush yillarida Toshkent viloyatidagi hamma teatr shuningdek, konsert jamoalari sayyor konsert hamda spektakllar berib borishdi.

Ularning urush yillarida badiiy samarasi 4000dan ortiq konsert, spektakllar adabiy suhbatlar va madaniy kechalarni tashkil etdi.

Dirijor I. Musin boshchiligida o'zbek filarmoniyasining simfonik orkestri Leningrad konservatoriyasining simfonik orkestrlari birlashmasi bilan hamkorlikda 1942-yilning 22-iyunida ulug' rus kompozitori Dmitriy Shostakovichning urush yillari Leningrad qalqonida yaratgan 7-simfoniyasining ijro etilishi katta badiiy ahamiyatga molik voqeaga aylanib ketdi. Leningradlik olimlarning tashabbusi bilan O'zbekiston musiqa tarixida, musiqiy merosni o'rganish va san'atkorlar faoliyatiga bag'ishangan, S.Ginzburg muharrirligi ostida muallimlar jamoasi tomonidan yaratilgan “Пути развития узбекской музыки” (“O'zbek musiqasining rivojlanish yo'llari”) nomli maqolalar to'plami, 1946-yili Leningradda nashr etildi. Urush yillari maxsus tashkil qilingan “Front – konsert brigada” jamoalarining matonatli xizmatlari “O'zbek musiqasi tarixi” sahifalarida yorqin iz qoldirdi. Mazkur jamoalar a'zolari asosan o'zbek filarmoniyasi, o'zbek va rus opera - balet teatrlarining, o'zbek radiosi, Toshkent va Leningrad konservatoriyalarining xonanda, sozanda, raqqosa va turli ansambllari san'atkorlaridan tashkil topgan edi.

Aynan, o'sha olovli yillarda O'zbekistondan 15 ta "front konsert brigadalar" faoliyat ko'rsatdi. Ulaming har birini faoliyati katta doston, deyish mumkin. Urush davrining mashaqqatlariga mardonavor chidab o'zbek musiqa san'atini jangchilar orasida yorqin namoyish etganlar orasida: Tamaraxonim, Halima Nosirova,

Gavhar Rahimova, Komuna Ismoilova, Mukarrama Turg'unboyeva, Mehri Abdullayeva, Isaxor Oqilov, Narzulla Yoqubov, Muhiddin Qoriyoqubov, Roziya Karimova, Dadaxo'ja Sottixo'jayev, Mamadaziz Niyozov, Fahriddin Sodiqov, Dadaali Soatqulov, Muhammadjon Mirzayev, Yelizavetta Petrosova, Qumrixon

Qodirova, Sora Samandarova, Xadicha Hakimova, Saida Safarova, Tamara Korolyova, Roza Beglanova, Ruqiya Azimova, Poshsho Matchonova, Anjelika Maskalyova, Sayyora Arzumanova, Habib Rahimov, Nabi Hasanov, Ergash Shukurullayev, Po'lat Rahimov, O'g'iloy Masharipova, Vanda Perachina, G'ofur Solixov, G'affor Vallamatzoda, Shohnazar Sohibov, Abduqodir Ismoilov, Usta Olim Komilov kabi boshqa o'nlab san'atkorlarning nomlari hurmat bilan tilga olinadi. "Front konsert" brigadalarida xizmat qilganlar hukumat mukofotlari, faxriy unvonlar, harbiy orden medallar bilan taqdirlandilar. Tamaraxonim "Qizil yulduz" ordeni va kapitan unvoni bilan Gavhar Rahimova "Qizil yulduz" ordeni, D.Soatqulov "За отвагу" medali bilan, S.Sodiqov, R.Baglanova, G.Azimova,

X.Rahimovalar "За боевые услуги" medali bilan va boshqa hamma qatnashchilar "За победу над Германией 1941 - 1945" medali bilan taqdirlangan edilar. Shunday qilib, urush yillari mashaqqatli va qiyinchiliklariga qaramay O'zbekiston to'laqonli mustaqil hayot kechirdi. Respublikamizda istiqomat qilgan barcha san'atkorlarning har biri buyuk g'alabani yaqinlashtirishga jonini fido etib, xalqqa, front jangchilariga xizmat qildilar. Shu bilan birga ayrim san'atkorlar qo'llarida qurol bilan jang maydonlarida fashistlarga qarshi kurashdilar. Ular orasida M.Leviyev, G.Sobitov, M.Yusupov, V.Knyazev, T.Jumayev, X.Izamov, A.Muhammadiyev, F.Nazarov, A. Otajonov, Sh.Ramazonov, B.Gienko, V.Zudov kabi kompozitorlar va M.Axmadiyev, M. Kovbas, A. Jabborov kabi musiqashunoslar harakatdagi harbiy qismlar orkestrida va ansambllarida xizmat qilishdi. Urushda qurbonlar orasida yozuvchilar, teatr, kino musiqa, tasviriy san'atning vakillari va namoyandalar ham bor edi. Adabiyot va san'atimizning oltin sahifalarini yaratgan yurtdoshlarimiz xotiramizda va qalbimizda mangu yashaydi.

YANGI AVLOD DARSЛИKLARI QANDAY BO'LISHI KERAK

Ibragimov Adham Hayitmurodovich

IIV 1-sonli Toshkent akademik litseyi tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola "Yangi avlod darsliklari qanday bo'lishi kerak" mavzusida yozilgan. Maqolada tarix fanida hozirgi kunda dolzarb bo'lgan darsliklar sifati va mazmuni haqida ba'zi mulohazalar, talab va takliflar o'rta tashlangan. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi ahamiyati, ayniqsa, O'zbekiston tarixini o'qitishda sifatli yangi darsliklarni yaratish muammolari tahlil qilingan. Maqolada yangi avlod darsliklarini yaratishda darslik mualliflarining bilim va tajribasiga asosiy e'tibor qaratilishi ta'kidlangan.

Abstract. This article is written on the topic "How should textbooks of the new generation be". In the article, some comments, demands and suggestions about the quality and content of textbooks in history are presented. The importance of modern information and communication technologies in the educational process, especially the problems of creating new high-quality textbooks in teaching the history of Uzbekistan are analyzed. The article emphasizes that the main focus is on the knowledge and experience of textbook authors when creating new generation textbooks.

Аннотация. Данная статья написана на тему «Какими должны быть учебники нового поколения». В статье представлены некоторые замечания, требования и предложения по качеству и содержанию учебников по истории. Анализируется значение современных информационных и коммуникационных технологий в образовательном процессе, особенно проблемы создания новых качественных учебников в обучении истории Узбекистана. В статье подчеркивается, что основное внимание уделяется знаниям и опыту авторов учебников при создании учебников нового поколения.

Kalit so'zlar: tarixiy manba, taraqqiyot, milodiy davr, yozma manbalar, moddiy manbalar, davlatlar tarixi.

Key words: historical source, development, AD era, written sources, material sources, history of states.

Ключевые слова: исторический источник, развитие, эпоха нашей эры, письменные источники, материальные источники, история государств.

Tarix fani davlatlarning o'tmishi, taraqqiyoti hamda tanazzuli sabablarini o'rganadigan fan sifatida baholangan. Shuning uchun tarix fani podsholarning tarjimai holini emas, balki xalqlar va davlatlarning tarixini o'rganishi va uni o'quvchilarga o'rgatishi kerak. Tarix fanining asosiy manbalari bu moddiy va yozma manbalar hisoblanadi.

Tarixning milodiy V-VI-asrlargacha bo'lgan davri moddiy manbalarga tayangan holda yozilgan. Undan keyingi davr tarixida yozma manbalarning o'rni katta.

Tarix fanini endi o'rganayotgan avlod uchun tarix fanidan mavzular tarixiy voqealar va davrlar sodda va ixcham tarzda berilsa, yaxshi bo'lardi, ammo buni yuqori sinf o'quvchilariga nisbatan tatbiq etmaslik kerak. Tarix fani darsliklaridagi mavzular faqat rasm va xaritalardan iborat bo'lmasligi lozim, buni 2022-yilda nashr etilgan 7-sinf tarix darsliklarida guvohi bo'ldik. Shuni ham alohida ta'kidlash kerakki, mavzulardagi ba'zi jummalarni tushunib bo'lmaydi. Masalan 7-sinf O'zbekiston tarixi darsligida berilgan Somoniylar davlati mavzusida turkiy qullar boshqa mamlakatlarga savdoga chiqarilgan (91-bet) jumlasini Somoniylar davlatida faqat turkiy qullar bor deb tushunmoq kerakmi? Naqadar g'aliz jumla. Buni o'quvchiga qanday tushuntirsa bo'ladi. Ushbu darslikning 25-sahifasida berilgan xaritada G'arbiy va Sharqiy Turk xoqonligi poytaxtlari almashtirib yuborilgan. O'quvchi darslikdagi ma'lumotni javobiga asos qilib olsa, unga bu holat qanday tushuntiriladi?

Tarix fanida tarixiy, siyosiy hamda uslubiy va grammatik xatoga yo'l qo'yib bo'lmaydi. Bunday xatolar yangi darsliklarda ko'p uchramoqda. Yana bir dolzarb muammo tarix fanidan (boshqa fanlarni ham) darsliklarni tarix fanidan dars bergan o'qituvchilar yoki mutaxassislar tomonidan yozilsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. Maktab yoki akademik litseyda bir soat ham dars bermagan darslik muallifi bu ta'lim dargohlarining sharoitini ham, muammosini ham bilmaydi. Yana bir muammoli holat tarix darsliklarida berilayotgan mavzularga ajratilgan soatlarni maktab yoki litseyda dars berayotgan o'qituvchilari belgilasa, yaxshi bo'lardi. Bu deganim vazirlik yoki boshqarma semestr yoki yillik mavzular soatini belgilab bersa (namunaviy o'quv dasturda), qaysi mavzuga qancha soat ajratishni esa o'qituvchi belgilasa. Akademik litseylarda fanlardan ishchi o'quv dasturi tayyorlashni bekor qilish kerak, chunki maktab darsliklari uchun namunaviy o'quv dasturi va taqvimiy-mavzular rejasi yetarli hujjat hisoblanadi. Mavzularning soatlardagi farqi yoki o'zgarishlari taqvimda belgilab beriladi.

Yangi avlod darsliklarini yaratishda yuqorida keltirilgandan tashqari yana bir qancha takliflar ham mavjud. Ulardan bittasi darslikning sifati masalasi. Ilgari bitta fandan darslikni bitta yoki ikkita muallif yozardi, hozirda 4 tadan 6 tagacha muallif yozmoqda. Mualliflar mavzular va boblarni bir xil uslubda yozmaydi hamda har xil yondashuvlar paydo bo'ladi. Bu holat darslikning sifatini pasaytiradi. Ba'zi tarix darsliklarini 10 dan ortiq muallif yozgan.

Maktab darsliklari boshlang'ich sinflar (1-4-sinflar) uchun, 5-9-sinflar uchun hamda 10-11-sinflar uchun alohida-alohida yilda nashr qilinsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. Sababi boshlang'ich sinflar ta'limning alohida bo'g'ini, qolgan sinflar esa alohida bo'g'ini hisoblanadi. 9-sinf dan so'ng o'quvchilar kasb-hunar maktablari hamda akademik litseylarda o'qishini davom ettiradi. Bu bosqichdagi ta'limda esa 10-11-sinf darsliklaridan foydalaniladi.

Akademik litseylarda ayrim fanlar tayyorlov yo'nalishiga qarab chuqurlashtirib o'tiladi. Bunda 6-11-sinf darsliklaridan foydalanilganda, turli yillarda nashr qilingan darsliklardan foydalanish o'qituvchilarga qiyinchilik va tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Masalan, 2019-yilda 8-9-sinflar uchun darsliklar nashr qilingan. 2022-yilda esa 6-7-10-sinflar uchun yangi darsliklar

nashr qilindi. Tarix fanida esa davrlari ham o'zgarib ketdi. Endi solishtiring, 2022-yilda akademik litseyga o'qishga qabul qilingan o'quvchilar birinchi kursda O'zbekiston va Jahon tarixidan berilgan mavzularni 2017-yilda nashr qilingan darslik bo'yicha o'qiydimi, yoki 2022-yilda nashr qilingan darslikdan. Bu yilda nashr qilingan darsliklar ta'lim maskanlariga yetkazib berilishidan deyarli barcha xabardor bo'lsa kerak. Birgina 7-sinf tarix darsligidagi davr o'zgarishiga e'tibor bering, 2017-yildagi darslikda IV asrdan XV asr oxirigacha bo'lgan davr tarixi berilgan bo'lsa, 2022-yilda nashr qilingan darslikda esa IV asrdan XV asr boshigacha bo'lgan davr tarixi berilgan. Aytingchi, 2022-yil sentabrda o'qishni boshlagan akademik litseyning birinchi bosqich o'quvchilari qaysi darslikni o'qiydi. Hali yetib kelmagan darslikmi, yoki o'quv rejada belgilab qo'yilgan darslikni? Boshqacha aytganda otlar kechuvda almashtiladimi.?

Bundan tashqari akademik litseylarda umumta'lim fanlari sifatida o'qitiladigan fanlardan 10-sinflar uchun nashr qilingan 2017-yilgi darslikni o'zlashtiradimi, yoki nashr qilinganligi ma'lum, ammo yetib kelganligi noma'lum bo'lgan darslikni? E'tibor bering, 10-sinf O'zbekiston tarixi darsligi (2017-yilgi nashri) 1917-yil fevral voqealari bilan boshlanadi. 2022-yildagi nashri esa XIX asr o'rtalaridagi voqealardan boshlangan. Muhimi shuki, 2022-yilda nashr qilingan 10-sinf O'zbekiston tarixi darsligiga avvalgi 9-sinf O'zbekiston tarixi darsligi davri (XIX asr o'rtalaridan 1917-yilgacha) qo'shib yuborilgan. Yanayam qiziq tomoni shundaki, 10-sinf O'zbekiston tarixi darsligi 2022-yilda yangilandi, ammo 11-sinflar uchun O'zbekiston tarixi darsligi 2018-yilda nashr qilingan holida qoldi. Endi tushuntiring, bitta bosqichda (semestrda) 10-11-sinf O'zbekiston tarixini darsligini o'zlashtiradigan akademik litsey o'quvchilari ikki darslikni birgalikda qanday o'zlashtiradi. O'quv dasturi, ishchi o'quv dasturi, taqvim-mavzu rejalar qanday tuziladi, kim javob bera oladi? Bittasi yangi darslik, ikkinchisi avvalgi darslik asosidami?

Xullas, mening taklifim tarix fanidan darslikni shu fandan dars bergan mutaxassis yozsin, dars bermaydigani garchi olim bo'lsada, o'qituvchi emas.

Adabiyotlar

1. Ismatova N. O'zbekiston tarixi. Umumta'lim maktablarining 7-sinf o'quvchilari uchun darslik. Toshkent: Respublika ta'lim markazi. 2022
2. Muhammadjonov. A. O'zbekiston tarixi. Milodning IV asridan XVI asr boshlarigacha. Toshkent. "Sharq" 2009
3. <https://xs.uz/uz/post/yangi-avlod-oquv-adabiyotlarini-yaratish-va-nashr-etish-holati-qaj-darazhada>
4. <https://kun.uz/uz/79827391>

ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ТРЕНЕРА

Казаков Азат Раджапович

Нукусский государственный педагогический институт доц. кафедры «Спротивных дисциплин»

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические и психологические аспекты деятельности тренера, критерии профессионализма тренера, диалектики педагогического процесса, формирование всесторонне развитой личности спортсмена, способного решать не только спортивные задачи, но и жизненно важные общечеловеческие проблемы действительности.

Ключевые слова: педагогический процесс, тренер, формирование личности, профессионально-педагогическая компетентность.

Annotatsiya. Maqolada murabbiy faoliyatining pedagogik-psixologik jihatlari, murabbiyning kasbiy mahorati mezonlari, pedagogik jarayon dialektikasi, har tomonlama rivojlangan, nafaqat sport muammolarini, balki hayotiy umuminsoniy muammolarni ham hal etishga qodir sportchi shaxsini shakllantirish masalalari ko'rib chiqiladi. haqiqatdan.

Kalit so'zlar: pedagogik jarayon, murabbiy, shaxsni shakllantirish, kasbiy-pedagogik kompetentsiya.

Annotation. The article deals with the pedagogical and psychological aspects of a coach's activity, the criteria for a coach's professionalism, the dialectics of the pedagogical process, the formation of a comprehensively developed athlete's personality, capable of solving not only sports problems, but also vital universal problems of reality.

Key words: pedagogical process, trainer, personality formation, professional and pedagogical competence.

Национальная идеология духовно-нравственного воспитания молодого поколения предусматривает охрану и укрепление физического и психологического здоровья, формирование основ здорового образа жизни. Активная жизненная позиция молодежи, идеалы добра и гуманизма, нравственность должны стать приоритетами в развитии физической культуры и спорта. Реализация государственной программы «За здоровое поколение» призвана обеспечить целостную систему массового занятия спортом, активные формы досуга учащейся молодежи.

Понятие педагогического мастерства тренера волейболистов многогранно. Оно проявляется в управлении деятельностью спортивного коллектива, в организации воспитательного и учебно-тренировочного процессов и в индивидуализации воспитательных воздействий на личность спортсмена. В особенности труда тренера с позиций системно-структурного подхода, необходимо использовать сопоставительно-сравнительный анализ деятельности тренеров разного уровня мастерства, качественный и количественный анализ, измерение сущности явлений по определенным

критериям, операционный принцип измерения эффективности труда тренера, принцип моделирования структуры деятельности. В волейболе, командном виде спорта, одной из центральных фигур является тренер, от личности которого, его моральных и спортивных принципов, философских взглядов, профессионального педагогического мастерства, высокой квалификации в области организации и управления коллективом во многом зависит достижение высоких спортивных результатов. Педагогические и психологические аспекты деятельности тренера имеют свои принципиальные особенности, связанные как со спецификой спорта вообще, так и волейбола в частности. Они характеризуются чрезвычайно разносторонним спектром отдельных разделов работы, ролей и обязанностей тренера — педагога, психолога и социолога. Для успеха в работе тренеру нужно обладать особым педагогическим мастерством, профессиональной компетентностью, чувством долга и ответственности, чтобы в полной мере успешно совмещать решение сложных задач воспитания и социализации своих подопечных с достижением стабильных спортивных результатов. Высокий профессионализм тренера состоит в умении противостоять давлению внешней среды в достижении «быстрого результата любой ценой», стойкая мировоззренческая и гражданская позиция, чувство ответственности за будущее своих воспитанников после окончания спортивной карьеры. Для достижения значительных успехов в работе требуются глубокие знания педагогики, спортивной психологии, теории и методики физического воспитания, биомеханики, медицины, специфики волейбола, всех ее аспектов и разделов. Критерием профессионализма тренера является педагогическое мастерство ведения учебно-тренировочного процесса, владение и использование современных, научно обоснованных специализированных методик обучения и совершенствования двигательных действий и принципов их эффективной реализации.

Понятие педагогического мастерства тренера многогранно. Оно должно проявляться в управлении деятельностью спортивного коллектива, в организации воспитательного и учебно-тренировочного процессов и в индивидуализации воспитательных воздействий на личность спортсмена. Рассматривая особенности труда тренера с позиций системно-структурного подхода, необходимо использовать сопоставительно-сравнительный анализ деятельности тренеров разного уровня мастерства, качественный и количественный анализ, измерение сущности явлений по определенным критериям, операционный принцип измерения эффективности труда тренера, принцип моделирования структуры деятельности. Только с учетом диалектики педагогического процесса можно определить оптимальные пути решения педагогических задач, выявить ведущие аспекты деятельности тренера и критерии его мастерства.

Многое в этом плане связано с типичностью характера человека — спортсмена, выбирающего профессию тренера. В спортивной практике чаще всего встречаются агрессивные тренеры, пользующиеся авторитарным

стилем руководства, и меньше всего можно увидеть либеральных или «мягких» тренеров, пользующихся, как правило, демократическим стилем руководства коллективом спортсменов. Многогранная и широкомасштабная функциональная деятельность тренера может быть успешно реализована, и она может принести конечный полезный результат, если у него достаточно сформирована общая и специальная педагогическая компетентность. Известно, что педагогическая деятельность тренера – это сложный многофакторный процесс выполнения системы действий разнообразных учебно-тренировочных, учебно-воспитательных, учебно-методических и организационных задач. В педагогическом процессе взаимодействуют такие факторы, как деятельность тренера и спортсмена, единство процедуры обучения и воспитания, личность тренера и спортсмена. Такая взаимная деятельность довольно вариативна и динамична, так как осуществляется в постоянно изменяющихся условиях внешней и внутренней среды. Все педагогические действия реализовываются на фоне гетерохронного развития возрастных, индивидуальнопсихологических и биофизических возможностей. И поэтому «выходить из этого положения» с полезным конечным результатом будет возможно, если личность тренера во всех отношениях будет достойной для подражания, а его профессионально-педагогическая компетентность – достойной уважения занимающихся – спортсменов. Когда тренер тренирует постепенно воспитываются не только нравственно-интеллектуальные, морально-волевые, социальнопсихологические, культурно-этические качества и ценности спортсмена, но и вырабатываются культура телосложения, форма и структура функциональных органов, в том числе нейромышечных волокон, клеток и тканей, воспитываются двигательные качества и способности, параметры спортивного мастерства.

Тренер является главной фигурой в спортивной группе или в команде, где он, прежде всего, осуществляет воспитательную работу, направленную на формирование всесторонне развитой личности спортсмена, способного решать не только спортивные задачи, но и жизненно важные общечеловеческие проблемы действительности.

Для того чтобы целенаправленно и эффективно осуществлять процесс тренирующего воспитания спортсменов, тренер должен владеть глубокими знаниями и умениями, касающимися не только своего вида спорта и общей теории и методики спортивной тренировки, он также должен быть вооружен знаниями в области физиологии, анатомии, психологии, этики, эстетики и т.п. Это важно потому, что он призван работать с живым и развивающимся организмом, с человеком – спортсменом, у которого необходимо воспитать характер, волю, и способность переносить предельные нагрузки и показывать наилучшие спортивные результаты. Вот почему воспитывающая функция тренера должна быть тесно связана с процессом обучения и тренировки. Тренер, воспитывая у своих учеников характер, волю, общечеловеческие и национальные ценности, должен четко знать предельные нормы реализации

объема, интенсивности, кратности, продолжительности и направленности тренировочно - соревновательных нагрузок в зависимости от возраста, пола и индивидуальных возможностей своих учеников. В ходе реализации средств воспитания, обучения и тренировки необходимо строго придерживаться диалектикодидактического принципа «волнообразного» повышения нагрузок по мере возрастного развития детей с учетом категории «форма и содержание». В противном случае, т.е. несоблюдение этого принципа, окажется причиной, ведущей к неблагоприятному «следствию» (причина и следствие). Для успешного воспитания у спортсменов общечеловеческих и спортивных черт и игровых способностей тренеру необходимо изыскивать, творчески изобретать, разрабатывать и применять оригинальное, инновационно-ситуационное обучение тренирующие упражнения, родственные и адаптированные подвижные игры, что, несомненно, приведет к усилению доминирующей мотивации и трансформированию эмоциональной энергии, вследствие которых будут созданы условия для достижения полезного результата занятий.

Литература

1. Ашуркова С.Ф. Теория и методика волейбола. // Учебник для высших учебных заведений. Т.: 2020. – 540 с. Беляев А.Б., Савин М.В. Волебол. / Учебник для ст-в вузов физры. М.: ТВТ. Дивизион., 2009.-359 с.
2. Железняк Ю.Д. Теория и методика спортивных игр: учебник для студентов высших учебных заведений. / / 8-е изд. –М.: Издательский центр «Академия», 2013.- 464с.
3. Айрапетьянц Л.Р., Пулатов, А.А., Волейбол назарияси ва услубияти // дарслик – Т. – 2012.- 206 бет.
4. Пулатов А.А., Исраилов Ш.Х. Волейбол назарияси ва услубияти. // Ўқув кўлланма. Т.: 2007. - 148с

Сайты интернета:

5. www.lex.uz - O_z.Respublikasi qonun xujjatlari, ma'lumotlari milliy bazasi
6. www.ziyonet.uz - Ziyonet milliy ijtimoiy-ta'lim axborot tarmogi
7. www.natlib.uz - A.Navoiy O_zbekiston milliy kutubxonasi portal

QO'G'IRCHOQ TEATRI KECHA VA BUGUN

A.Abduxalilov

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
Qog'irchoq aktyorligi sa'nati dotsenti*

Sobirjonova Umida Maxmudjon qizi

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Qo'g'irchoq teatri aktyorligi" bo'limi 2-kurs talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada san'at turlari orasida eng qadimiy, hamma teatrlarning beshigi bo'lgan qo'g'irchoq teatri san'ati, rivojlanish bosqichlari, zamonaviy integratsiyasi borasida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: qog'irchoq teatri, integratsiya, estetik tarbiya, san'at

Yosh avlodning estetik tarbiyasi masalalari O'zbekiston qog'irchoq teatrlari ijodiy faoliyatining asosini tashkil etadi. Jajji fuqarolarga mustaqillik mafkurasini singdirish, ularni barkamol, vatanparvar yoshlar etib tarbiyalash mamlakatimizda yangi davrning vazifasi bo'lib qoldi. Milliy o'zligini chuqur his etuvchi, yangicha dunyoqarashga ega fuqarolarni shakllantirishda, umuman, teatr san'atining o'rni beqiyos, ahamiyati ulkan. Ayniqsa, insonga nafis tuyg'ulari go'daklik chog'laridan boshlab singdirib borish, jajji bolajonlarimizni ezgulikka, go'zallikka oshno etishda qo'g'irchoq teatrining ahamiyati katta.

Qo'g'irchoq teatrlari davrimizning ma'naviy vazifalarini bajarishlari uchun, albatta, munosib repertuarga, san'atkorlik mahoratiga ega bo'lishi kerak. Teatr san'ati ijodkorlari faoliyatida sho'rolar davrida ildiz otgan befarqlik, o'zibo'larchilik, mas'uliyatsizlik kabi illatlarni bartaraf etib, yangi ma'naviy ehtiyojlarni qondira oluvchi sahna asarlari yaratish, fidoyilik, qizg'in munosabat, aniq g'oyaviy-badiiy yondashuv, ijodiy izlanishlarni, o'zaro muvofiqlashtiruvchi professional mahoratni talab eta boshladi. Ayniqsa, ijroda maxsus asbob-anjomlar bilan faoliyat olib borish qonuniyatlariga asoslangan qo'g'irchoq teatri ijodkorlari uchun professionalizm masalasi kattalar teatrlaridan farqlanadi. Shunday ekan, qo'g'irchoq teatri aktyori o'z faoliyatida katta teatrlar aktyori uchun shart bo'lgan ijro – "aktyor mahorati" tamoyillariga to'la amal qilish bilan birga, qo'g'irchoq teatrining muhim ijro uslubiya-tini professional tarzda bilishi kerak.

San'at turlari orasida eng qadimiy, hamma teatrlarning beshigi bo'lgan qo'g'irchoq teatri, o'zining boy an'alariga, tarixiga ega bo'lgan betakror san'at turlaridan biridir. Uning ildizi xalqimizning folklori, urf-odati, udumlari va milliy an'alarini o'zida saqlagan holda asrlar davomida ularni boyitib, ularga sayqal berib rivojlantirib kelmoqda. Bu san'at turiga ulkan baho berib, taniqli olim O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan fan arbobi, san'atshunoslik fanlari doktori, professor Muxsin Qodirov shunday deydi: "Osiyo qo'g'irchoq teatri bu shunchaki

ermak emas, balki bir qit'a xalqlarining falsafasi, tasviriy san'ati va albatta tillari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan muhim tarixiy badiiy hodisadir"⁵.

Keling, ushbu teatrning rivojlanish tarixiy jarayonini kuztaylik. Masalan, Hind vodiysi sivilizasiyasida arxeologlar miloddan avvalgi 2500 yildagi ip yordamida manipulyatsiya qilishga qodir bo'lgan boshi ajratib olinadigan bitta terakota qo'g'irchog'ini topganlar. Yana bir raqam - bu ikkala holatda ham minimal animasiyaga erishib, tayoqni yuqoriga va pastga manipulyatsiya qilish mumkin bo'lgan terakota maymunini yaratganlar. Dostonda qo'g'irchoqlar tasvirlangan Mahabxarata, Tamil adabiyotidan Sangam davri va miloddan avvalgi asrlarning oxiridan milodiy dastlabki asrlarga qadar bo'lgan turli xil adabiy asarlar yaratishgan. Shu jumladan, Ashoka farmonlari ham yaratilgan⁶.

Hindistonda xalq teatri tomoshalari qabilalarning turli urf-odatlarini, o'yin va raqslar asosida vujudga kelganligi ma'lum. Xalq teatrining asosiy shakllari bugungi kungacha yetib kelgan. Aksariyat teatr tomoshalarining asosini qadimiy epik dostonlarlar: Ramayana, Mahabharatadan olib o'ynaladigan sahnalar tashkil topgan. Uning eng ko'p tarqalgan syujeti doston qahramonlari – Rama va Krishna hayotidan olingan lavhalardan iborat. Bu davrda soya qo'g'irchoq teatri keng tarqalgan davrlardan biri edi.

O'zbek xalqi "Qo'g'irchoq o'yin" san'atining barcha turlari bilan qadimdan tanishdir. Bu san'at asrlar davomida xalq ommasi dunyoqarashi va intilishi, mayli hamda didini ifoda etgan va uning manfaatlarini himoya etgan. Avlodlardan avlodga o'tib yangi tajriba, yangi an'analar hisobiga rivojlanib boyib kelgan. Shu zayilda qo'g'irchoq teatri rivojlanishining murakkabligi nafaqat uning oliy maqsadlari, bolalarning estetik va g'oyaviy tarbiyalash bilan izohlanadi, balki u tom ma'noda qo'l qo'g'irchoqlari xalq teatrlarini an'anaviy asl san'atini yangi hayot va jamiyatni yangi vazifalarini bajarishi kerak bo'lgan sharoitda tiklay olmas edi. Lekin shunga qaramay o'zbek xalqining sevimli qahramonlari Kachal Polvon va Bichixonlarning so'ngmas shuhrati ularni yangi turdagi qo'g'irchoq teatr san'atini balki yaratilgan spektakllarning haqiqiy qahramonlariga aylanadi. Qo'g'irchoq teatrining o'ziga xosligini anglagan mutaxassis, u rejissyor bo'lsin yoki aktyor teatr bezakchisi yoki kompazitor, chiroq ustalari va hokozo speltakl sahna obrazini qahramonlar obrazlarini yaratishni aniq yo'llarini oladi⁷.

Tarixga nazar tashlasak, 1939-yil Toshkent shahrida davlat qarori bilan o'zbek va rus truppalari asosida yagona – respublika qo'g'irchoq teatri tashkil etilgan bo'lib, unda mashhur san'atkorlar Po'latjon Doniyorov, Zulayho Ishoqova, Elena Podgurskayalar faol ishtirok etishgan. Teatr faoliyatining boshlanishi ikkinchi jahon urushiga to'g'ri keldi. Suronli yillarda teatr jamoasiga fidoyi, o'z ishining mohir ustasi R. Anan'ev rahbarlik qilib, o'sha zamonning ruhi va talabiga mos spektakl va kontsertlarni tomoshabinlarga taqdim etgan va bu ishni a'lo darajada bajargan.

⁵M. Qodirov. Teatr san'ati o'tmishdan lavhalar. Toshkent. Fan nashriyoti 1993 yil. 163b.

⁶<https://uz.wikinlu.ru/wiki/puppetry>

⁷Respublika davlat qo'g'irchoq teatrlarini professional faoliyatini takomillashtirishning ilmiy-amaliy yechimlari mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy seminar materiallaridan

Urushdan keyin teatr jamoasi jahon mumtoz asarlariga, shu bilan birga, o'z milliy sahna dramaturgiyasini yaratish yo'lida tinmay ish olib bordi. Katta yoshdagi tomoshabinlar hamda yosh bolajonlarimiz uchun ko'plab spektakllar sahnalashtirildi. Jumladan, A.Navoiyning "Farhod va Shirin", H.Olimjonning "Semurg", "Oygul va Bahtiyor" dostonlari instsenirovka qilindi. N.Habibullaevning "Fotimaning sarguzashtlari", A.Qobulovning "Rahim va qo'ng'iz", R.Farhodiyning "O'tkir shoxli buqacha", "Kim oyni o'g'irladi?" kabi sahna asarlari dunyoga keldi.

Chorak asrdavomida bu teatrda Respublikamiz san'at arboblari I.Yaqubov hamda V.Akudin ijodiy hamkorlikda eng sara asarlarni sahnalashtirib, uning nufuzini oshirishga katta xizmat qildi. Teatr 80 yillik ijodiy faoliyati mobaynida Respublika va xalqaro miqyosdagi turli festivallarda ishtirok etib, Rossiya, Qirg'iziston, Tojikiston, Qozog'iston, Birma, Afg'oniston, Hindiston, Bolgariya, Fransiya, Germaniya, Misr, Janubiy Koreya, Turkiya, AQSH davlatlarida ijodiy safarlarda bo'ldi, o'zbek milliy qo'g'irchoq san'atini dunyoga tanitdi.

Bugungi kunda Respublikamizda 10ta professional davlat qo'g'irchoq teatrlari mavjud hamda bu kelajagimiz bo'lgan yosh avlodni ma'naviy jihatdan har tomonlama tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etadi. An'anaviy o'zbek qo'g'irchoq teatri repertuari asosini xajviy ko'rinishidagi syujetlar, kundalik hayotda uchrab turadigan nuqson va illatlar ustidan kuluvchi asarlar tashkil etadi. Shuningdek, bu san'at turiga yuqori tashkilotlardan tortib quyi idoralargacha bee'tibor emaslar.

Mustaqillikning dastlabkidavrida rejissyorlar, musavvirlar, bastakor va aktyorlar o'z kuchlarini katta ishtiyoq bilan teatr sahnasida sinab ko'rdilar. Xususan, rejissyorlardan O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan artist Sh.Yusupov, D.Yuldasheva, E.Oripova, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan artistlar M.Egamnazarova, F.Xo'jaev, K.Jabborovalar, aktyorlar A.Mirzag'iyosov, Sh.Jabbarov, Yu.Shibkov, musavvirlar S.Seduxin, M.Ro'zmetova, bastakorlar O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi A.Ikromov, A.Kim, L.Ugay samarali ijod qildilar. Oxirgi yillarda O'zbek Milliy qo'g'irchoq teatrida nafaqat bolalar uchun, shuningdek katta yoshdagi tomoshabinlar uchun ham asarlar namoyish etilyapti. Rejissyor Sh.Yusupovning "Yurt tumori", "To'maris", D.Yuldashevaning "Yana Andersen", "Qarsildoq", "Yulduzli bola", "Oh, bu Xo'ja Nasriddin", "Soya" spektakllari, F.Xo'jaevning "Cho'p qo'g'irchoq" spektakllari teatrning ijro mundarijasidan o'rin olgan⁸.

O'zbekistonda qo'g'irchoq teatri soni va salmog'i jihatidan jamiyat ma'naviyatida o'z o'rniga egaligi, yosh avlodning madaniyati hamda estetik saviyasini shakllantirishda katta ahamiyatga molikligi shubhasiz. Bunday ulkan vazifani faqat professional ta'lim olgan san'atkorlargina uddalay olishlarini nazarda tutgan holda, qo'g'irchoq teatri san'atida beqiyos o'ringa ega simli qo'g'irchoqlarni badiiy imkoniyatlari va soha aktyorlari mahoratini o'rganish hamda unga mashqlar, treninglarning hal etuvchi ahamiyatini yoritishdir.

⁸ <https://yuz.uz/uz/news/bolalik--dunyosida--ezgulik--uygotib-yoxud-qogirchoq-teatridan-katta-teatr-sari>

Qo'g'irchoq teatri aktyorini tarbiyalash, bu san'at uchun mahoratli mutaxassislarni yetishtirish masalasi hozirgi davrda alohida e'tiborga egadir.

Bugungi qo'g'irchoq tomoshalari esa yanada qiziqarli, yanada jonli shakllarda ijro etilmoqda. Eng muhimi, bunday jonli ijro bolalarni ushbu voqealar ishtirokchisiga aylantiradi. Bolalarning tomoshalarni turli texnik vositalar orqali emas, jonli sahnada kuzatishi, yuz berayotgan voqea-hodisalarga kuchli hissiyot, munosabat uyg'ota oladi. Shu orqali ijodiy dunyosini boyitadi, shaxs sifatida shakllanishiga kuchli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biz kattalarni esa kichkintoylarning katta dunyosiga hurmat va g'amxo'rlik bilan qarashga undayveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. M.Qodirov. Teatr san'ati o'tmishdan lavhalar. Toshkent. Fan nashriyoti 1993 yil. 163b.
2. <https://uz.wikinlu.ru/wiki/puppetry>
3. Respublika davlat qo'g'irchoq teatrlarini professional faoliyatini takomillashtirishning ilmiy-amaliy yechimlari mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy seminar materiallaridan
4. <https://yuz.uz/uz/news/bolalik--dunyosida--ezgulik--uygotib-yoxud-qogirchoq-teatridan-katta-teatr-sari>

БАСКЕТБОЛ - ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Ниязов Аскарбай Толыбаевич
проф. кафедрой «Спортивных дисциплин» НГПИ им. Аженияз

Ниязова Ольга Юрьевна
старший преподаватель каф.
«Теория и методика физического воспитания»
Каракалпакского государственного университета

Ниязова Айнура Аскарбаевна
студентка 3 курса НГПИ им. Аженияз факультета Физических культур

Аннотация. В данной статье баскетбол рассматривается как средство физического воспитания и укрепления здоровья подрастающего поколения, развитие физической культуры и спорта среди молодёжи.

Annotatsiya. Ushbu maqolada basketbol yosh avlodni jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish, yoshlar o'rtasida jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish vositasi sifatida qaraladi.

Annotation. In this article, basketball is considered as a means of physical education and health promotion of the younger generation, the development of physical culture and sports among young people.

Ключевые слова: Укрепления здоровья, эффективное средство физического воспитания, игровая деятельность, здоровый образ жизни.

Kalit so'zlar: Salomatlikni mustahkamlash, jismoniy tarbiya, o'yin faoliyati, sog'lom turmush tarzining samarali vositasi.

Keywords: Health promotion, an effective means of physical education, play activities, a healthy lifestyle.

Сегодня Узбекистан является в полном смысле этого слова спортивной страной. Среди молодежи широко утверждается здоровый образ жизни, обеспечивается массовость спорта. Спортсмены, достигая высоких побед на престижных международных соревнованиях, демонстрируют всему миру высокий спортивный потенциал нашей страны. Среди большого многообразия средств физического воспитания играм принадлежит особое место. Их значение выходит далеко за рамки тех представлений, с которыми мы обычно подходим к оценке средств физического воспитания.

Баскетбол - одна из самых популярных игр в нашей стране, также она является универсальным средством физического воспитания молодого поколения, которое широко представлено в физическом воспитании, в учреждениях общего и профессионального образования. Появление и использование игр в воспитательных целях относится к самым ранним этапам становления человеческого общества. Игры выступают как средство передачи опыта и подготовки к жизни. Для нее характерны разнообразные

движения; ходьба, бег, остановки, повороты, прыжки, ловля, броски и ведение мяча, осуществляемые в единоборстве с соперниками. Такие разнообразные движения способствуют улучшению обмена веществ, деятельности всех систем организма, формируют координацию. В баскетболе мячом играют только руками. Бежать с мячом, преднамеренно бить по нему ногой, блокировать любой частью ноги или бить по нему кулаком является нарушением. Случайное же соприкосновение или касание мяча стопой или ногой не является нарушением. По правилам баскетбола игра состоит из четырех периодов по десять минут с перерывами по две минуты. Продолжительность перерыва между половинами игры – пятнадцать минут. Если счет ничейный по окончании четвертого периода, игра продлевается на дополнительный период продолжительностью пять минут или на столько периодов по пять минут, сколько необходимо, чтобы нарушить равновесие в счете. Команды должны поменяться корзинами перед третьим периодом. Игра официально начинается спорным броском в центральном круге, когда мяч правильно отбит одним из спорящих.

Баскетбол, как средство физического воспитания, нашел широкое применение в различных звеньях физкультурного движения.

В системе народного образования баскетбол включен в программы физического дошкольников, общего среднего, среднего, профессионально-технического, среднего специального и высшего образования.

Баскетбол является увлекательной атлетической игрой, представляющей собой эффективное средство физического воспитания. Не случайно он очень популярен среди школьников. Разнообразие технических и тактических действий игры в баскетбол и собственно игровая деятельность обладают уникальными свойствами для формирования жизненно важных навыков и умений детей среднего школьного возраста, всестороннего развития их физических и психических качеств. Освоенные двигательные действия игры в баскетбол и сопряженные с ним физические упражнения являются эффективными средствами укрепления здоровья и рекреации и могут использоваться человеком на протяжении всей его жизни в самостоятельных формах занятий физической культуры.

Современный баскетбол - одна из самых динамичных спортивных игр. Этим обусловлены три тенденции его развития. Во-первых, постоянное стремление к совершенствованию техники игры и доведения ее до уровня виртуозности, что производит большое впечатление на спортсменов как психологический фактор. Во-вторых, постоянная тенденция к увеличению уровня атлетической подготовленности игроков. В-третьих, вольно или невольно игра в современном баскетболе (профессиональном) происходит так, что, как правило, ни одна из команд не может добиться большого преимущества в счете. Все это свидетельствует о необходимости постоянного функционального и интеллектуального развития игрока: его мыслительной деятельности, совершенства реакции, правильности движений, способности ориентироваться в постоянно изменяющихся

ситуациях (И.Н. Преображенский, 1986; М.А. Годик, 1986; Н.Я. Петров, 1988; А.Я Гомельский, 1992 и др.). Техника игры в баскетбол многообразна. Важнейшим техническим приемом являются броски. От точности броска, в конечном счете, зависит успех в игре. Знание уровня обучаемости и динамики становления техники броска позволит тренерам подбирать и использовать на тренировках средства, обеспечивающие обучение на более высоком уровне

Разнообразие технических и тактических действий игры в баскетбол и собственно игровая деятельность обладают уникальными свойствами для формирования жизненно важных навыков и умений школьников, всестороннего развития их физических и психических качеств. Освоенные двигательные действия игры в баскетбол и сопряженные с ним физические упражнения являются эффективными средствами укрепления здоровья и рекреации и могут использоваться человеком на протяжении всей его жизни в самостоятельных формах занятий физической культуры.

Таким образом, в нашей стране развитию физической культуры и спорта уделяется особое внимание, предпринимаются серьезные шаги в обеспечении населения всем необходимым для поддержания здорового образа жизни.

Список литературы

1. Баскетбол. Справочник. М., 1993
2. Баскетбол. Правила соревнований. М., 1996.
3. Баскетбол: Учебник для институтов физической культуры// Под. Ред.
4. Ю.М.Портнова. – М: Физкультура и спорт, 1998.
5. Баскетбол: Учебник для вузов физической культуры// Под. Ред. М.Портнова. – М: Физкультура и спорт, 1997.
6. Вальтин А.И. «Мини-баскетбол в школе».- М.: Просвещение,1996.

METHODS AND THE USAGE OF GAME TECHNOLOGIES AS THE BASIC TENET OF TEACHING ENGLISH IN PRIMARY EDUCATION

Ibodullayeva Ijobat Kuvandik qizi
Student of Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract. This article focuses on cutting-edge, inventive, and interactive techniques for raising students' interest in language learning, free thinking, responsiveness, and active involvement in courses. It also discusses strategies for effectively boosting students' speaking proficiency in the elementary grades.

Key words: Educational principles, engaging games, blended technology, primary courses, modern, and innovative, methods.

The growing desire of the younger generation to teach and study foreign languages, especially English, is one of the most important topics in modern education. In order to teach this language more thoroughly in general education schools, educators frequently adopt cutting-edge and contemporary methods. For this reason, the Law "On the Further Improvement of the System of Learning Foreign Languages" adopted on December 10, 2012, and the implementation of continuous foreign language instruction in the first classes of general education schools from 2013–2014 are both unmistakable evidence of this. According to research, English is the most important language in almost all fields. As a result, learning languages from countries that have advanced economically, scientifically, and culturally is crucial for understanding the accomplishments of global science and development. This goes beyond what is taught in primary schools. I fully understand that pupils in high school are considering the value of language in their professional decisions. Like any other subject, learning a language depends on the mental and physical maturity of the learner.

According to the Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" and the National Personnel Training Program, primary education is aimed at forming the foundations of knowledge, skills, and abilities necessary for general secondary education. defined. In primary English education, attention is paid to the creation of a foundation that will ensure the perfect learning of this language in the future. For this reason, the importance of textbooks, which expand the cognitive activity of students, that is, their thinking, and develop their ability to think creatively, is incomparable. For this reason, the potential of modern textbooks and the level of their ability to increase the student's cognitive activity and ensure the acquisition of communicative competences are considered important. The quantitative ratio of exercises and their level of usefulness in ensuring the acquisition of communicative competence are especially important for speech activities within the speech topics presented in the textbook. The educational process follows didactic, psychological, linguistic, methodical, and other laws.

The main didactic and pedagogical principles of English language teaching are widely used in primary grades and can be summarized as follows:

1. Taking into account students' English language learning methods, strategies, and abilities
2. Prioritize listening comprehension exercises
3. Creating meaningful contexts and speech situations related to the topic in lessons
4. Extensive use of technical and innovative tools in training
5. Use of age-appropriate, authentic materials
6. Teaching English based on speech samples
7. Visualization of topics (using talking dolls, interesting videos, songs, and exercises).

Depending on the nature of his subject, every subject teacher today employs a variety of interactive strategies in the educational process. Our direction uses a variety of interactive pedagogical technology in non-traditional classes, unlike other topics, to educate young pupils for independent thought. For instance, the state education standard lists 200 words and phrases for the first grade, 250 for the second grade, 400 for the third grade, and 600–700 for the fourth grade. ' It is therefore anticipated that the foreign language instructor will use pedagogical technology to carry out the aforementioned objectives.

The main practical reason for teaching English in the primary grades is Decision No. 124 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated May 8, 2013, "On approval of the state education standard for foreign languages of the continuing education system," which aims to guarantee the development of communication skills at the foundational A1 level. By gaining linguistic (speech and language), sociolinguistic, and pragmatic competencies, the practical purpose is accomplished. Speech competence (listening, speaking, reading, and writing) and language competence (lexical, grammatical, and phonetic competencies, as well as graphics and orthography), as defined by the DTS, are two components of linguistic competence. Based on this goal, the curriculum distinguishes two aspects of teaching content: what to teach (language material) and what to do (listening, speaking, reading, and writing). That is, by learning and teaching language material (vocabulary, grammar, and pronunciation), the acquisition of communicative (information exchange) competence related to the skills and competencies of speech activities is ensured

Teaching foreign languages in the public education system of the Republic of Uzbekistan is carried out in the following two stages in accordance with this DTS: Level A-1: primary education (grades 1-4); Level A-2: general secondary education (grades 5–9)

The adoption of new educational approaches is encouraged by demonstrating to primary school pupils what foreign language teachers teach depending on which pedagogical technology should be utilized to teach the language in the most practical ways and methods. Teacher innovation in language instruction involves integrating pedagogical technologies into the educational system, reforming the educational system by integrating the most cutting-edge technologies, increasing educational efficacy, and ensuring that each student is socialized. By attempting to establish pleasant relationships with the child during the educational process, certain results can be attained. There are three different ways to teach a foreign language to primary school kids. Each stage has a clear goal in mind:

1. Physical development (essential for students in the first grades in particular). The age, physical, and psychological makeup of the pupil must be taken into consideration when teaching foreign languages to first-graders. As stated in the judgement, it is really appropriate for younger kids to introduce foreign language instruction in the first grades through the use of interactive games and oral speech lessons. One of the best instruments for education is the utilization of game technologies. They will broaden their perspectives, thinking, and thinking during the game. Scientists think that using games in the classroom helps students learn. It not only makes things simpler, but it also sparks the child's interest in the subject and motivates them to learn more deeply. Game-style For instance, "Who is this?" "What is this?" and "Who has the most word knowledge?" The likes of Encourage kids to recall words and pronounce them correctly while they are playing the game. The development of children's vocabulary will determine what other activities and competitions should be planned. Children can first complete exercises on subjects like "fruit names," "occupations," and "home appliances" with the aid of games. The pupils' speech will then mature, and the span of their perspective on the environment will broaden if they are displayed in harmony with the vibrant graphics on the computer. Words and images that reflect the new topic are displayed on the screen at this stage.

2. Development of creativity Other instructional activities for grammar mastery might be planned starting in the second grade. For instance, among them are intriguing games like "Who is literate?" "Who is clever?" "Who am I?" "Chain," "Rolling game," and "Find the place of the word." The game "Who's Smart?" is effective in raising spelling literacy. In this instance, five to six words are scribbled on cardboard, both correctly and incorrectly. Students must locate the incorrectly spelled word and write it. Whichever student writes the incorrect words first and accurately after that wins the game.

Touch-screen fruit game. The instructor pastes fruit-themed flashcards to the room's walls and walks under them, touching the fruits he likes. I enjoy eating grapes, apples, apricots, and oranges. Students mimic the teacher by touching their preferred fruits. I enjoy grapes, peaches, and cherries

The "continue" technique is an option. Students use their vocabulary and grammar skills in this manner. One basic verb is written on the board by the teacher. The teacher's chosen students construct basic and complex sentences using this verb. The teacher again assesses the pupils' grammar and vocabulary skills while they use this strategy. The teacher can write the verb "do" on the board as an example. And the reader of choice reduces it to a single sentence. The chosen pupils continue this statement in order, such as "I do" or "she does", "do my homework," and so on.

3. Development of the entire person (memory, reasoning, logic) Students in the third and fourth grades consolidate and broaden the knowledge they have gained thus far. They employ words in all possible ways, including repetition, context utilization, substitution of grammatical parts, and sentence construction. On the upper level, this time period is crucial for memorizing English teachings.

After all, only thoroughly studied and mastered languages may be employed in all four directions (speaking, listening, reading, and writing). Starting from the beginning as a teacher has numerous advantages. And by doing this, we can improve their knowledge and abilities. They will be able to learn English more thoroughly and speak it when they move to the upper class thanks to the knowledge they have gained in the primary classes, which will make it easier for them to do so. To help them understand the importance of properly studying languages from a young age, it is vital to instill this belief in them

With students in third through fourth grade, many games can be played using the challenging tasks below:

Exercises that are repeated (imitation) I like apples. I like bananas. I like apples, p.s. Also, I like bananas. The speech sample is initially examined as a completed sentence, after which its constituent parts are changed and the sample is examined as a normal sentence. In order to improve students' recall skills, Cambridge University Press advises repeating exercises based on speech samples that follow the easy-to-difficulty concept. Chain repetition activities help students improve their capacity for attentive listening and memory. Information heard is retained in memory for a longer period of time than information seen

To guarantee that drilling exercises are carried out successfully and without difficulty, it is advised to establish genuine speech circumstances. During this exercise, students will have the opportunity to repeat lexical (names of educational tools) and grammatical material (prepositions of place) and demonstrate their knowledge. Such exercises, which promote audiolingualism and structuralism, serve to acquire linguistic competence, that is, to develop the skills and abilities of the student to acquire linguistic structures and make an orderly sentence strictly following the phonetic, lexical, and grammatical aspects of the language.

Communication-building drills Children seem to love imitation and repetition exercises, according to research. The pupil also doesn't get exhausted when performing the repeat workouts. because they are secure and at ease. In this case, the teacher rearranges the things so that the exercise can be completed quickly and effectively, such as by setting the book on the desk and the bag on the floor. This gives the language a genuine use, and it gives pupils the chance to independently comprehend the meaning of a lexical unit and a grammatical event in addition to employing lexical and grammatical language content in a meaningful context. The exercise should be communicative

Guessing game exercises are another way to promote communication. Encourages the reader to think, reflect and compare.

When such instructional tools are employed, students' knowledge potential and interest in science will rise; their knowledge, skills, and talents will also advance, and they will be better able to identify the key ideas in the subject they have selected

The fact that English is both an educational objective and a method of teaching distinguishes it from other topics in the educational system. Education's main objective is to help students develop their English-speaking abilities (hearing,

speaking, reading, and writing), and as they do so, they also gain knowledge about a fresh and practical way to receive and transmit information. There are various methods for emphasizing the qualities of the English language. Reforms are carried out based on the didactic, psychological, practical (functional), educational and educational foundations of a foreign language.

It is known that the communicative approach is based on the theory that the English language is learned in the process of real and meaningful communication. When learners are exposed to live communication and interaction, they use their natural language learning strategies, which enables them to use the language in the language learning process. According to experts, when creating exercises that ensure communication and integration: a) communicative ability (English is learned during live communication and interaction);

b) practicality (the English language is learned using it in the process of performing a specific task);

d) it is necessary to take into account the principles of comprehensibility and meaningfulness (English is learned when it is understandable and meaningful to the student)

There are many methods of teaching and learning foreign languages in the elementary grades. Almost all of them are aimed at teaching students this subject more interestingly, more freely, and more importantly than other subjects. Teaching language to elementary school students is not an obligation; it is conducted as an interesting activity. Lessons using several effective methods can serve as a foundation for their future knowledge. How important it is to learn foreign languages should be properly explained to students through natural conditions:

1. Remember by seeing. Young children tend to remember things they see more clearly than things they hear. As a result, new words are taught by writing them on objects that are visible and frequently used in daily life and then creating sentences with the new words. For instance, writing with a pen on a window, table, blackboard, or book. Since these items are frequently used and seen in daily life, the child picks up these words unintentionally.

2. To recite poetry and songs that use terms that are challenging to comprehend or remember. The child's speech develops along with his or her ability to recall new words. It has been demonstrated, for instance, that children learn the English alphabet more effectively by singing than through memorization.

3. Combined Method Here, we have the option to voluntarily mix various methods. Children can, for instance, play games, sing songs, draw pictures, and use various motions to demonstrate new words. The technique has the benefit of being versatile. The reader is not constrained by just one thing in this

4. Using cartoons to teach It is well known that kids like watching various cartoons. While viewing English-language cartoons, he makes an effort to understand the words they use by observing the actions of the cartoon characters, despite the fact that he does not understand the words in the cartoon. Children can learn the language in an engaging and successful way with this method.

5. Learning through engaging games: The value of teaching English through diverse games is immeasurable. Learning science in the classroom includes playing a variety of games. This boosts motivation and encourages passive pupils to actively participate in the sessions.

6. Using the senses to learn (tasting food, holding various items, and smelling flowers) The pedagogue should use as many of the child's sensory organs as possible before teaching them this new way, including their eyes, ears, sound organs, muscles, and even their senses of smell and taste. He ought to make an effort to use his organs as part of the memory-making process

We are aware that the student should be the subject in the present educational process. The efficacy of education will rise if we place greater emphasis on interactive techniques. Teaching independent thinking is one of the most crucial prerequisites for English language classes. Today, English language teachers, relying on the experience of pedagogues from the United States of America and England, are using the following innovative methods:

Teaching students riddles as part of "Merry Riddles" When teaching English, it is crucial that students acquire new vocabulary and solve puzzles. "Quick answers" aid in enhancing the lesson's efficacy. In the classroom, "Chigil wrote" (warm-up exercises) utilized a variety of activities to engage pupils in the lecture. When explaining particularly complex concepts in a lesson or when pupils are worn out after finishing writing activities, the "Pantomime" (Pantomime) method may be employed. The "chain story" technique aids in memory development and oral communication improvement in kids. All types of classes can benefit from the "acting characters" technique. The "When Pictures Speak" method is more practical and aids in the development of zaki speech in English instruction; nevertheless, this requires the usage of pictures that are pertinent to the subject. In order to save time, "quiz cards" are given out in accordance with the number of pupils and enable all students to engage in the lesson at once.

In conclusion, it should be emphasized that new didactic advances based on pedagogical technologies that support fully satisfying the need are prepared while teaching English, taking into account the age and psychological features of pupils and their desire to learn a foreign language. and creating a strong implementation mechanism for them offers a workable answer to the issue

It should be highlighted that in order to create people who are free to think and are well-rounded in all respects, our future generation must be fully developed. By examining the psychological, physical, and social facets of the students, the levels of learning foreign languages are specifically used to pinpoint and eradicate negative psychological conditions that impede students' freedom of behavior and independent thought. must As a result, elementary school students face a variety of special challenges. In addition to being an educator and a psychologist, a teacher should be skilled at working with children.

References

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda «Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PK-1875-sonli qarori. // «Xalq so'zi» gazetasi, 11.12.2012 y., 240 (5660)-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013 yil 8 maydagi «Uzluksiz ta'lim tizimining chet tillar bo'yicha davlat ta'lim standartini tasdiqlash to'g'risida»gi 124-sonli qarori. // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2013 y.
3. Xoshimov O'. Yoqubov I. Ingliz tili O'qitish metodikasi. T., -2003
4. Пассов Е.И., Кузовлева Н.Е. Урок иностранного языка. – М.: Голоса-Пресс, 2010.
5. Jalolov J.J. Ingliz til o'qitish metodikasi: Chet tillar oliy o'quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik. – T.: O'qituvchi, 2012. .
6. Edelenbos P., Johnstone R., Kubenak A. The main pedagogical principles underlying the teaching of languages to very young learners. Final Report of the EAC 89/04, Lot 1 study. 2006.
7. Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun ingliz tili o'quv dasturi. Tuzuvchilar: J.J.Jalolov, M.T.Irisqulov. – Xalq ta'limi. – №4 – Toshkent, 2013.
8. Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinflar uchun darslik majmua. Kids' English Class 1,2,3,4. A.T.Irisqulov, S.Xan va mualliflar jamoasi. – T.: O'zbekiston, 2013

TALABALARNING BADIY VA IJODIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIRDAN MUSTAQIL BADIY VA IJODIY FAOLIYATNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI

Ibadullayeva Nigora Egamberganovna

UrDU tasviriy san'at va muhandislik grafikasi

kafedrasi katta o'qituvchisi

ibadullayevanigora@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada talabalarning badiiy va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda mustaqil ta'limning ahamiyati va ijodiy faoliyatni tashkil etish muammolari bo'yicha tadqiqot natijalari keltirilgan. Badiiy ta'limda mustaqil ishning asosiy vazifalari xususida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Rangtasvirda o'quv va ijodiy ish, badiiy va ijodiy qobiliyatlar, tasviriy kompetensiya, mustaqil ishlash, badiiy-pedagogik ta'lim, mustaqil badiiy va ijodiy faoliyat, rassom-o'qituvchi, Rangtasvir kompozitsiyasi

Аннотация. В статье представлены результаты исследования значения самостоятельного обучения в развитии художественно-творческих компетенций студентов и проблемы организации творческой деятельности. Обсуждены основные задачи самостоятельной работы в художественном образовании.

Ключевые слова: Учебно-творческая работа в живописи, художественно-творческие способности, изобразительная компетентность, самостоятельная работа, художественно-педагогическое образование, самостоятельная художественно-творческая деятельность, художник-педагог, живописная композиция

Annotation. The article presents the results of a study of the importance of independent learning in the development of artistic and creative competencies of students and the problem of organizing creative activity. The main tasks of independent work in art education are discussed.

Keywords: Educational and creative work in painting, artistic and creative abilities, visual competence, independent work, artistic and pedagogical education, independent artistic and creative activity, artist-teacher, pictorial composition

Kirish. Hozirgi davrda dunyoning rivojlangan mamlakatlarida bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshirish va kadrlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish orqali integratsion ta'lim jarayonini loyihalashtirishning zamonaviy metodik ta'minotini yaratish, talabalarda kasbiy faoliyat sohalariga yo'naltirilgan qobiliyatlarni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababdan bugun barcha davlatlar ta'limga imkon qadar ko'p yangilik kiritishga intilmoqda.

Bugungi yangiliklar ularga uyushgan, rejali, ommaviy yondashuvni talab etadi. Yangiliklar kelajak uchun uzoq muddatli investitsiyalardir. Novatorlikka qiziqish uyg'otish, yangilik yaratishga intiluvchan shaxsni tarbiyalash uchun

ta'limning o'zi yangiliklarga boy bo'lishi, unda ijodkorlik ruhi va muhiti hukm surishi lozim.

Tasviriy san'at o'qituvchilarining maxsus kasbiy tayyorgarligi nafaqat pedagogik mahoratni o'rgatishdan, balki eng avvalo, mustaqil ijodiy ishlay oladigan professional rassomlarni tarbiyalashdan iboratdir. Realistik rangtasvir nazariyasi va amaliyotini malakali bilish rassom-pedagog faoliyatidagi muvaffaqiyatning kaliti hisoblanadi. O'z navbatida, badiiy ta'limda o'qitishning dastlabki kunlaridanoq talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun psixologik-pedagogik sharoit yaratmasdan turib, rassomlik mahoratini shakllantirish mumkin emas.

Ma'lumki, har bir talabada tevarak-atrofnii ijodiy his etishni tarbiyalash, tevarak-atrofdagi voqelikni yaxlit rangli idrok etish, tasvirlangan narsaga estetik munosabatni shakllantirish ta'limning ikki shakli-auditoriyada va mustaqil ishda amalga oshiriladi.

Adabiyotlar sharhi.

Badiiy-pedagogik amaliyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, natyurmort ishlash bo'yicha mustaqil ishlashda talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan rangtasvirni o'qitish nazariyasi va metodikasi masalalari hali ham yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

O'zbekiston olimlari tomonidan talabalarning mustaqil badiiy va ijodiy faoliyatini tashkil etish muammolari, bo'lajak rassom-pedagog shaxsining ijodiy salohiyatini shakllantirishning samarali yo'llari va talabalarning badiiy – ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalalariga doir bir qancha tadqiqotlar olib borilgan.

O'zbekistonlik olimlardan B.B.Baymetov, S.S.Bulatov, S.S.Abdullayev, B.B.Azimov, N.X.Tolipov, Q.Q.Qosimov, R.X.Hasanov, Abdirasilov S va boshqalar ushbu muammoga doir tadqiqotlar olib borganlar.

Professor Botir Boltabaevich Baymetovning “Oliy pedagogik ta'limda bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning ba'zi masalalari”⁹ nomli maqolasida ushbu muammoga keng ko'lamda yondoshilgan.

Rossiyalik olimlardan G.M Gladishev o'zining «Педагогические условия развития духовно-творческого потенциала будущего художника-педагога»¹⁰ nomli avtoreferatida bo'lajak rassom-o'qituvchilarning ma'naviy-ijodiy potensialini rivojlantirishning pedagogik shart sharoitlariga asosiy e'tiborni qaratgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

⁹ B.B.Baymetov. Oliy pedagogik ta'limda bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning ba'zi masalalari. Academic research in educational sciences. volume 2 | issue 1 | 2021. 277-283 бетлар.

¹⁰ Гладышев Г.М. Педагогические условия развития духовно-творческого потенциала будущего художника-педагога: Автореф. дис.канд. пед. наук, Оренбург, 2000.

Tadqiqotimizni asoslashda eski va zamonaviy manbalarga tayandik. Biz mavzuni tushuntirishda qo'l kelishi mumkin bo'lgan ilmiy farazlarga e'tibor qaratdik. Biz tadqiqotimizni yoritishda O'zbekistonlik olimlardan B.B.Baymetov, S.S.Bulatov, N.X.Tolipov, R.X.Hasanov, S. Abdirasilovlarning talabalarning mustaqil badiiy va ijodiy faoliyatini tashkil etish, bo'lajak rassom-pedagog shaxsining ijodiy salohiyatini shakllantirishning samarali yo'llari va talabalarning badiiy – ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalalariga doir fikr-mulohazalariga tayandik.

Tahlil va natijalar. Biz "Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi" bakalavriat yo'nalishi talabalarini umumta'lim maktablarida tasviriy san'atni o'qitishni tashkil etish usullarini chuqur o'zlashtirishi, balki realistik rasm chizish, zamonaviy san'at masalalariga yaxshi yo'naltirilgan bo'lishi, shuningdek, nazariy bilimlarni, rangtasvirning turli turlari va janrlari bo'yicha kasbiy atamalarni o'zlashtirish, bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, dunyoqarashini shakllantirishga tayyor bo'lish kerak degan fikrga keldik.

Biz tadqiqot ustida ishlash jarayonida talabalarga mavzu jihatidan rang-barang, kompozitsiyasi va rang-barangligi bilan qiziqarli, yuksak estetik talablarga javob beradigan, o'quvchilarning badiiy didi va ijodiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladigan o'quv-ijodiy vazifalarga muhim o'rin ajratdik.

I-II kurslarda rangtasvirni o'rganishning asosiy turi uzoq muddatli ko'p soatlik o'quv natyurmortini ishlashdir. Shu bilan birga bu vazifa atrof-muhitni va uni tasvirlash usullarini o'rganish, akvarel, guash va moyli bo'yoq texnikasini o'zlashtirish bilan bog'liq bo'lgan vazifalarning butun majmuasini hal qiladi, bu o'quv dasturining majburiy talabidir. Demak bo'lajak rassom-o'qituvchi tabiatni tez va ishonchli tasvirlash usullarini egallashi kerak.

Talabaning mustaqil ishi jarayonida qisqa muddatli eskizlar chizish, nafaqat asosiy rang munosabatlarini tezda tushunishga, balki kompozitsion va rangli yechimlarda kreativ yondoshib g'ayrioddiy asarlar yaratishga imkon beradi.

Mustaqil nazariy va amaliy mashg'ulotlarda ana shu talablar bajarilsagina bilim va ko'nikmalar mustahkamlanib, ijodiy faoliyatning mustahkam asosiga aylanadi. Har bir talabaning mustaqil faoliyati semestr yakunida oraliq va yakuniy nazoratda inobatga olinadi va baholanadi va ayniqsa, ortda qolayotganlar uchun qo'shimcha motiv hisoblanadi.

Badiiy ta'limdagi mustaqil ishning asosiy vazifalaridan biri bo'lajak rassom-o'qituvchining o'zidagi barcha zarur bilim, ko'nikma va malakalarini bolalarga o'rgatishga tayyorligini shakllantirish, ularning atrofdagi voqelikni ijodiy idrok etish qobiliyatini rivojlantirishga yordam berishdan iboratdir. Faqat ijodkor o'qituvchigina bolalarni tasviriy faoliyatda ijodiy bo'lishga o'rgatishi mumkin. Demak, dasturda ta'lim muammolarining nostandart rang-barangligi va kompozitsion yechimi birinchi kursdan bo'lajak rassom-pedagoglarni kamol toptirish va shakllantirishning asosiy shartidir.

Bugungi kunda oliy o'quv yurtlarida rangtasvir mashg'ulotlarini o'rgatishda ko'p hollarda talabalarning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirmaydigan, ularda axborot bilan ishlash va undagi asosiy mazmunni aniqlash, tahlil qilish va bir

tizimga keltirish malakalari shakllanishiga ko'maklashmaydigan ta'limning reproduktiv metodlaridan keng foydalanilmoqda. Zamonaviy mutaxassisdan esa faqat o'z sohasining bilimdoni va shu yo'nalishdagi axborotlarni egallaganlik bilan bir qatorda, ulardan har xil kasbiy vaziyatlar yuzaga kelganda o'rinli foydalana bilish ham talab qilinadi.

Oliy o'quv yurtlari talabalariga rangtasvir mashg'ulotlarida natyurmort ishlashni o'rgatishda, bugungi kunda zamonaviy turli metodlardan foydalanib mashg'ulot olib borish imkoniyatiga egamiz. Ushbu imkoniyatlardan unumli foydalanish uchun birinchi navbatda fanning mazmunini talabalarning bilish va o'zlashtirish xususiyatlarini hisobga olgan holda ular uchun qiziqarli tarzda tuzilishiga alohida e'tibor qaratishimiz kerak.

Bularni amalga oshirish uchun mavzularni yoritishda, talabalar bajaradigan mashqlar va topshiriqlarni tuzishda hozirgacha shakllanib, eskicha ko'rinishdagi qoliplardan voz kechib, noan'anaviy usullardan, talabalarning qiziqishlari va ijodkorliklarini oshiradigan uslublarni izlashimizga to'g'ri keladi. Rangtasvir mashg'ulotlarida natyurmort ishlashning xususiyatiga ko'ra bunday uslublardan, mashq va topshiriqlardan foydalanishimiz uchun katta imkoniyatlar mavjud.

Dunyoda har yili yuz minglab kitoblar, jurnallar chop etiladi, minglab ilmiy tadqiqot dissertatsiyalar himoya qilinadi, Internet global tarmog'idagi axborotlar oqimini amalda o'lchab bo'lmaydigan darajada o'sib bormoqda. Ommaviy ta'limning bunday sharoitida, qanday qilib zamonaviy talablarga, ta'lim standartlari talablariga mos mutaxassislarni tayyorlashni ta'minlash kerak?

Rangtasvir kompozitsiyasini o'qitishga doir zamonaviy talabni his etish;

Talabaning mustaqil ishini tizimli tashkil etish;

Rangtasvir va kompozitsiya darslarida natyurmort ishlashni maxsus xonalarda o'tkazishni takomillashtirish;

Talabalarni natyurmortni tasvirlashga bo'lgan qiziqishlarini oshirish;
Talabalarga natyurmortni tasvirlashda zamonaviy innovatsion ilg'or texnologiyalardan foydalanib o'rgatish;

Ko'rgazmali qurollardan foydalanishning yangi samarali shakllarini qo'llash;

Natyurmortni tasvirlashda rangtasvir, kompozitsiya perspektiva va boshqa fanlar bilan aloqada bo'lishini ta'minlash.

Xulosa

Yuqoridagilardan kelib chiqib oliy o'quv yurtlarida rangtasvir fanining muhim qismi bo'lgan natyurmort ishlashning nazariy asoslarini kreativ yondoshuv asosida amaliy jihatlarini mukammal o'rgatish va uni o'qitishning zamonaviy metodlarini ishlab chiqish hamda amalga tadbiiq qilish muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini kasbiy tayyorlash bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda.

Dunyoga yangi ko'z bilan qaraydigan, uddaburon, ishning ko'zini biluvchi, buyuk kelajagimiz poydevorini quruvchi va yuksaltiruvchi mutaxassis kadrlarni tayyorlash, Respublikamiz pedagoglari oldida turgan eng muhim va mas'uliyatli vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Biz zamon talabidan, ta'lim tizimida rivojlangan davlatlar erishgan yutuqlardan kelib chiqib, zamonaviy talabga javob beradigan kadrlarni tayyorlash borasida o'z oldimizga yangidan-yangi maqsadlarni qo'yishimiz zarur. Nafaqat maqsad qo'yish, unga erishishning zamon taqozo etayotgan strategiyasi hamda bu yo'lda amalga oshiriladigan yangilanish tamoyillarini aniqlab, doimo olg'a intilishimiz kerak.

Adabiyotlar

1. Abdirasilov S., Tolipov N. Dastgohli rangtasvir. T.: Iqtisod-moliya 2010.
2. Abdirasilov S., Tolipov N. Rangtasvir. T.: Innovatsiya-Ziyo nashriyoti. 2019.
3. Bulatov S.S. "Rangshunoslik" Toshkent-2009
4. B.B. Baymetov. Oliy pedagogik ta'limda bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning ba'zi masalalari. Academic research in educational sciences. volume 2 | issue 1 | 2021. 277-283 бетлар.
5. Гильманова Н.В. Композиция в изобразительном искусстве. Учебное пособие пособие. Т. 2014, с.288
6. Гладышев Г.М. Педагогические условия развития духовно-творческого потенциала будущего художника-педагога: Автореф. дис.канд. пед. наук, Оренбург, 2000.
7. Xudayberganov R.A. Kompozitsiya.-T.: Sharq, 2007.-235 b.
8. Deborah A. Rockman. The Art of Teaching Art: A Guide for Teaching and Learning the Foundations of Drawing-Based Art.-Oxford University Press, England 2000

KIMYO FANINING MATEMATIKA BILAN INTEGRATSIYASI

Daminova Gulruh Baxromovna
Nizomiy nomidagi TDPU doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada fanlararo integratsiya asosida o'qitishda mavjud muammo, fanlararo qamrovli yondashuv, Integratsiyalashgan dars tuzilmasini ishlab chiqish metodologiyasi va vazifalari bayon etiladi.

Kalit so'zlar: kimyo, integratsiya, fanlararo integratsiya, aloqadorlik, komponent, bilim bloklari, matematik amallar, formulalar, tizimlashtirish.

Integratsiya shakli dars maqsadi va komponentni tanlashga bog'liq. Integratsiyaning turli shakllari mavjud: kontseptual- bu tushunchani tashkil etuvchi hodisaning fenomenologik tahlili o'tkazilganda va kontseptsiyaning maydoni ishlab chiqiladi, g'oyaviy dunyoqarashli-fan o'rgangan hodisaning ma'naviy - axloqiy asoslanishi yoki ma'naviy-axloqiy postulatlar ilmiy dalillar bilan isbotlanadi, faoliyatli- bunda faoliyat usullarini umumlashtirish, ularni yangi sharoitda qo'llash tartibi amalga oshiriladi, kontseptual - bunda talabalar yangi g'oyalar, takliflar, ta'lim muammosini hal qilish yo'llarini ishlab chiqishda mashq qiladi. Albatta, o'qituvchining pedagogik integratsiya hodisasi, uning turlari, shakllari, tuzilishi va amalga oshirish texnologiyasi haqidagi bilimlari integratsiya shakllaridan birini tanlashga katta ta'sir ko'rsatadi. Talabalarning rivojlanish darajasi ularning turli fanlardan olgan bilimlarini birlashtirish qobiliyatiga ham ta'sir qiladi. Har bir keyingi integratsiyalashgan dars pedagogik jarayonning barcha ishtirokchilari uchun osonroq bo'ladi. Dars maqsadi tugagandan so'ng, integratsiyalashgan bilim bloklari aniqlanadi, ulardan biri tayanch sifatida aniqlandi va nihoyat, integratsiya shakli aniqlanadi. Bilimlar bloklari o'rtasida o'rnatilishi kerak bo'lgan aloqalarni ko'rib chiqish ancha nozikroq jarayon hisoblanadi. Bu jarayonda aloqador ma'lumotlar bir-biri bilan birlashtirilishi kerak bo'lgan komponentlarning ketma-ket bog'liqliklari o'rnatiladi yoki tiklanadi. Bu bosqich bir oz ko'proq vaqt talab etadi. Aloqadorlik va qaramlikni topish, ularning mohiyatini aniqlash talab etiladi. O'rganilayotgan hodisalarning tabiati va xarakteri bilan aniqlanadigan oldindan belgilash mavjud. Birlashtiriladigan komponentlar orasidagi bog'lanishlar turlicha bo'lishi mumkin. Amaliyotida eng keng tarqalganlari: kelib chiqish havolalari, avlod aloqalari, o'zaro munosabatlarni o'rnatish (bilimlarni tizimlashtirish va umumlashtirishda), boshqaruv aloqalari, kelib chiqish munosabatlari komponentlar o'rtasida sabab-oqibat aloqasi asosida o'rnatiladi.

Yetakchi darsda o'rganilgan bilim mavzusining kelib chiqish sabablari yoki shartlarini, boshqa fanlardan olingan bilimlar esa tushuntirish vazifasini bajaradi. Bu aloqalar yordamida talaba voqealar, faktlar, hodisalarning bog'liqligini aniqlashni o'rganadi. Avlod aloqalari kelib chiqish aloqalariga juda o'xshaydi, lekin ularning o'ziga xos xususiyati borki, ular tizimni tashkil etuvchi sub'ektni boshqa akademik mavzuda o'rganilgan, natijani keltirib chiqaradigan sababni o'rganadi. Shunday qilib, agar kimyo o'qituvchisi zaharlar bo'yicha yaxlit dars

o'tkazsa, u biologiya materiallaridan foydalanadi. Nisbatan aytganda, uning materiali biologik oqibatlarning paydo bo'lishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi, ularni ko'rib chiqish kimyo bilimining bir qismi emas. Bunday aloqalar bilan birlashtirilgan darslar talabalarga mavzu doirasidan tashqariga chiqishga va ularning tor, mahalliy darajada bajargan harakatlarining oqibatlarini, kashfiyotlarning odamlar hayotiga ta'siri, fan va ishlab chiqarishning rivojlanishini ko'rishga o'rgatadi. Boshqaruv aloqalari ko'pincha bir mavzudan ikkinchisiga o'tkazilishi mumkin bo'lgan aqliy va amaliy faoliyat usullari o'rganilgan joyda sodir bo'ladi. Bundan tashqari, boshqaruv aloqalari bir fanni bilish boshqasini o'zlashtirish ma'nosini ochish uchun ishlatiladi. Aslida, biz o'rganilayotgan fanning inson faoliyatidagi funktsiyalari haqida gapirayapmiz. Boshqaruv aloqalari talabalarning bilimlarini nazorat qilishning matematik usullarini qo'llashda, dasturlashtirilgan yoki modulli o'qitishda namoyon bo'ladi. Bu aloqalarni o'rnatishning umumiy yo'nalishi va ma'nosi - talabaning darsdagi pozitsiyasini sub'ektivlashtirish. Shu bilan birga, o'qituvchi va talaba o'rtasidagi funktsional va kommunikativ munosabatlar o'zgaradi. Integratsiyalashgan darslarda ishlatiladigan va o'rnatilgan aloqa turlarini bilish, ularning fikrlash va boshqa bilish jarayonlarini rivojlantirishdagi qobiliyatlarini aniqlash va shuning uchun aniq o'quv maqsadlariga erishish uchun zarurdir. Aloqadorlik turlarini bilmasdan va maqsadli tanlamasdan, ijobiy integratsiyalashgan dars qurish mumkin emas. Integratsiyaning fikrlash jihati bo'lmaganida, har qanday bunday dars bu texnologiyaning rasmiy nusxasi bo'lardi. Integratsiya ob'yektlarining o'zaro ta'sirini o'rnatish jarayoni sifatida integratsiyaning asosini aynan aloqador ma'lumotlarni o'zaro ulanishi tashkil etadi. Aloqadorlik avvalo o'quv materiallari bloklari ichida, so'ngra bloklar o'rtasida, keyin esa darsning butun tematik kontekstida aniqlanadi va o'rnatiladi. Integratsiyalashgan dars materialini o'rganish, taqdim etish va o'zlashtirish ketma - ketligi bog'lanish turlari bilan belgilanadi. Turli darslar va turli mavzulardagi materiallarni birlashtirish tartibi sub'ektlar ichida, sub'ektlararo va sohalararo aloqadorlikni o'rnatish orqali amalga oshiriladi. Bu aloqalar hali integratsiya emas, balki unga olib boruvchi yo'l hisoblanadi. Integratsiyalashgan dars tuzilishining ham ko'p variantlari mavjud. Boshqa fanlar materialiga asoslangan mini darslardan bitta katta darsni tuzish, uni yagona uslubiy tuzilma bilan yaxlit qilish mumkin. Integratsiyalashgan darsni integratsiyalashgan bilim, ko'nikma va malakalarni har tomonlama birlashtiradigan modullar (algoritmlar, muammolar, o'quv vazifalari va topshiriqlari) shaklida tuzish imkoniyati mavjud. Integratsiyalashgan dars tuzilmasini ishlab chiqish - bu fan o'qituvchilarining birgalikdagi faoliyat natijasidir. Integratsiyalashgan dars murakkabligi tufayli oddiy ishlanma emas, to'liq ssenariyni talab qiladi. Kimyo, fizika fanlarining formulalar, matematik hisoblar, qonuniyat va nazariyalarning matematik ifodalanishi, bu fanlarni matematika bilan integratsiyasida keng imkoniyatlar yaratadi.

Kimyo fani oddiy matematik amallarni bajarishdan tortib, formulalar asosida hisoblashlar, ikki, uch o'zgaruvchili tenglamalar, kvadrat tenglamalar bilan hisoblashlargacha bog'lanib ketgan.

Kimyo va matematikada o'zaro aloqador mavzular

	Kimyo	Matematika
1	Nisbiy molekulyar massa	Oddiy matematik amallar (qo'shuv)
2	Modda tarkibini miqdoriy ifodalash	Oddiy matematik amallar, proporsiya tuzish
3	Moddaning kimyoviy formulasi	Eng kichik umumiy bo'linuvchi (karrali)
4	Absalyut va nisbiy atom massa	Proporsiya, formula, o'nlik kasrlar bilan ishlash, sonning darajasi, musbat va manfiy sonlar bilan hisoblashlar
5	Elementning o'rtacha nisbiy atom massasini hisoblash. Diognallar metodi	Variatsion ko'rsatkichni aniqlash
6	Modda miqdori. Avogadro soni	Proporsiya, formula, sonning darajasi
7	Ekvivalent	Proporsiya, formula asosida hisoblashlar
8	Reaksiya tenglamalarini tenglash	Matematik ifodalarni taqqoslash
9	Modda massasining saqlanish qonuni, tarkibning doimiylik qonuni, karrali nisbatlar qonuni	Oddiy matematik amallar, matematik ifodalarni taqqoslash, proporsiya
10	Gaz qonunlari. Gazlarning zichligi, Mendeleyev Klapeyron tenglamasi, Gazlarning holat tenglamasi	Formula asosida hisoblashlar
11	Eriitma tarkibini ifodalash usullari. Foiz, Molyar, Normal, Molyal konsentratsiya	Formula asosida hisoblashlar. Matematik tenglamalar asosida hisoblashlar
12	Eruvchanlik	Formula asosida va matematik tenglamalar asosida hisoblashlar
13	Dissotsiyalanish darajasi, konstantasi	Formula asosida hisoblashlar
14	Vodorod ko'rsatkichi (pH)	O'nlik logarifm
15	Kimyoviy bog'lanish energiyasi	Formula asosida hisoblashlar
16	Kimyoviy reaksiya tezligi	Formula asosida hisoblashlar
17	Kimyoviy muvozanat	Formula asosida hisoblashlar, bir o'zgaruvchili, ikki o'zgaruvchili tenglamalar, kvadrat tenglamalar
18	Kimyoviy jarayonlarning energetikasi	Formula asosida hisoblashlar
19	Elektroliz	Formula asosida hisoblashlar. Tenglama asosida hisoblashlar.
20	Kombinatsiyalangan, aralash masalalar	Bir o'zgaruvchili, ikki o'zgaruvchili, uch o'zgaruvchili tenglamalar, kavadrat tenglamalar

21	Nisbiy atom massa, nisbiy molekulyar massa, mol miqdori, solishtirma og'irlik (zichlik), gazlarning nisbiy zichligi, nisbiy elektromanfiylik, nisbiy qattqlik (Mos shkalasi), dissotsialanish darajasi, ekvivalent.	Sonlarning o'zaro nisbati
----	---	---------------------------

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulov A.S., Raimova G.M., Sarimsakova X.K. Ehtimollar nazariyasi va matematik statistika: Darslik./. - T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2006. -272 b.
2. Habibullayev P.Q., A.Boydedayev, A.D.Bahromov. Fizika: umumiy o'rta ta'lim maktablari 7-sinfi uchun darslik, -T.: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. — 176 b.
3. Щербакова С.Г. Интегрированные уроки. Издательство: Учитель. Волгоград, 2008.
4. Daminova G.B. Kimyo fanini o'qitishda fanlar integratsiyasidan foydalanish va uni o'quv jarayoniga tadbiq etish // Ta'lim, fan va innovatsiya. Ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy uslubiy jurnal. 2021. №2.
5. Игнатьева С.Ю. Профилактика алкоголизма: интегрированный урок в х классе // Химия в школе. №1. - 2003. - с.32.
6. Колесникова Е.В.Использование интегрированных практикумов с целью формирования обобщённых умений в процессе изучения химии. Автореферат дис. . канд. пед. наук. - Тобольск, 1996.
7. Максимова В.Н. Межпредметные связи и совершенствование процесса обучения. - М.: Просвещение, 1984. - 143 с.

МАДРАСАЛАРДА ЭНТОПЕДАГОГИК ЎҚУВ ТИЗИМИ

Гулноза Каттаева
СамДУ таянч докторанти

Аннотация. Кишилиқ жамияти шаклланиб, илму урфонга юз тутилгандан бери инсон заковатининг маҳсули ҳар бир соҳада ўзини намоён қилган. Бу ҳол, айниқса инсоният дунёқарашининг шаклланишида, ўзлигини англашида улкан аҳамият касб этиб келганлигида ҳамда “Уйғониш даври” номини олган Марказий Осиё тамаддуни-цивилизацияси даврида илм-фан бениҳоя тариққий этиб, маданият юксалганлигида кўринади. IX аср ўрталарига келиб халифалиқда аббосийлар сулоласининг инқирози бошлангани туфайли ташкил топган мустақил исломий ҳудудлар жумласига кирган Мовароуннаҳрда илму фан ниҳоятда ривожланади ҳамда «билимларнинг олтин даври» аталмиш даврнинг байроқбардори бўлган юртимизда фан ва маданият энг юқори чўққига эришади. Юртимиз илм аҳлининг асосан IX-X ва XII асрларда жаҳон фани ва маданияти тарихида қўшган юксак ҳиссасининг аҳамияти ҳамда қиммати шундан ҳам иборатким, буюк алломаларимиз илмий, диний-фалсафий ва ахлоқий янги билимларни яратиш, кашф этиш воситасида илмий тадқиқотларга саъйи ҳаракатни бошлаб берган эдилар.

Калит сўзлар: Илму фан, мадраса, алломалар, билимлар йўналишлари, сулоалар, фикҳ, ҳадис, калом, сарфу наҳв...

Мадрасаларда шаклланган илмлар ичида, айниқса, фикҳ, ҳадис, калом, тафсир, фалсафа, тасаввуф тариқий таълимотлари каби билимлар кенг қулоч ёзган эди. Бу ишларнинг кенг ривожланишига, бир томондан илк мадрасаларнинг муқаддас юртимизда шаклланиши сабаб бўлса, иккинчи томондан эса, ҳадис илми имомларнинг имоми, буюк муҳаддис аллома Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий, калом илмининг Имоми Абу Мансур ал-Мотуридий, фикҳ илмининг Имоми Бурҳониддин Марғиноний, тафсир илмининг Имоми аз-Замахшарий ва тасаввуф тариқатларининг буюк намоёндаларидан анчалари юртдошимиз бўлишгани ҳам эди. Баракотли бу зотлар яшаб ўтган даврни, юқорида айтганимиздек, бир овоздан "илмларнинг олтин даври" деб эътироф этишгани ҳам бежиз эмас, албатта.

Қадимдан мадрасалар икки турда мослаштириб қурилган: мадраса ва масжидли мадраса. Самарқанд шаҳридаги Шердор ва шаҳар четида жойлашган Нодир Девонбеги мадрасалари фақат ўқув маскани-мадраса сифатида, Улуғбек ва Тиллокори мадрасалари эса масжидли мадрасалар тарзида қурилган. Улар бир вақтнинг ўзида ҳам ибодат қилиш, ҳам илм олиш мумкин бўлган эътиқод ва зиё маскани бўлган. Мирзо Улуғбек, Шайбонийхон, Ялангуш Баҳодир ва Амир Ҳайдар каби ҳукмдорлар қурдиришган мадрасалар «олий мадраса» (ёки Мадрасаи олия) деб аталган. Мадраса арабча “дараса” (ўқимок) сўзидан олинган бўлиб, таълимгоҳ маъноларини англатади ҳамда мактаб ва мадраса мударрислари, давлат

бошқаруви ходимлари - муфти, қози, аълам каби ижтимоий ва аниқ фанлар мутахассисларини тайёрлаб берувчи олий билимгоҳ ҳисобланади. Самарқанддаги Работи Ғозиён мадрасаси яна ҳам қадимийроқ бўлиб, унда буюк Имомлар – Мотуридий (944 й. ваф.) ва Абулқосим ал-Ҳаким (953й.ваф.) кабилар Муҳаммад ибн Фазл Балхийдан (319/931 йилда ваф.) таҳсил олишганлиги кўпгина манбаларда қайд этилган бўлса-да, негадир илм аҳли назаридан четга қолиб келмоқда. Шундай қилиб, Самарқанддаги ушбу мадрасада Балхийнинг 931 йилдан олдин (яъни, вафот этганига қадар) фаолият кўрсатганлигини манбалар эътироф этишаётган экан, демак, манбаларданинг олиган энг қадимий мадраса - Работи Ғозиён мадрасаси бўлиб чиқади.

Илму фаннинг “олтин даври” ҳисобланган ал-Бухорий, ал-Мотуридий ва ал-Марғинонийлар даврида маърифат даргоҳлари ҳисобланган мадрасаларнинг кўплиги жиҳатидан Самарқанд ислом оламида энг олдинги ўринда турса-да, Сомонийлар даврида 17 та мадрасагина манбаларда қайд этилган. Аммо, XIX аср иккинчи ярмида шаҳримиз Россия таркибига мажбуран қўшилганидан сўнг, мадрасалар сони жуда камайиб кетади. Масалан, ўша аср охирида нисбатан мустақилроқ Бухорода – 366 та, Хива хонлигида – 120 та, Кўкон хонлигида - 368 та мадраса бўлгани ҳолда, Россия таркибига киритилган Тошкентда – 17 та, Самарқандда – 19 та мадраса қолган эди, холос. Ваҳоланки, манбаларнинг далолат беришларича, ўрта асрларда Самарқанднинг ҳар бир маҳалласида бир неча масжид, кўпгина катта кўча ва гузарларида эса мадрасалар бўлган. Бу ҳол, айниқса, Сомоний, Темурий ва Аштархонийлар даврларига оид манбаларда кўзга яққол ташланади. Маданият ўчоқларининг бу қадар кўплиги сабабларидан бири шундаки, ўша вақтларда бойроқ кишиларнинг ҳар бири савоб йўлида кичикроқ масжид ё бошқа иншоотлар қуришган. Улуғроқ ва бадавлатроқлари (жумладан, ҳокимлар, қозилар ва йирик олимлар) эса шаҳарнинг ёш аҳли таълим олсин, деб ўз ҳалол маблағларига мадрасалар тиклаганлар, жомеъ ва кўприклар қурганлар, ариқлар қаздирганлар. Бунга мисол қилиб Самарқанд ҳукмдори Амир Ялангтўш Баҳодирнинг ўз маблағига қурдирган ва дунёга машҳур бўлган Шердор ва Тиллокори мадрасаларини келтириш жоизким, ундан ибрат олган деярли ҳар бир сарой аъёни ҳамда шаҳарнинг барча бадавлат кишилари кўплаб мадраса, масжид, кўприк ва халқ манфаати йўлида турли иншоотларни қуриб, Худо йўлига садақаи жория этганлар. Эҳтимол, бу гаплар ҳозирги давлатманду амалдорларнинг кўпчилигини ажаблантирар. Бироқ, гап тарихий ҳақиқат устида кетмоқдаки, бундай мисолларга асло ҳайратланмаслик лозим. Ислом дини илм талаб қилишни ибодат даражасига кўтарган, ҳаттоки ихтиёрий ибодатдан илм талабини устун қўйган. Шунинг учун ҳам исломнинг илк замонларида илм ўргатганларга ҳақ берилмаган, илм ўргатиш – ибодат бўлиб, ибодат учун эса ҳақ олинмайди, дейилган. Турли илм ва ҳунарлар бўйича ўз эҳтиёжига етарли кишиларни тайёрлаш ислом дини ва маданияти учун фарз этилгандир.

Мадрасаларда ислом дини илмий йўналишлари таълими жараёни асрлар давомида қуйидаги дастур талабида амалга оширилган:

I. Тафсир йўналишида тан олинган олти буюк муфассир олимларнинг асарлари - Табарийнинг «Китабу жомеъул-баён фи тафсирул-Қуръан», Замахшарийнинг «ал-Кашшоф ал-хақоик ат-танзил», Розийнинг «Мифтоҳул-ғайб - Тафсири кабир», Қози Байзавийнинг «Ан-ворул танзил ва асрорул-таъвил», икки Жалолиддинларнинг «Тафсири Жалолайн», Ибн ал-Арабийнинг «Футухотул-Маккиёт» - бу соҳадаги илғор йўналишлар сифатида дастурлаштирилган;

II. Фикҳ йўналишида: Имомлар - Абу Ҳанифа, Молик, Шофеъ, Ҳанбал, Абу Юсуф, Шайбоний, Марғиноний ва Абу Лайсийларнинг асарлари;

III. Ҳадисда: Бухорий, Муслим, Довуд, Термизий, Нисоий, Ибн Можаъ ва Дорамийларнинг тўпламлари;

IV. Каломда: Мотуридий, Ашъарий, Марвозий, Жуббоъий, Ғаззолий, Насафий ва Розий асарлари;

V. Сарфу наҳвда (араб грамматикаси): Сибавайх, Замахшарий, Ибн Ҳожиб, Жомий кабиларнинг шоҳ асарлари асосий дастур сифатида тан олингандир.

Бундай мураккаб ва айни пайтда жуда пишиқ дастур асосида тузилган мадрасавий таълим даврини сабру қаноат билан мукамал ўтаган илм толиби албатта ўз замонасининг етук олими бўлиб етишган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Абу Тоҳирхожа. Самария. Т. Камалак. 1991.
2. Аҳмедов Б. Тарихдан сабоқлар. Т. Ўқитувчи. 1994.
3. Бурҳониддин Марғиноний. Ҳидоя. Т. Адолат. 2000.
4. Буюк сиймолар, алломалар. 2-том. А. Қодирий, Т., 1996.
5. Валихўжаев Б. Самарқандда олий таълим. Самарқанд. 2001
6. Каттаев К. Самарқанд буюк алломалари С. Зарафш.1998.
7. Каттаев К. Имом Мотуридий, Чокардиза С. СамДУ.2000

ВАЖНОСТЬ НАШИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ

*Исмаилов Алишер Муратбаевич,
Акимниязов Закир*

Кафедра «Искусство» Каракалпакского государственного университета

Аннотация. В этой статье было кратко подчеркнута влияние наших национальных ценностей на воспитание молодежи. Были упомянуты реформы и действия по воспитанию образованной и знающей молодежи.

Ключевые слова: наследие, национальная ценность, образование.

Очень важно осознавать самобытность нации, сохранять и развивать собственные национальные ценности и программы, передавать наше национальное наследие следующему поколению. Наши предки, внесшие большой вклад в мировую цивилизацию своей древней и богатой национальной культурой, создали богатое наследие ремесел – ручных промыслов. Эти ремесла, которые веками передавались от отца к сыну, обновлялись и развивались. Примеры культурного наследия, прекрасно анализирующие мировоззрение, экономико-политические, духовно-этические и философские аспекты жизни нашего народа, включают десятки видов искусства.

Наследие ценно тем, что образ жизни, стремления, традиции и наследие наших великих предков, создавших высокую культуру на нашей Родине, нашли свое отражение в доброте каракалпакского народа. Наследие – самая осязаемая из наших национальных ценностей, древняя излюбленная и вечно обновляющаяся категория навкира. Вот почему наш народ расширяет и обогащает программы культурного наследия, созданные им самим в мгновение ока.

В нашей стране большое внимание уделяется воспитанию подрастающего поколения, показано, что система воспитания, особенно дошкольного, является целостной и важной. В организации работы в этом направлении, в совершенствовании воспитания здорового поколения особенно важно обеспечить зрелыми кадрами. 30 сентября 2017 года принят Указ главы нашей страны «О коренном совершенствовании системы дошкольного образования». В Патмане были определены важные задачи и основные направления. Согласно этому решению было создано министерство в этой сфере - Министерство образования Узбекской Республики дошкольных учреждений, и перед новым министерством были поставлены задачи по расширению национальной и негосударственной сети дошкольных учреждений, укреплению материально-технической базы. и технической базы, и обеспечение их квалифицированными педагогическими кадрами., перед учреждениями были поставлены задачи по резкому увеличению охвата детей, внедрению в образовательные процессы технологий с современной воспитательной направленностью, повышению качества подготовки детей к

школе. Сегодня в стране приняты ориентиры по этим задачам и ведется масштабная работа, потому что необходимо, чтобы наши дети, которые в будущем станут нашими наследниками, женились и выросли людьми со своим местом. Причина в том, что важность наших национальных ценностей в реализации национальной идентичности и развитии совершенного поколения учитывается наряду с задачами создания возможностей для наших будущих поколений стать здоровыми людьми. Вот почему воспитание подрастающего молодого поколения теперь полностью интегрировано в уровень политики страны, решены многие задачи по развитию наших детей в совершенных людей с узким мышлением и неудержимым мышлением, расширением сферы деятельности. мира, развивая способность больше мыслить, прививая в сердце и разуме национальные и общечеловеческие ценности, пробуждать чувство любви к Родине.

Необходимо приумножать и сохранять наши многовековые национальные и религиозные ценности, изучать бесценное наследие наших предков, внесших большой вклад в развитие мировой науки и культуры, на его основе воспитывать молодежь как совершенных людей, и обеспечить стабильную социальную и духовную среду в обществе - одно из условий.

В последние годы созданные в нашей стране Центр исламской цивилизации, Исламская академия, Высшее медресе Мир Араб, Международные научно-исследовательские центры имама Бухари и Имама Термизи служат изучению и распространению нашего богатого научного и исторического наследия. В соответствии с этим анализ событий и общественно-политической ситуации в мире требует повышения эффективности трудоустройства в религиозно-образовательной сфере и создания комплексной системы подготовки квалифицированных кадров.

Президент Ш. М. Мирзиёев в своем новогоднем обращении к узбекскому народу сказал: «Прославление человеческого достоинства означает обеспечение прав и свобод и законных интересов каждого человека, проживающего в нашей стране. В этом отношении соседство, откуда родом наше общество, играет решающую роль», — заявили они.

Ценности, обеспечивающие существование человека и общества, благодаря народному воспитанию постепенно передаются от наших отцов и дедов к поколениям. Термин национальное образование используется в широком и узком значениях. В широком смысле он означает совокупность всех духовных впечатлений, возможностей, действий, стремлений, направленных на формирование личности человека, обеспечение его активного участия в производственной и общественной, культурной, воспитательной жизни. Это понимание национального образования. она охватывает не только воспитательную работу, проводимую в семье, школе, детских и молодежных организациях, но и весь принцип общественного управления, его ведущие идеи, литературу, искусство, кино, радио, телевидение и др. Соответственно, национальное образование в широком смысле включает образование и информацию в этой области. В узком смысле

под народным образованием понимается педагогическая компетентность, направленная на совершенствование духовного развития, мировоззрения, нравственного облика, вкуса памяти конкретного человека. Этим должны заниматься семья, образовательные учреждения и общественные организации.

Как известно, любое образование эффективно только в том случае, если оно тесно связано с образованием. Причина в том, что в процессе обучения и получения информации не только увеличиваются знания личности, но и ускоряется формирование духовно-нравственных качеств. Именно поэтому наши предки считали науку и знания, образование и воспитание, являющиеся издревле бесценным богатством, самым основным условием и залогом развития человечества и национального процветания.

Как сказал первый Президент Республики Узбекистан И.Каримов, «Образование – это пища ума, но в то же время самое необходимое, чтобы отметить уровень сознания и его развития, т.е. формировать и обогащать духовность населения». Поэтому невозможно развивать духовность без изменения системы образования и на этой основе сознания. Поэтому в этой области нельзя допускать поверхностных, формальных подходов, непродуманной работы. Наш основной закон гласит, что вопрос школы, образования и воспитания должен быть под контролем страны и общества.

В годы независимости реализация национального образования в нашей стране стала самым необходимым и серьезным вопросом. В то же время в нашей стране реализуется национальная программа подготовки кадров, органичным и логическим продолжением которой была принята национальная программа развития школьного образования на 2004-2009 годы. В соответствии с ним проделана большая работа по укреплению материально-технической базы около десяти тысяч общеобразовательных школ нашей страны, коренному улучшению содержания учебного процесса, культурно-духовному стимулированию труда учителей.

За последние годы великие дела, которые мы сделали в области образования и воспитания, по величине и смыслу - это достижение наших добрых намерений, непревзойденный брак, духовное развитие нашей молодежи и Целая нация. Не будет ошибкой сказать, что Лида создала прочное место.

Таким образом, национальное образование имеет решающее значение в жизни любого общества и страны. Причина в том, что для его роста и развития производство культурных и духовных ресурсов должно продолжать расти. По его мнению, молодое поколение должно подняться на более высокий уровень, чем их бабушки и дедушки в создании этих активов. Особенно необходимо внедрять в каждую семью предложения современной медицины, педагогики и психологии, чтобы правильно воспитывать молодежь как физически, так и духовно. Каждая семья, родитель, прежде всего, должны видеть человека в образе ребенка, которому крайне необходимо всегда ощущать свою ответственность за обеспечение прав и

свобод человека. В народном воспитании каждая из пословиц и примет, служащих национальной идее и национальной гордости, является прекрасным учебником и мощным воспитательным средством. Кроме того, празднование дней рождения великих предков также имеет духовное и историческое значение. Проводя такие программы, молодежь воспитывают на основе новых ценностей, прививают ей сердцем знать и ценить историю, уважительно относиться к прошлому, заботиться о нем, чувствовать свою принадлежность к этому народу. .

В целом этнический образ молодежи формируется посредством взаимодействия современного национального образования, менталитета и культуры нации. Человек, получивший хорошее духовное образование, будет жить как сознательный, свободный и разумный человек со своим умом, своими мыслями, своим делом и своей ответственностью.

YOSHLAR TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLARIMIZNING AHAMIYATI

*Ismailov Alisher Muratbaevich,
Akimniyazov Zakir*

Qoraqalpoq davlat universiteti «San'at» kafedrası.

Annotatsiya. Bu maqolamizda milliy qadriyatlarimizning yoshlar tarbiyasiga ta'siri haqida qisqacha ta'kidlandi. Bilimli, ilmi yoshlarni tarbiyalash yulida ishlanayotgan islohatlar va harakatlar aytib utildi.

Kalit suzlar: meros, milliy qadriyat, tarbiya.

Millatning uzligini onglashda, uning uziga tan milliy qadriyatlari bilan urf-odatlarini saqlash va rivojlantirishda bebaho bulgan milliy meroslarimizni kelajak avlodqa yetkazishni ahamiyati katta. Uzing qadimiy va boy milliy madaniyati bilan jahon civilizaciyasiga katta hissa qushgan ota-bobolarimizning etishkanliklaridan iborat boy merosi – amaliy sa'natinig har hil turlarini yaratgan. Asrlar davomida otadan bolaga utib kelgan bu meroslar yangilanib rivojlanib kelavergan. Xalqimizning dunyo qarashi, iqtisodiy -siyosiy, ma'naviy-estetikalik va falsafiy qarashlari uziga xos ravishda badiy tahlil qilishi madaniy meros namunalari ontalab san'at turlarini uz ichiga olgan.

Meros ona yurtimizda yuqori madaniyatni vujudga keltirgan ulug' ota-bobolarimizning turmush tarzi, orzuv -umitlari, urf -odatlari, qadriyat dasturlari qoraqalpoq aholisining mehrbonligini uzida aks ettirgani uchun ham qadrlı.. Shuning uchun ham xalqimiz uzi yaratgan madaniy meros dasturlarini hamiysha kuz qarachigidek asirab- avaylab, kurkamlik jihatdan boyitıp kelmoqta.

Mamlakatimizda yosh avlod tarbiyasiga katta e'tibor berilib kelinmoqta, ayniqsa maktabgacha ta'lim tizimining birlamchi va muxim ekanligi kursatiladi. Bu yunalishadagi ishlarni tashkil etishda, salomat avlod tarbiyasini takomillashtirishda, yetuk kadrlar bilan ta'minlanishi ahamiyatlidir. Mamlakatimiz rahbarining 2017-yil 30 -sentyabrda «Maktabgacha tarbiya ta'lim tizimini takomillashtirish islohatlari haqida»gi farmoni qabul qilindi. Farmonda muxim vazifalar va asosiy yunalishlar belgilab berildi. Ushbu qaror buyicha, bu sohada uz oldiga vazirlik - Uzbeksdan Respublikasi Maktabgacha tarbiya ta'lim vazirligi tashkil etilib, yangi vazirlik maktabgacha tarbiya muassasalarining mamlakatlik va nodavlat tarmoqin kengaytirishlik, moddiy-texnik bazasini mustaxkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, muassasalarga bolalarni qamrashni keskin kupaytirmoq, ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim yunalishlamalari bilan texnologiyalarni joriy etish, bolalarni maktabga tayorlashning sifatini yaxshilash vazifalari yuklandi. Bugungi kunda bu vazifalar buyicha mamlakatlik yunalishlar qabul qilinib, keng xajmli yumushlar amalga oshirilmoqta, sababi bizning kelajak davomchilari bulgan farzandlarimiz turmushta uz urniga ega etuk insonlar bulib yetilishishi zurur. Sababi bizning kelajak avlodlarimizdın salomat inson bulib shakllanishiga imkoniyatlar yaratish vazifalari bilan bir qatorda milliy uzlikti onglashda komil inson, birkamal avlod bulib yetilishuvida milliy

qadriyatlarimizning ahamiyati kuzda tutilgan. Shuning uchunda ulgʻayib kelayotgan yosh avlodning tarbiyasi bugungi kunda mamlakat siyosati darajasida muxokama qilib kelinmoqda, bolalarimizning ongli, chaqqon fikrlovchi komil inson bulib yetilishida kuplab ishlar amalga oshirilib, ularning qiziqishini hisobga olib, atroflicha ta'lim - tarbiya berish, dunyo qarashini kengaytirish, erkin fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, qalbini va ongini milliy, umuminsoniy qadriyatlarni sindirib borish bilan ona Vatanga muxabbat hislarini uygʻotishdan iborat.

Kup asrlik milliy va diniy qadriyatlarimizni asirab-avaylash, dunyo ilm-fani va madaniyatning rivojlanishiga katta hissa qushgan ajdodlarimizning bebaho meroslarini urganish, u asosida yoshlarni komil inson etib tarbiyalash jamiyatta barqaror ijtimoiy -ma'naviy muhitni takomillashtirish zarurli shartlaridan biri hisoblanadi.

Sunggi yillarda mamlakatimizda qurilgan Islom sivilizatsiyasi markazi, Islom akademiyasi, Mir Arab yuqori madrasasi, Imom Buxoriy va Imom Termiziy xalqaro ilimiy-tadqiqot markazlari boy ilmiy -tarixiy meroslarimizni urganish va targʻib etishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, dunyoda yuz berayotgan voqea-hodisalar va ijtimoiy -siyosiy holatni tahlili diniy -ta'lim sohadagi ishga layoqatlilik samaradorligin oshirishni va malakali kadrlar tayorlashning yaxlit tizimini yaratuvni taqozo etmoqda.

Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyev uzining Yangi yil munasabati bilan Uzbekiston aholisiga murojatida «Inson qadrini ulugʻlash - yurtimizda yashayotgan har bir odamning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini ta'minlash bulib xisoblanadi. Bu borada jamiyatimiz asosi bulgan mahalla yeshuvchi urin tutadi», deb ta'kidlaganlar.

Inson va jamiyatning mavjudligini taminlaydigan qadriyatlar milliy tarbiya sababli, ota-bobolarimizdan oz-ozdan evoliuciyalik yul bilan avloddan avlodlarga utadi. Milliy tarbiya atamasi keng va tor mohiyatlarda ishlatiladi. Keng manoda, u inson shaxsini shakllantirishga, uning ishlab chiqarish va ijtimoiy, madaniy turmushda faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan borlik ma'naviy taasurotlar, ilojlar, harakatlar, intilishlar jamligini bildiradi. Bu tushinchada milliy tarbiya. faqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyalik ishlarni emas, balki butun ijtimoiy boshqarish prinsipi, uning yetakchi goyalari, adabiyot, san'at, kino, radio, TV va boshqalarni ham qamrab oladi. Shu bilan birga, keng manodagi milliy tarbiya tarkibiga bu sohada ta'lim va ma'lumot olish ham kiradi. Tor manoda, milliy tarbiya muayyan shaxsning ma'naviy rivoji, dunyoqarashi, axloqiy qiyofasi, estetik didi yuksaltirilishiga yunaltirilgan pedagogik ishga layoqatlilikni bildiradi. Buni oila va tarbiy muassasalar hamda jamoatlik tashkilotlari amalga oshiradi.

Bizga ma'lumki, har qanday tarbiya ta'lim bilan mustahkam aloqador holdagina amalda buladi. Sababi, ta'lim va ma'lumot olish jarayonida shaxsning faqat bilimi kupayibgina qolmay, balki ma'naviy -axloqiy sifatleri shakllanishi da tezlashadi. Ana shu sababdan da ota-bobolarimiz qadimdan bebaho boylik bulgan ilm-fan va bilim, ta'lim va tarbiyani inson kamoloti va millat ravnaqining eng asosiy sharti va garovi deb bilganlar.

Uzbedsdan Respublikasi birinchi Prezidenti I. Karimov ta'kidlagani kabi, "Ta'lim -tarbiya -ong yemishi, lekin ayni vaqtda ong saviyasi va uning taraqqiyotini ham belgilaydigan, ya'ni aholi ma'naviyligini shakllantiradigan va boyitadigan eng zarurli ishdir. Binobarin, ta'lim -tarbiya tizimini va usha asosida ongni uzgartirmasdan turib, ruhiyatlikni rivojlantirib bulmaydi. Shu sababli bu sohada yuzaki, rasmi yondashuvlarga, puxta oylanmagan ishlarga umumiy yul quyib bulmaydi. Maktab, ta'lim -tarbiya masalasi mamlakat va jamiyat nazoratida bulishi asosiy qonunimizda belgilab quyilgan.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda milliy tarbiyani amalga oshirarlik uqish muassasalari va umumta'lim maktablarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga e'tiborni kuchaytirish eng zarurli va jiddiy masalaga aylandi. Shu sababli yurtimizda kadrlar tayorlash milliy dasturi amalga oshirilmoqda, uning uzviy va mantiqlik davomi bulgan 2004-2009 -yillarda Maktab ta'limini rivojlantirish umummilliy mamlakat dasturi qabul qilindi. Unga yarasha, yurtimizda mavjud bulgan un mingga yaqin umumta'lim maktabining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ta'lim jarayonining mazmunini tubdan takomillashtirish, uqituvchilarning mehnatini madaniy va ma'naviy rag'batlantirish buyicha katta ishlar ishlanib kelindi.

Sunggi yillarda ta'lim -tarbiya sohasida sodir etilgan, hajmi va ma'nosiga kura katta ishlarimiz biz kuzlagan xayrli niyatlarimizga erishish, hech kimdan kam bulmaydigan turmush qurish, yoshlarimiz, butun xalqimizning ma'naviy rivoji yulida mustahkam urin oldi, desak, hech qanday xato bulmaydi.

Yakun etib aytganda, milliy tarbiya har qanday jamiyat va mamlakat hayotida yechuvchi ahamiyat kasb etadi. Sababi, uning usishi va rivoji uchun moddiy va ma'naviy boyliklar ishlab chiqarish tuxtovsiz turda yuksalib borishi zurur. Uning uchun yosh avlod bu meroslarni yaratuvda uz ota-bobolardan yuqori darajaga kutarilishi darkor. Yoshlarni ham jismoniy, ham ma'naviy jihatdan tug'ri tarbiyalashda zamonaviy meditsina, pedagogika, psixologiya fanlari takliflarini har qaysi oilada joriy etish zarur. Har bitta oila, ota-ona, eng avvalo bola timsolida shaxsni kurishligi, uning uchun shaxsqa tegishli hamma huquq va erkinliklar bilan ta'minlanishi buyicha uzining mas'ul ekanligin mudom sezip turishi nihoyatda zarur. Milliy tarbiyada milliy goyaga, milliy gururni kutarishga xizmat etadigan timsollar, belgilarning har biri - katta bitta darslik, kuchli tarbiya vositasi hisoblanadi. Bundan tashqari, ulug' ajdodlar tavallud sanalarini nishonlash ham ma'naviy va tarixiy ahamiyatga ega. Bunday dasturlarni utkazish orqali yoshlar yangi qadriyatlar asosida tarbiyalanadi, ular qalbiga tarixni bilish va qadrlash, utmishga hurmat bilan yondoshuv, ularni astarlab-avaylash, usha xalqqa tegishlilik bilan quvoch hislari sindiriladi.

Umuman olganda, yoshlarning etnik qiyofasi millatning bugungi milliy tarbiyasi, mentaliteti, madaniyatiniing uzaro dialektik munosabati vositasida shakllanadi. Ma'naviy jihatdan yaxshi tarbiya olgan shaxs uz aqli, uz fikri, uz mehnati, uz mas'uliyati bilan ongli turda, ozod va erkin fikrli inson bulib yashaydi.

THE IMPORTANCE OF OUR NATIONAL VALUES IN THE EDUCATION OF YOUTH

*Ismailov Alisher Muratbaevich
Akimniyazov Zakir*

Department of "Art" of Karakalpak State University.

Annotation. In this article, the influence of our national values on the education of young people was briefly emphasized. Reforms and actions to bring up educated and knowledgeable youth were mentioned.

Key words: heritage, national value, education.

It is very important to realize the identity of the nation, to preserve and develop our own national values and programs, to pass on our national heritage to the next generation. Our ancestors, who made a great contribution to world civilization with their ancient and rich national culture, created a rich heritage of handicrafts. These crafts, which have been passed down from father to son for centuries, have been updated and developed. Examples of cultural heritage, perfectly analyzing the worldview, economic, political, spiritual, ethical and philosophical aspects of the life of our people, include dozens of art forms.

The heritage is valuable because the way of life, aspirations, traditions and heritage of our great ancestors, who created a high culture in our Motherland, are reflected in the kindness of the Karakalpak people. Heritage is the most tangible of our national values, an ancient favorite and ever-renewing category of navqir. That is why our people are expanding and enriching the cultural heritage programs they have created in the blink of an eye.

In our country, much attention is paid to the education of the younger generation, it is shown that the system of education, especially preschool, is integral and important. In organizing work in this direction, in improving the upbringing of a healthy generation, it is especially important to provide mature personnel. On September 30, 2017, the Decree of the head of our country "On the fundamental improvement of the system of preschool education" was adopted. In Patman, important tasks and main directions were identified. According to this decision, a ministry was created in this area - the Ministry of Education of the Republic of Uzbekistan for preschool institutions, and the new ministry was tasked with expanding the national and non-state network of preschool institutions, strengthening the material and technical base. and technical base, and providing them with qualified teaching staff., the institutions were tasked with a sharp increase in the coverage of children, the introduction of technologies with a modern educational orientation into educational processes, and improving the quality of preparing children for school. Today, the country has adopted guidelines for these tasks and large-scale work is underway, because it is necessary that our children, who will become our heirs in the future, marry and grow up as people with their own place. The reason is that the importance of our national values in the realization of national identity and the development of a perfect generation is

taken into account along with the tasks of creating opportunities for our future generations to become healthy people. That is why the upbringing of the rising young generation is now fully integrated into the level of the country's policy, many tasks have been solved to develop our children into perfect people with narrow thinking and uncontrollable thinking, expanding the scope of activity. world, developing the ability to think more, instilling national and universal values in the heart and mind, awakening a sense of love for the Motherland.

It is necessary to increase and preserve our centuries-old national and religious values, to study the invaluable heritage of our ancestors, who made a great contribution to the development of world science and culture, to educate young people as perfect people on its basis, and to ensure a stable social and spiritual environment in society is one of the conditions.

In recent years, the Center for Islamic Civilization, the Islamic Academy, the Mir Arab Higher Madrasah, the Imam Bukhari and Imam Termizi International Research Centers established in our country serve to study and disseminate our rich scientific and historical heritage. In accordance with this, the analysis of events and the socio-political situation in the world requires an increase in the efficiency of employment in the religious and educational sphere and the creation of an integrated system for training qualified personnel.

President Sh. M. Mirziyoyev, in his New Year's address to the Uzbek people, said: "Glorifying human dignity means ensuring the rights and freedoms and legitimate interests of every person living in our country. In this regard, the neighborhood where our society comes from plays a decisive role," they said.

The values that ensure the existence of man and society are gradually passed on from our fathers and grandfathers to generations thanks to folk education. The term national education is used in a broad and narrow sense. In a broad sense, it means the totality of all spiritual impressions, opportunities, actions, aspirations aimed at shaping a person's personality, ensuring his active participation in industrial and social, cultural, educational life. This is the understanding of national education. it covers not only the educational work carried out in the family, school, children's and youth organizations, but also the entire principle of public administration, its leading ideas, literature, art, cinema, radio, television, etc. Accordingly, national education in a broad sense includes education and information in this area. In a narrow sense, public education is understood as pedagogical competence aimed at improving the spiritual development, worldview, moral character, taste of the memory of a particular person. This should be done by the family, educational institutions and public organizations.

As you know, any education is effective only if it is closely connected with education. The reason is that in the process of learning and obtaining information, not only the knowledge of the individual increases, but also the formation of spiritual and moral qualities is accelerated. That is why our ancestors considered science and knowledge, education and upbringing, which have been invaluable wealth since ancient times, the most basic condition and guarantee of human development and national prosperity.

As the first President of the Republic of Uzbekistan I. Karimov said, "Education is the food of the mind, but at the same time the most necessary thing to mark the level of consciousness and its development, i.e. to form and enrich the spirituality of the population". Therefore, it is impossible to develop spirituality without changing the education system and on this basis of consciousness. Therefore, superficial, formal approaches and ill-conceived work should not be allowed in this area. Our basic law says that the issue of school, education and upbringing should be under the control of the country and society.

In the years of independence, the implementation of national education in our country has become the most necessary and serious issue. At the same time, a national training program is being implemented in our country, the organic and logical continuation of which was the adoption of the national program for the development of school education for 2004-2009. In accordance with it, a lot of work has been done to strengthen the material and technical base of about ten thousand general education schools in our country, radically improve the content of the educational process, and culturally and spiritually stimulate the work of teachers.

In recent years, the great deeds that we have done in the field of education and upbringing, in magnitude and meaning, are the achievement of our good intentions, an unsurpassed marriage, the spiritual development of our youth and the whole nation. It will not be a mistake to say that Lida has created a lasting place.

Thus, national education is of decisive importance in the life of any society and country. The reason is that for its growth and development, the production of cultural and spiritual resources must continue to grow. In his opinion, the younger generation should rise to a higher level than their grandparents in creating these assets. It is especially necessary to introduce the proposals of modern medicine, pedagogy and psychology into every family in order to properly educate young people both physically and spiritually. Every family, a parent, first of all, should see a person in the image of a child, who must always feel his responsibility for ensuring human rights and freedoms. In folk education, each of the proverbs and signs that serve the national idea and national pride is an excellent textbook and a powerful educational tool. In addition, the celebration of the birthdays of great ancestors also has spiritual and historical significance. By conducting such programs, young people are brought up on the basis of new values, they instill in them the heart to know and appreciate history, to respect the past, to take care of it, to feel that they belong to this people. .

In general, the ethnic image of youth is formed through the interaction of modern national education, the mentality and culture of the nation. A person who has received a good spiritual education will live as a conscious, free and reasonable person with his mind, his thoughts, his work and his responsibility.

ADOLAT INSON IJTIMOIYLIGINI IFODALASH SHAKLI SIFATIDA

Sadullayeva Shaxnoza Bahodirovna

SamDChTI Gumanitar fanlar va Axborot texnologiyalari kafedrasida o'qituvchisi

Qodirova Shohsanam

SamDChTI RGF talabasi

Annotatsiya. Adolat inson ijtimoiyligini ifodalash munosabatlarning butun tizimini tavsiflovchi "adolat" tushunchasiga bag'ishlangan. Jamiyat taraqqiyoti va davlat shakllanishining har bir bosqichida odamlarning adolat haqidagi tasavvurlari o'zgaradi. Adolat hodisasi, shubhasiz, ijtimoiy munosabatlarning butun tizimini o'ziga xos ko'rinishlarining barcha xilma-xilligi bilan tavsiflovchi murakkab, ko'p bosqichli hodisadir.

Kalit so'zlar: adolat; axloq; qiymat; norma; qonun; o'ng; jamiyat; ijtimoiy munosabatlar.

Adolatning huquqiy tomoni qonunlarga rioya etishni, siyosiy tomoni esa davlatni adolat qoidalari asosida boshqarishni, fuqarolar g'amini yeyishni anglatadi. Rivojlangan jamiyatda adolat kishilarning demokratik qonunlar asosida ish yuriti-shini taqozo etadi, unda har bir odam o'z mehnati, tadbirkorligi, aql-zakovati tu-fayli topgan mol-mulki hisobiga yashaydi. Davlat o'z faoliyatida fuqarolar tomonidan adolat qoidalari va qonunlarga amal qilinishini nazorat etadi, jamiyat a'zolarining mol-mulki daxlsizligi va qonun oldida tengligini ta'minlaydi. Tenglashtiruvchi qoida bo'lgan, zo'rlikni aks zo'rlik bilan muvofiqlashtiruvchi vosita sifatida da'volar tengligini o'rnatib kelgan «adolat» tushunchasi hususiy mulkka asoslangan jamiyatda yangicha mazmun kasb eta boshlagan. Endi jamiyat ijtimoiy munosabatlarni muvozanatga keltirishning yangi tizimiga muhtojlik seza boshladi. YUz bergan ulkan ijtimoiy o'zgarishlar kishilar ongida, dunyoqarashida, siyosiy-huquqiy fikrda, axloqiy normalarda ijtimoiy adolat g'oyasining uzil-kesil shakllanishiga olib kelgan. Bu haqda SHarqning boshqa bir mutafakkiri – Abu Ali ibn Sino qiziqarli fikrlarni bayon qilgan. Uning fikricha, o'zaro bog'liqlik va almashuv jarayonida insonlar bir-birlarini qandaydir muhtojlikdan holi etadilar. Buning uchun insonlar o'rtasida o'zaro kelishuv zarur bo'lib, bu kelishuv tufayli adolat qoidalari va qonunlari o'rnatiladi. Ijtimoiy hayotda adolatparvarlikni qat'iy turib himoya qilgan ta'limotlardan biri tasavvuf falsafasidir. Tasavvuf namoyondalari boshqa sharq mutafakkirlari singari o'z umidlarini ma'rifatli va odil shohga bog'laydilar, u orqali barcha ijtimoiy illatlarni bartaraf etish mumkin, deb hisoblaydilar.

Tasavvuf namoyondalari hokim va xalq, shoh va saltanat munosabatlarida donolik bilan adolatli ish tutish, davlatni adolatli qonunlar orqali boshqarish, qabul qilinayotgan tadbirlarning xalq tomonidan qo'llanishi kabi ijtimoiy muammolarni ko'taradilarki, bu xalqparvar tuzum ideallarini ulug'lashtirdi. Tasavvufning ko'pgina namoyondalari shohlar, hokimlar, amaldorlardan adolatni kutib o'tirmay, o'z amaliy faoliyatlarida unga amal qilish bilan o'rnatib bo'lganlar. Hasan Basriy,

Abdulla Ansoriy, Abdulhasan Haraqoniy, Bahouddin Naqshband, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Ho'ja Ahror Valiy, Mahdumi A'zam Kosoniy ko'pincha shoh va hokimlar adolatsizliklariga qarshi chiqib, mazlumlarni dadil himoya qilganlar, haqiqat uchun kurashganlar. SHarq mutafakkirlari adolatni asoslashda lirik-ruhiy, ma'naviy-axloqiy jihatdan yondashganlar. Zero, sharqona jamiyatlarda azaldan adolat tushunchasiga hamohang tarzda «haq», «me'yor», «haqiqat», «burch» tushunchalari qadrlanib kelingan. SHuningdek, jamoa manfaati, oiladagi tartib-intizom, e'tiqod va ma'naviylik yuqori baholangan. G'arb mutafakkirlari esa ko'proq huquqiy, amaliy, kundalik hayot muammolari nuqtai nazaridan fikr yuritganlar. SHuning uchun ham SHarqdagidan ancha farqli tarzda «erkinlik», «teng huquqlilik», «erk» tushunchalariga ko'proq darajada ahamiyat berilgan. SHu bilan birga individualizm, individning tartib-intizomi, huquq adolatga olib boruvchi vositalar sifatida qadrlanadi, ma'naviylikdan ham ko'ra ratsionalizm mustahkam o'ringa ega bo'lgan. Lekin tarixan oladigan bo'lsak, ijtimoiy adolat g'oyasi insoniyatning butun tarixi orqali o'tib kelgan. SHu bilan birga jamiyatni adolatli tashkil etish orzusi va uning hayotdagi haqqoniy mavjudligi o'rtasida doimo ziddiyat bo'lib kelgan. SHunga qaramay uni «naqd qilib qo'yishga» urinish to'xtamagan. SHu nuqtai nazardan insoniyat sivilizatsiyasining butun tarixi ijtimoiy adolatni kengaytirish tarixi hamdir. Albatta, SHarq va g'arb jamiyatlaridagi bu kabi qadriyatlar bir-biriga zid emas, ular o'zaro uyg'unlikda umuminsoniy qadriyat darajasida jamiyat hayotida ijtimoiy adolat qoidalarining barqaror bo'lishiga hizmat qiladi. SHarq va g'arb an'analari asrlar davomida shakllanib kelgan bu kabi tushunchalar hamda qadriyatlar mustaqillik davrida jamiyatimizda umuminsoniy g'oyalar sifatida qayta shakllanishi shu jihatdan katta ahamiyatga ega. Zero, bu jamiyatimizda insonparvarlik, birdamlik, inson erki va mas'uliyatini manfaatlar uyg'unligi, qonun ruhi va demokratiya qadriyatlari asosida amalga oshirishga va shu tariqa ijtimoiy adolatni mustahkamlashga hizmat qiladi

O'z navbatida, adolat murakkab hodisa bo'lib, barcha davrlarda har xil bo'lgan, lekin har doim “adolat” tushunchasi butun ijtimoiy munosabatlar tizimiga ulkan ta'sir ko'rsatgan. Sivilizatsiya boshlanganidan beri “adolat” so'zi barcha xalqlar tiliga kirib kelgan. Adolat haqidagi ilk tasavvurlar ibtidoiy jamiyatda allaqachon shakllangan. Bu davrda odamlarning birgalikdagi turmush sharoiti umuminsoniy tenglikni o'rnatishni taqozo etdi. Shu munosabat bilan adolat mavjud marosim va urf-odatlariga rioya qilish zarurati sifatida qaraldi. Jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlar adolat g'oyasining o'zgarishiga olib keldi. Adolat g'oyasi butun ijtimoiy ong tizimidagi asosiy g'oyalardan biriga aylanadi. Qadim zamonlardan beri insoniyat «adolat» tushunchasini topishga harakat qilib keladi. Adolat g'oyasi qadimgi Xitoy falsafasida aniq ifodalangan. Konfutsiyning konservativ axloqiy va siyosiy ta'limotida ma'lum rol o'ynaydi. Konfutsiyning fikricha, hamma narsa hukmron qatlamlarning markazlashgan hokimiyatini mustahkamlashga yordam beradi, avtokratiyani saqlaydi, patriarxal quldorlik institutlarini mustahkamlaydi; Bu “faqat taqvodorlikni”, oqsoqollarga va ijtimoiy ierarxiyada yuqoriroqlarga hurmatni mustahkam qonunga aylantiradi. Ijtimoiy ong shakllanishining dastlabki

bosqichlarida insonning tashqi olamni tushunishi uning tevarak-atrofdagi tabiatga munosabati bilan ham, moddiy ne'matlar ishlab chiqarish jarayonida o'rnatiladigan o'z qabiladoshlari bilan bo'lgan munosabatlari bilan ham belgilanadi.

O'rta asrlar davrining huquq va adolat ta'limoti tegishli antik qarashlardan o'zining boshlang'ich nuqtalari bilan ajralib turadi: birinchidan, davlat bilan bir qatorda, yanada nufuzli kuch - cherkov tan olinadi; ikkinchidan, insonning asl mohiyati oxir-oqibat hayotning boshqa tomonidagina ochiladi, deb ishoniladi. Kapitalistik munosabatlarning rivojlanishi bilan diniy dunyoqarash o'rnini huquqiy dunyoqarash egalladi. Burjuaziyaning hukmron feodal tuzum bilan kurash davri o'zi bilan nafaqat ijtimoiy-amaliy qo'llash, balki adolat tushunchasini nazariy talqin qilishda ham yangi lahzalarni olib keldi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Морозов М. Э. Право как фактор достижения справедливости в юридическом пространстве. – Новосибирск, 2009 [Электронный ресурс]. URL: http://arbitrage.ru/index.php?option=com_coiitent&task=view&id=74&Itemid=34 (дата обращения: 23.01.09).
2. Морозов М. Э. Право как фактор достижения справедливости в юридическом пространстве [Электронный ресурс]. URL: <http://arbitrage.ru/index.php?option=comcontent&task=view&id=74&Itemid=34> (дата обращения: 23.01.09).
3. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Sultanov, S., & Khasanov, M. (2022). METHODS AND MEANS OF FORMATION OF SPIRITUAL MORAL CONSCIOUSNESS IN STUDENTS AND YOUTH OF UZBEKISTAN. World scientific research journal, 10(1), 257-262.

ZAMONAVIY DAVRDA IJTIMOY ADOLAT TUSHUNCHASI

Sadullayeva Shaxnoza Bahodirovna

SamDChTI Gumanitar fanlar va Axborot texnologiyalari kafedrasida o'qituvchisi

Aliyeva Zulxumor

SamDChTI RGF talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy adolat tushunchasining mazmun-mohiyati va ma'nosini tushuntirishga ilmiy jihatdan yondashilgan. Adolatni ijtimoiy falsafa nuqtai nazaridan tahlil qilganda axloqiy va ijtimoiy adolatni farqlash zarur. Bundan tashqari, Ijtimoiy adolat ijtimoiy falsafa muammosi sifatida ikki jihatni o'z ichiga oladi: nazariy va amaliy. Aynan shu ikki jihat batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: Adolat, ijtimoiy adolat, axloqiy adolat, ijtimoiy mukofot, liberal model, postindustrial, globallashtirish

Ijtimoiy adolat jamiyat hayoti va rivojlanishining iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, axloqiy sharoitlari ixcham shaklda aks ettirilgan hodisalardan biridir. Tarixiy harakat sub'ektlari aynan ijtimoiy adolat prizmasi orqali o'zlarining mavjud bo'lishlarining real sharoitlarini, shu jamiyatda shakllangan shaxslararo munosabatlar tizimini, o'zlarining ijtimoiy mavqei, ijtimoiy bo'linish tizimidagi o'rnini baholaydilar. mehnat va ijtimoiy boylikni taqsimlash.

Ammo jamiyatda adolat nima ekanligini shaxsiy anglash va tushunishdan tashqari, ijtimoiy adolat haqida ma'lum bir jamoaviy tushuncha ham mavjud. Agar ma'lum bir jamiyat fuqarolarining aksariyati shunday tushunchaga ega bo'lsa, unda bu jamiyat barqaror va osoyishta rivojlanishga mo'ljallangan. Ammo agar xalq ommasi mavjud ijtimoiy munosabatlar tizimi, ijtimoiy boylikni taqsimlash mexanizmi, ijtimoiy foydali mehnat uchun jazo chorasiz ekanligiga ishonch hosil qilsa, jamiyatda ijtimoiy keskinlik kuchayadi, ijtimoiy qarama-qarshiliklar kuchayadi, nizolar kuchayadi. shakllanadi, uni hal qilish ko'pincha inqilobiy o'zgarishlar jarayonida mumkin bo'ladi.

Shunday qilib, ijtimoiy adolat g'oyasi ijtimoiy taraqqiyotning o'ziga xos dvigatelga aylanishi mumkin. U eng xilma-xil kuchlarni safarbar etishga va ularni mavjud ijtimoiy munosabatlar tizimini o'zgartirishga, jamiyat iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy tuzilishining boshqa modellarini izlashga harakat qilishga qodir.

Adolatning qiymati shundaki, unda ijobiy elementlar mavjud bo'lib, ular jamiyatni mavjud sharoitda insonning tub va ob'ektiv ravishda mumkin bo'lmagan harakatlaridan himoya qiladi. Ijtimoiy adolatning shakllanishi fuqarolarning hayotiyligini mustahkamlashga, madaniy va ijtimoiy taraqqiyotni yanada oshirishga yordam beradi. Qonunlar, normalar, urf-odatlarida ifodalangan adolat haqida gapirganda, uni haqiqiy sifat yoki mulk sifatida talqin qilish kerak. Adolat g'oyasi bilish, baholash va me'yorni o'zida mujassam etgan bo'lib, unda odamlarning ehtiyojlari va manfaatlari namoyon bo'ladi, ya'ni adolat -bu

odamlarning manfaatlariga mos keladigan, hayotning istalgan me'yorlarini tasdiqlash bilan amalga oshadi, adolatsizlik esa bularning barchasiga ziddir.

Adolat eng murakkab ijtimoiy-falsafiy kategoriyalardan biri sifatida shaxslararo munosabatlarning barcha sohalariga ta'sir qiladi. Uning amalga oshirilishi jamiyatimizning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy va ma'naviy sharoitlari bilan bog'liq. Zero, adolat iqtisod, huquq, siyosat, axloq bilan o'zaro ta'sir qiladi va birgalikda amalga oshiriladi. Bugungi zamonaviy sanoat ishlab chiqarishi ko'pincha ishda ishlab chiqarish jarayonini avtomatlashtirish ruhiga bo'ysunib, tashabbus ko'rsatish imkoniyatini yo'qotishiga, mehnat predmeti haqidagi bilimlarni yo'qotishiga olib keladigan bo'lsa, qanday adolat haqida gapirish mumkin. Natijada, ishchi va "narsalar" orasidagi masofa uzoqlashadi. Shu munosabat bilan "adolat" toifasining ikkita jihatini ajratib ko'rsatish mumkin - bular ijtimoiy-huquqiy va axloqiy bo'lib, adolat g'oyasining nazariy va amaliy ahamiyatini anglatadi. Adolat g'oyasini hisobga olgan holda, ular odatda nafaqat shaxsning faoliyati va xatti-harakatlarini baholaydilar, balki ijtimoiy guruhlar va jamiyatning talablari hamda sharoitlarini ham hisobga oladilar, chunki ular odamlar faoliyatini tartibga soladi. U sub'ektning iqtisodiy, siyosiy, huquqiy va ijtimoiy sharoitlari bilan o'zaro aloqada bo'lgandagina ob'ektiv baholanishi mumkin.

Ko'p asrlar davomida turli fanlar vakillari jamiyatda nima sodir bo'lishi haqida hech bo'lmaganda zarracha tacavvur beradigan, vaziyatni, ijobiy natijalarni yoki akcincha, bashorat qilish uchun mos keladigan turli xil modellar va nazariyalarga katta qiziqish bildirishdi. Tarixiy taraqqiyotning ushbu bosqichida shakllangan jamiyat «iste'molchi jamiyati» deb ham ataladi, ammo bu cheksiz icte'mol modeli doirasida haqiqiy taraqqiyotga erishish mumkin emas. Va insoniyat tanlov qilishi kerak: ma'lum bir o'rtacha iste'mol darajasida uzoq muddatli muvozanat mavjudligi yoki ba'zilar uchun muvozanatsiz, ammo boy dunyo, boshqalari uchun eca juda qattiq cheklovlarni tanlashi zarur. Ularning manfaatlari va maqsadlari har doim ham bir-biriga mos kelmaydi - hatto ijtimoiy ahamiyatga ega maqsadlarni belgilashda ham. Ijtimoiy adolatni izlash aslida manfaatlar qarama-qarshi bo'lgan jamiyatda kelishuv va konsensus izlashga aylandi. Shu bilan birga, ushbu konsensusga erishish uchun hokimiyat foydalanishi mumkin bo'lgan majburlash usullarining roli inkor etilmadi. Zero, davlat va jamiyat, jamiyat va shaxs, turli ijtimoiy qatlamlar, sinflar, guruhlar vakillari o'rtasida ijtimoiy adolat nima ekanligi to'g'risida o'zaro tushunishga erishilgan taqdirdagina jamiyatda siyosiy barqarorlikka erishish mumkin.

Foydalangan adabiyotlar

1. Исмоил Саифназаров, & Сирожбек Хабибуллаевич Султанов (2022). ИЖТИМОЙ АДОЛАТНИ МУСТАХКАМЛАШДА ИЖТИМОЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ УСТУВОР ЖИХАТЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 1), 71-76.
2. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. У., Султанов, С. Х., Муратова, Д. А., Хасанов, М. Н., & Эрниеъзов, У. К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ КИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ КАДРИЯТЛАР

- ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОХДЯТИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(10), 376-386.
3. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.
 4. Рахимова, М. И., & Хасанов, М. Н. (2020). Роль среднеазиатской философии в развитии мировой и европейской науки. Вестник науки и образования, (4-1 (82)), 38-41.

IJTIMOYIY ADOLAT TENGLIK VA ERKINLIK MEZONI

Sadullayeva Shaxnoza Bahodirovna

SamDChTI Gumanitar fanlar va Axborot texnologiyalari kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. Hech bir ma'naviy qadriyat xalqda adolat kabi ishonch uyg'otmaydi. Bugungi kunda adolat barchaning qonun oldida tengligi va qonunning barchaga teng tegishliligi ekanini anglatadi. Ya'ni, "Adolat – qonun ustuvorligida" degan tamoyil asosida yurtimizda ijtimoiy munosabatlarni huquqiy negizda rivojlantirish mamlakatimizda adolatli jamiyat barpo etishga qaratilgan barcha o'zgarish va islohotlarning ma'no-mazmunini tashkil etadi.

Kalit so'zlar: Inson qadri, distribyutiv adolat, **kontribyutiv**, sotsium, tamoyil.

Adolat jamiyat hayotidagi hodisalar, tartib-qoidalarining asl insoniy ideallarga, haqiqat mezonlariga qanchalik mos ekanini aniqlashda hamma zamonlarda ham asosiy ma'naviy mezon bo'lib xizmat qiladi. Jamiyatning shaxsga, shaxsning jamiyatga va bir shaxsning ikkinchi shaxsga munosabatida namoyon bo'ladigan adolat tamoyili ana shu munosabatlarni baholashning o'zgarimas mezonidir. Adolat yuksak ma'naviy qadriyat bo'lib, baxt, ozodlik, tenglik, do'stlik, tinchlik tushunchalari kabi insonning azaliy ezgu intilishlarining timsolidir.

Adolat jamiyatda oltita asosiy vazifani bajaradi.

-birinchidan, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni maqsadga muvofiq tashkil etadi.

-ikkinchidan, turli ijtimoiy guruh va sinflar manfaatlarining himoya qilinishini ta'minlaydi, ular orasidagi muvozanatni saqlab turadi.

-uchinchidan, jamiyatdagi mulkchilik munosabatlarini, ishlab chiqarish faolligini oshiradi.

-to'rtinchidan, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoyalovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

-beshinchidan, voqelikda keng ildiz otgan, lekin ijtimoiy taraqqiyotga to'siq bo'layotgan munosabatlarni bartaraf etishga da'vat qiladi.

-oltinchidan, odamlarda kelajakka ishonch tuyg'usini uyg'otadi va kuchaytiradi. Adolat insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning asosiy mezon bo'lgani uchun doimo ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. U jamiyat (sotsium) hayotida muhim ahamiyat kasb etadigan sotsial qadriyatdir, shu sabab "ijtimoiy adolat" tushunchasidan foydalaniladi.

Zamonaviy fuqarolik jamiyatida insonni inson qiladigan ijtimoiy adolat asosi – ta'lim, tibbiy xizmat, uyjoy, mehnat kabi ne'matlardan hamma uchun erkin foydalanish imkoniyatining mavjudligidir. Inson doimo jamiyat hayotida muhim o'ringa ega bo'lishga intilib yashaydi, bu – uning asosiy ehtiyojlaridan biri. Fuqaroning huquq va burchlarining mosligi ham fuqarolik jamiyatidagi adolatli munosabatlarni aniq izga soluvchi omildir. Bundan nafaqat jamiyat, balki shaxsning o'zi ham katta manfaat ko'radi. Ana shu moslik tufayligina inson boshqalardan hurmat va e'tirof kutishga haqli. Jinoyatga yarasha jazo tizimi

bo'lmagan sharoitda har qanday jamiyat taraqqiyot borasida qiyinchiliklarga duch kelishi tabiiy. Agar jinoyatni jazosiz qoldirmaydigan tizim ijtimoiy munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish kuchiga ega bo'lsa, mehnat va uning baholanishi o'rtasidagi moslik – iqtisodiy munosabatlarni tartibga soladi. Bugungi zamonaviy jamiyatni ana shunday moslik qoidasiz tasavvur etish mushkul. Bu moslik butun iqtisodiy tizimning poydevorini tashkil etadi.

Adolat va qonun bor joyda tenglik va erkinlik teng ravishda olib boriladi. Shu o'rinda aytish mumkinki, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham inson huquq va burchlari qonun bilan belgilangan. 19-moddada keltirib o'tilganidek: „O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millari, tili, dini, e'tiqodi, ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar.

Imtiyozlar faqat qonunga muvofiq belgilanadi va ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo'lishi shart¹¹ “

Har qanday jamiyat farovonligida ijtimoiy tenglik tamoyili juda muhim o'rin tutadi. Bu tamoyil aholining turli qatlamlariga berilgan iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlar keskin farq qilmasligi kerakligini ta'kidlaydi. Hatto o'ta kapitalistlashgan jamiyatlarda ham daromadlar aholining turli qatlamlari o'rtasida nisbatan teng taqsimlanishiga qaratilgan siyosat olib boriladi.

Tenglik prinsipi asosida odamlarning adolat haqidagi qarashlari yotadi. Falsafada adolatga ikki xil qarash bo'lib, biri hamma boylik va imkoniyatlar hammaga teng taqsimlanishi kerak deydi (bu taqsimiy yoki distribyutiv adolat deb ataladi), ikkinchisi boylik va imkoniyatlar har kimning qilgan mehnati va yutuqlariga qarab bo'linishi kerak deydi (bu hissaviy yoki kontribyutiv adolat deb ataladi). Bu ikki yondashuv juda keskin bo'lib, ularning biriga amal qilgan jamiyat tezda ichki muammolar yukidan aziyat cheka boshlaydi va tanazzulga uchraydi.

Jamiyat muvozanatda bo'lishi va farovon yashashi uchun, shu ikki tamoyil uyg'unlikda ishlashi lozim. Bunda eng asosiy e'tiborni shunga qaratish kerakki, **daromadlar** taqsimlanishida **kontribyutiv** adolat tamoyiliga amal qilinsa, **imkoniyatlar** taqsimlanishida **distribyutiv** adolat tamoyiliga amal qilish kerak.

Shu bilan birga, har kimga teng imkoniyatlar berilishi kerak. Yashash, sog'lom bo'lish, bilim olish, o'z iqtidorini rivojlantirish o'zi sevgan kasbda mehnat qilish uchun shart-sharoit va imkoniyatlar distribyutiv adolat prinsipiga ko'ra taqsimlanishi lozim. Qonun har kimning shaxsiy va tijorat huquqlarini bir xil himoya qilishi lozim, har qanday yangi biznes egasi ham o'z ishini qonuniy yuritish va o'sish uchun boshqalar bilan teng imkoniyatga ega bo'lishi darkor. Maktablar hamma o'quvchiga bir xil ta'lim berishi, shifoxona hamma bemorga bir xil qarashi kerak. Shunda astoydil bilim olib, mehnat qilishga tayyor quyi qatlam vakillari ham o'z hayotlarini yaxshilay oladilar.

Xo'sh, bugun mamlakatimizda ijtimoiy tenglik masalasi qanday ahvolda?

Bu savolga prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning har bir qilgan islohotlarini yaqqol ko'rsatib, asos sifatida javob berishimiz mumkin. Eng e'tiborni tortadigan

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, II bo'lim, V bob, 19-modda

jihati shundaki, barcha jabhada INSON QADRI ulug'lanadi, bu esa tenglik, erkinlik va ijtimoiy adolatni baravariga olib borish uchun eng oqilona yo'l.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, II bo'lim, V bob, 19-modda
2. Ijtimoiy ish nazariyasi. G'aniyeva M. Fan va texnologiya nashri, 2015.
3. www.lex.uz

TEMURIYLAR DAVRIDA SHAHARSOZLIK

Eshtemirov Komiljon G'ayrat o'g'li

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya. Temuriylar davrida shaharsozlik O'zbekistonda iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy rivojlanish uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan jarayon edi. Bu davrda shaharlar o'zlarining madaniy meroslarini, sanoat va savdo markazlarini rivojlantirishdi. Shaharsozlik, o'zining rivojlanishida tarixiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy asosiy o'rin tutdi. Ushbu maqolada Temuriylar davridagi shaharsozlik rivojlanishi va uning o'tkazgan vazifalari ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: Shaharsozlik, tarixiy ko'rsatkich, Temuriylar, O'zbekiston, Samarqand, Buxoro, Xiva, Farg'ona.

Shaharlar, insoniy jamiyatning rivojlanganligini ko'rsatuvchi hamda iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy jarayonlarning markazi bo'lgan joylardir. Ulardagi shaharsozlikning rivojlanishi va tarixiy ko'rsatkichlari, shaharlar va ularning aholisi uchun juda muhimdir. Temuriylar davrida, O'zbekiston hududida shaharsozlik rivoji o'zining chegaralari bilan ajralib turib, barcha sohalarda o'zaro ta'sir qilgan bo'lib, madaniy va iqtisodiy rivojlanishda katta ahamiyatga ega bo'lgan davrni boshladi.

Temuriylar davrida O'zbekistonda qadimgi shaharlar, boshqalar bilan birgalikda, rivojlanganlar va yangi shaharlar qurildi. Bu davrning boshida Samarqand, Buxoro, Xiva, Urganch va Farg'ona shaharlarida shaharsozlik yuqori darajada rivojlangan edi. Ularning katta madaniy merosi va rivojlanishining asosiy sabablari oliy madrasalar, muzeylar, ziyoratgohlar, bog'bonlar, sug'urta tizimlari va boshqalar kabi madaniy ob'ektlar edi. Bu shaharlarda ulushning umumiy rivojlanishini ko'rsatuvchi ajoyib madaniy muhit, qimmatbaho saflar va go'zalliklar yaratildi.

Shaharsozlikning rivojlanishi va xususiyatlari davlat va xalqning iqtisodiy va madaniy o'sishiga to'g'ri keladi. Temuriylar davrida shaharsozlik o'z muhimligini shunday ko'rsatdi. Buning uchun ularga iqtisodiy rivojlanishning imkoniyatini yaratish uchun zarur bo'lgan iqtisodiy resurslar taqsimlandi. Shaharlar esa sanoat, savdo va madaniyat markazlariga aylanib ketishdi. Ularning avtomatizatsiya va iqtisodiy innovatsiyalardan foydalanishi bilan, iqtisodiy jarayonlarni yanada rivojlantirish imkoniyati paydo bo'ldi.

Temuriylar davrida shaharsozlik asosan "soha" va "aholining xizmati" o'rtasidagi mazmuniy aloqani tashkil etdi. Shaharlar, tarixiy ravishda sanoat, savdo, madaniyat va ilmiy hayot markazlariga aylandi. Bu shaharlarda yoshlar o'zining ilmiy, madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy bo'shliqlarini rivojlantirish uchun o'qitish va o'rgatish muassasalari tashkil etildi. Bu esa shaharsozlikning iqtisodiy va madaniy darajasini yanada oshirdi.

Temuriylar davrida shaharsozlik, o'zining rivojlanishida shuningdek, shaharlararo aloqalar va savdo aloqalarining o'sishiga ham yo'l ochdi. Bu davrda Samarqand, Buxoro, Xiva va Farg'ona shaharlari o'zaro savdo munosabatlari bilan

ajralib turib, savdo yo'lida o'zaro hamkorlik qilishdi. Ular o'zlarining xususiy savdo markazlariga aylanib, o'zaro almashtirish va moliyalashtirish jarayonlarini rivojlantirishdi. Shu bilan birga, shaharsozlik ulushning oliy o'quv yurtiga aylanib ketdi va madaniy almashtirishni ko'paytirdi.

Shaharsozlikning rivojlanishi madaniyat, ijtimoiy muhit va arxitektura sohasida ham katta ta'sir ko'rsatdi. Shuningdek, madaniy meroslar, ziyoratgohlar, madaniyat markazlari va mehmonxonalariga katta e'tibor qaratildi. Temuriylar davrida shaharlar mustaqil iqtisodiy tashkilotlar sifatida ham faoliyat ko'rsatdi. Ularning sanoat, savdo va madaniyat sohalarida o'ziga xos sifatli mahsulotlari va xizmatlari bo'ldi. Bu esa shaharsozlikning iqtisodiy o'sishi va islohotlarini ko'paytirdi.

Temuriylar davrida shaharsozlik, o'zining o'rta asrdagi cheklangan va innovatsion g'oyalar bilan ajralib turuvchi iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy jarayonlarning asosiy motarjimalaridan biri bo'ldi. Ulardagi shaharlar, O'zbekistonning umumiy rivojlanishida asosiy o'rin tutdi. Bu davrda rivojlanayotgan shaharlarimizning tarixiy va madaniy mirasi bugungi kunda ham bizga qiziqarli ma'ruzalar va o'rgatishlar taklif qiladi. Temuriylar davridagi shaharsozlik, O'zbekistonning iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy rivojlanishi uchun asosiy tajribadir, va bu rivojlanishni yaxshilashga katta qo'llanma bo'lib turadi.

Temuriylar davrida O'zbekistonda qadimgi shaharlar, boshqalar bilan birgalikda, rivojlanganlar va yangi shaharlar qurildi. Bu davrning boshida Samarkand, Buhoro, Xiva, Urganch va Farg'ona shaharlarida shaharsozlik yuqori darajada rivojlangan edi. Ularning katta madaniy merosi va rivojlanishining asosiy sabablari oliy madrasalar, muzeylar, ziyoratgohlar, bog'bonlar, sughurta tizimlari va boshqalar kabi madaniy ob'ektlar edi. Bu shaharlarda ulushning umumiy rivojlanishini ko'rsatuvchi ajoyib madaniy muhit, qimmatbaho saflar va go'zalliklar yaratildi.

Shaharsozlikning rivojlanishi va xususiyatlari davlat va xalqning iqtisodiy va madaniy o'sishiga to'g'ri keladi. Temuriylar davrida shaharsozlik o'z muhimligini shunday ko'rsatdi. Buning uchun ularga iqtisodiy rivojlanishning imkoniyatini yaratish uchun zarur bo'lgan iqtisodiy resurslar taqsimlandi. Shaharlar esa sanoat, savdo va madaniyat markazlariga aylanib ketishdi. Ularning avtomatizatsiya va iqtisodiy innovatsiyalardan foydalanishi bilan, iqtisodiy jarayonlarni yanada rivojlantirish imkoniyati paydo bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sattarov, O. M. (2008). Temuriylar davrida O'zbekiston shaharsozligi. Fan va madaniyat, (3), 72-79.
2. Ismoilov, B. H. (2012). Temuriylar davri O'zbekistonda shaharsozlikning iqtisodiy va madaniy o'rni. O'zbekiston tarixi, (1), 45-51.
3. Rasulov, Z. Q. (2015). Temuriylar davrida O'zbekiston shaharsozligi rivojlanishi. Tarix fanlari, (4), 31-39.
4. Karimov, U. A. (2018). Temuriylar davrida O'zbekiston shaharsozlikning ijtimoiy asoslanishi. Davlat va huquq, (2), 63-70.

HUQUQIY TARBIYANING TA'LIM VA TARBIYANI TASHKIL ETISHDAGI O'RNI

Po'latov Ro'zimurod Farhod o'g'li
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Gumanitar fanlar fakulteti Milliy g'oya,
ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi talabasi
[*polatovrozimurod6@gmail.com*](mailto:polatovrozimurod6@gmail.com)

Annotatsiya. Ushbu maqolada huquqiy tarbiyaning ta'lim va tarbiyani tashkil etishdagi o'rni va uning huquqiy madaniyat darajasini yuksaltirishda zaruriy shartligi, huquqiy tarbiyaning ta'limdagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Huquqiy madaniyat, huquqiy tarbiya, huquqiy tarbiya printsiplari, huquqiy ong.

Buyuk mutafakkir Abdulla Avloniy ham «Tarbiya biz uchun yo hayot-yo momot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokatmasalasidir» deb bejizga ta'kidlamagan. Chunki «huquqiy ong, huquqiy tarbiya va huquqiy madaniyat» kabi bir-biri bilan uzviy aloqada bo'lgan va bir-birini to'ldirib turuvchi ushbu mantiqiy izchillikda va ketma-ketlikda joylashgan o'xshash kategoriyalar jamiyat huquqiy tizimining holatidan darak beradi. Shaxs huquqiy ongi eng avvalo huquqiy tarbiya ta'sirida shakllanadi. Huquqiy tarbiya batartiblik va intizom darajasining oshishiga, burch hissining mustahkamlanishiga va shaxs huquqiy madaniyatining yuksalishiga yordam beradi. Huquq sub'ektlari huquqga hurmat bilan qarashlari, amaldagi qonun normalariga rioya etishlari, huquqbuzarlikning har qanday ko'rinishlariga murosasizlik bilan munosabatda bo'lishlari uchunular avvalo huquqning mohiyati, uning jamiyatda tutgan o'rni, kishilar hayotini tashkil etishda ijobiy ahamiyati haqida ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak. Bunda huquqiy tarbiya asosiy rol o'ynaydi. "Huquqiy tarbiya -bu davlat, uning organlari va xodimlarining, jamoat birlashmalari va mehnat jamoalarining huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirish va yuqori ko'tarish yuzasidan maqsadga yo'naltirilgan doimiy faoliyatidir.

Bu joyda bir xolatga e'tibor berish kerak. Davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari -davlat apparatida faoliyat olib borayotgan xodimlarning asosiy maqsadi bevosita insonlarga nisbatan huquqiy tarbiya olib borish bo'lmasada, ularning faoliyati bilvosita insonlarning huquqiy ongi shakllanishiga ta'sir etadi. Tor ma'noda huquqiy tarbiya -maxsus sub'ektlar tomonidan amalga oshirilib, o'zining fuqarolar, aholi va butun jamiyatning huquqiy ongi va madaniyatini ko'tarish maqsadiga yo'naltirilganligi bilan tavsiflanadi. Bizni fikrimizga huquqiy tarbiya qator maqsadlarni o'z oldiga qo'yadi:

-amaldagi qonunchilik, qonuniylik, birinchi navbatda bevosita insonga tegishli bo'lgan shaxsning huquq va erkinliklari haqida yetarli va chuqur bilim va ma'lumotlarga ega bo'lish;

-huquqiy, madaniy qadriyat sifatidagi qonunga insonlarda chinakam hurmat hissini shakllantirish, uning nufuzini ko'tarish, huquqiy nigilizm ko'rinishilari bilan murosasiz kurash olib borish;

-insonlarda huquqiy itoatkorlik hissini tarbiyalash, huquqiy xulqning afzalliklarini aholi ongiga singdirish, huquqbuzarlikka nisbatan salbiy munosabatni mustahkamlash, aholida yuridik faoliyatda ishtirok etishning ko'nikma va yo'llarini shakllantirish;

Yuqorida ta'kidlanganidek, huquqiy tarbiya ko'p qirrali jarayon, bo'lib, u bir qancha shakllarda amalga oshirilishi mumkin. Pirogolkinaning fikricha, "Bugungi kunda huquqiy tarbiyaning keng tarqalgan shakllariga quyidagilarni kiritish mumkin: ommaviy axborot vositalari yordamida huquqni targ'ib etish; ommabop huquqiy adabiyotlarni chop etish; og'zaki shakldagi huquqiy targ'ibot olib borish; fuqarolarga huquqiy ta'lim berish; kasbiy huquqiy ta'limni olib borish; ko'rgazmali huquqiy tarbiya olib borish; yuridik amaliyotning ta'siri orqali huquqiy tarbiya olib borish; san'at va adabiyot asarlari ta'siri yo'li bilan huquqiy tarbiya olib borish". Huquqiy ongni shakllantirishda huquqiy tarbiya vositalari katta ahamiyatga ega. Ilmiy va o'quv adabiyotlarida huquqiy tarbiyaning printsiplari ajratiladi. Printsiplar bu muayyan bir faoliyat asoslanadigan asosiy qoidalar, bosh g'oyalar majmuidir. Huquqiy tarbiya printsiplari bu-huquqiy tarbiyani amalga oshirishda asoslanadigan, tayaniladigan asosiy, muhim qoidalar, talablar yig'indisidir. Huquqiy tarbiyaning printsiplari jumlasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

-huquqiy tarbiyaning ijtimoiy hayot, jumladan yuridik faoliyat va yuridik amaliyot bilan uzviy bog'liqligi;

-huquqiy tarbiyaning ilmiyligi, uning fan va yuridik bilimlaryutuqlariga asoslanishi;-qonuniylikni mustahkamlashga, qonunning obro'sini ko'tarishga, amaldagi qonunlarni bilishga va ulardan foydalana bilishga yo'naltirilganligi;-huquqiy tarbiyaning tushunarli va obrazlilik. Huquqiy tarbiya vositalari ichida huquqiy ta'lim alohida o'rin tutadi. Huquqiy ta'lim, aytish mumkinki, huquqiy ongning, huquqiy madaniyatning, huquqiy davlatning tayanchidir. Huquqiy davlat barpo etish uchun huquqiy tarbiyani, jumladan huquqiy ta'limni takomillashtirish vazifasi ustuvor vazifamizga aylangan. Bu ikki huquqiy hodisani, ta'sir etish ob'ekti, yo'nalishiga qarab birmuncha farqlash mumkin bo'ladi. Tarbiya, jumladan huquqiy tarbiya asosan inson ongining hissiy-irodaviy, qadriyatlar tizimi va dunyoqarashiga ta'sir etadi. Ta'lim, jumladan huquqiy ta'lim esa, inson ongining ratsional jihatiga axborot-tanishtirish mazmunida ta'sir etadi. Sh u o'rinda bir jihatga e'tibor qaratish zarur bo'ladi. Tarbiyaning inson ongiga, uning hissiy-irodaviy va dunyoni bilish jihatiga ta'siri o'z-o'zidan uzil-kesil shakllanib qolmaydi, tarbiya natijasida olingan bilimlar, ma'lumotlar borliq bilan bog'liq, u chinakam amalda mavjud bo'lgan huquqiy amaliyot bilan uzviy bog'liq holda o'zlashtiriladi. "Tarbiya va ta'lim tarbiyalanuvchilarga qanchalik batafsil va ishonarli tarzda qadriyatlar, jumladan demokratik qadriyatlar haqida bilim berilmasin, insonlarning ongiga ta'sir etmasin, basharti amalda, real hayotda ular amalga oshmagan bo'lsa, bu holda, insonda demokratik qadriyatlarga hurmat uyg'otish mushkul bo'ladi".

Qonuniylik haqida, uning ijtimoiy ahamiyati haqidagi bilim va ma'lumotlar real hayotda qonuniylikning ijobiy daraja ko'rsatkichi bilan mustahkamlanmasa, uning qadriyat sifatida insonlar ongida chuqur singishiga va harakat dasturiga va ichki zaruriy ishonchiga aylanishiga umid bog'lash qiyin. Yoki, davlat hokimiyatini tashkil etishning oqilona, sinalgan tamoyili bo'lgan "hokimiyatlarning taqsimlanishi va ayni paytda o'zaro harakati" haqida juda ko'p fikrlar va jahon amaliyotidan misollar keltirish mumkin. Biroq, bu printsip har bir mamlakatda to'la amalga oshmas ekan, uning muhim demokratik qadriyat sifatida insonlar huquqiy ongidan joy olishi dargumon. Shu bois huquqiy tarbiya ijtimoiy amaliyot va real hayot bilan hamohang bo'lganida u insonlarning ongi va qalbidan tegishlicha joy oladi va ularning hulq-atvoriga, dunyoqarashiga ta'sir etadi.

Xulosa. Basharti demokratik qadriyatlar faqat Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlangan, siyosatdonlarning va dalarida e'lon etilgan bo'lsa, amalda yo'q qadriyatlar ta'lim beruvchilar tomonidan qayta-qayta uqdirilsa-da, ular sub'ekt ongiga samarali ta'sir eta olmaydi" Yuridik kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish ijtimoiy hayotning hamma sohalarida qo'yilayotgan talablarga monand bo'lishi taqozo etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: "O'zbekiston" 2017.
2. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: "O'zbekiston" 2017
3. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – Toshkent: "O'zbekiston" 2017. 5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. –Toshkent: TASVIR, 2020. 12-bet.
4. Boymirzayeva Raximaxon. "Talim tizimida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantirish"Ulmiy maqola. Namangan viloyati xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi "Ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilinishining hozirgi bosqichida xalqaro baholash dasturlari (pirls, pisa, timss, talis) ning o'rni va ahamiyati" mavzusidagi Respublika onlayn ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. Namangan 28. 09. 2021 yil. 5. Gafforova, G. G., Raimberdi Kudratulloevich Khaitmetov, and Timur Abduvalievich Madalimov. "A strategy of action as a complex system." International Scientific Journal Theoretical & Applied Science 90.10 (2020): 448-452.
5. Po'latov, R. F. o'g'li. (2023). TA'LIM MUASSASSALARIDA HUQUQIY TA'LIM ZARURIYATI. Educational Research in Universal Sciences, 2(2), 323-327.
6. Gaffarova, Gulchehra Gulamjanovna. "Structural transformations as a faktor new development opportunities." Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology 2.10 (2020): 227-234.

7. Гаффарова, Гулчехра, and Алишер Абдуллаев. "Ахборотлашган жамиятда маънавий ҳаётнинг ўзига хос хусусиятлари." *Academic research in educational sciences 2.Special Issue 2* (2021): 75-86.
8. MA, UZLUKSIZ TA'LIMNI, VA MILLIY G. NAVIYAT, and OYA ASOSIDA. "RIVOJLANTIRISH." *TAHRIRHAY'A TI*: 185
9. Po'latov, R.Z.F.O. (2023). YOSHLARDA KREATIV FIKRLASHNING YORDAMCHI OMILLARI VA MEZONLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(5), 1273-1277
10. Po'latov, Ro'zimurod. "YOSHLAR SHAXSIY IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI STRATEGIYALARI." *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика 2.20* (2023): 57-61.
11. Гаффарова, Гулчехра, and Алишер Абдуллаев. "Ахборотлашган жамиятда маънавий ҳаётнинг ўзига хос хусусиятлари." *Academic research in educational sciences 2.Special Issue 2* (2021): 75-86.
12. Пулатов, Рузимурод Фарход Угли. "НЕОБХОДИМОСТЬ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ" *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, vol. 3, no. 4-2, 2023, pp. 772-776.
13. Пўлатов , Р. "ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДУХОВНОГО ОБНОВЛЕНИЯ". *International Conference on Education and Social Science*, vol. 1, no. 1, Apr. 2023, pp. 56-60.
14. Po'latov Ro'zimurod Farhod o'g'li 2023. DINIY EKSTREMIZM VA TERRORIZMGA QARSHI YOSHLAR ONGIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development* . 11, (Jan. 2023), 192–196.
15. Гаффарова, Гулчехра. "Молодежного Сознания В Цифровом Обществе." *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture 4.2* (2023): 13-17.
16. Гаффарова, Г. (2020). Человеческий капитал в условиях цифровизации Узбекистана. *Интеллектуальная культура Беларуси: духовно-нравственные традиции и тенденции инновационного развития: материалы Пятой междунар. науч. конф. Минск: Четыре четверти,–С, 72-75.*
17. Po'latov Ro'zimurod Farhod o'g'li 2023. MA'NAVIY YANGILANISH IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. 20, 5 (May 2023), 113–118.
18. Po'latov Ro'zimurod Farhod o'g'li 2023. GLOBALLASHUV TUSHUNCHASI, MONIYATI VA JAMIYAT HAYOTIDA NAMOYON BO'LISHI . *World scientific research journal*. 16, 1 (Jun. 2023), 38–42.
19. Пулатов, Рузимурод Фарходович. "ПОДДЕРЖИВАЮЩИЕ ФАКТОРЫ И КРИТЕРИИ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У МОЛОДЕЖИ." *Gospodarka i Innowacje*. 36 (2023): 504-507.

20. Farhod o'g'li, Ro'zimurod. "TARIX VA TARBIYA DARSLARINING INNOVATSION USULDAGI O'QITILISH TIZIMI." O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI 2.16 (2023): 630-634.

SPEAK UP

Bebutova Feruza Urazovna

Teacher of the Karakul specialized boarding school of Presidential Agencies

Ibodullayeva Sanobar Khayrullayevna

Student of school N18

Abstract. The main aim of this article is to explain women rights that their missions are not submitting to men or being forced to do family chores

Key words: feminists, prohibiting female rights, access to schools, matriarchal system, paternal leave, slavish treatment, half of the world.

Annotatsiya. Bu maqolaning asosiy maqsadi ayollar huqularini tushuntirish – ularning vazifalari erkaklarga bo'ysunish yoki oila ishlarini bajarishga majburlash emas.

Kalit so'zlar: ayol aktivistlar, ayol huqularini taqiqlash, maktabga borish, matriarxat tizimi, ota ta'tili, qullardek muomala, dunyoning yarmi.

Аннотация. Основная цель этой статьи- объяснить права женщин- их обязанности не в том, чтобы подчиняться мужчинам или что- то делать.

Ключевые слова: женщины- активистки, запрет прав женщин, хождение в школу, матриархат, отпуск по уходу за ребенком, рабство, полмира.

1. Many problems in women's life.
2. Successful results in most experiments due to participation of females.
3. Do women's fate depend on decisions of men?
4. Paternity leave to support women.
5. Do we definitely need women?
6. Female hygienic products

Now the number of militant feminists are increasing that most suffer from inequality in genders like drawing the line in learning, discriminating and taking a great responsibility on the child-rearing whilst men are in charge of providing them with all facilities. Everyone has their personal view towards this notion.

Most girls in India, Turkey and Bangladesh are out of school and most of these countries are poor in developing. Many have the view of prohibiting girls to go schools, instead they persuade their daughters to do household chores and preparing for marriage as they are burden for their family and one day they, undoubtedly, do the marriage, so "feeding" them is the responsibility of their husbands. Plus, "fathers" see their sons as legal heirs since they are upcoming breadwinners, providing food and shelter of them. Turning to selling girls off, it reached its peak mostly in Afghanistan and what is written on the forehead is to be slave or give a birth from their early age. In some countries we hear even the matter of sexual exploitation that most teenage girls get letters from boys and following behind them, resulting in attracting (flirting) each other and having sex. By contrast, it is observed that if a girl is well-educated, she is less likely to be

trusted to violent intended people and the rate of young marriage is going on in a quite slow motion. When concluding all of these matters, it is only due to barriers of lack of opportunity and permission to attain knowledge.

This mission was accomplished in some places but not modernized sites -no access to the Internet, no electricity and wall made from bamboo trees which leads to noisy environment. However, the next challenge was the deficiency of qualified instructors which means that the smartest student of 5-6th grades were not even close its degree, even though the bitter sweats parents were doing too much to make sure that they are well educated and not living below the poverty line.

A long time ago, there was a matriarchal system that tribes were manipulated by women and today women are taking steps to protect their rights to study or nurture children together and even work like men. Until when they continue shouldering in men's hands and remaining confined to the four walls of the house? If the husband passes away where do they go? So, allowing acquiring knowledge to females does work in this case. If the educated women's opinions are supported solving problems would be easier as most of them are self reliant and able to make decisions wisely.

In most countries, especially in Japan, in an effort to support gender equality they pass a law of taking paternal leave of 7 months to upbringing a child together. In this case both of them can benefit in boosting their business skills and widening the relationship with children. While father are exercising or walking with children mother have the choice of training in their work. At first due to masculinity-the urge to not do the tasks that women are supposed to do- of fathers they did not accept this leave, but now the proportion of taking it is increasing and more than 90 percent of Japanese female students are craving to take parental leave and spend time together.

In the past, looking down to females was as natural as slavish treatment. They do not have the right of participating in marathons, as they had rumors of running a marathon would harm their health. Besides, eating much smaller portions at meal times than their brothers that they are "male" or making them to dismiss from jury duty only due to less performance of domestic duties?

In one study, 30 percent of women successfully was able to get a job as an orchestra if the arbiter would not be informed that it is the female as they had the idea of approaching men. In another one, a team won in a competition, reason was not due to there were men been brilliant minds but ladies participation on that. Today, in most places we are likely to find women in selections or marathon runners, even winner on that and owners of Noble Prize or president of the country. Although most countries are in the back stage in women equality they also may advance these theories and most problems will be automatically solved.

Looking at the religion of Islam, rights of weaker sexes were formed so many years ago(600 CE). In some circumstances we could observe husbands forcing their wife transfer of the land ownership, but the religion ban this violence that these shares come from childhood home is only belong to her, even if she earns money she does not have to expend it for household management or children as

these challenges are on males neck, she can disburse for self-development or care via going to educational centers or recreational places.

How can women health relate to their education? Take the menstruation (the process of bleeding women from below which continues mostly 3 to 5 days monthly), as an example. In most third world nations, like, rural Nepal, India, Africa, girls are not able to go schools due to their period that authorities are not facilitating female hygiene products. Go they to school and their blood is appeared schoolboys laugh at them or even in USA, developed country, in most states, they have“ pink taxes”- putting high percent of taxes of hygiene products for women than other products of bandages. When most American parents were interviewed, they acknowledged of stealing the products to make their girls study due to high tax rates and those who do not steal have to spend the pocket for purchasing the products which have to be expended for food or other needs. This is how health affects the way girls study.

However, in most European countries which have facilities to study, pupils misuse the opportunity of taking steps towards educating centers that they only go there for having fun, saying that is only nonsense as they do not comprehend the value of education, compared with children of less privileged families, when people asked them the most magnificent day and waited to hear the day of Friday which is candy day, they, especially girls, responded the day when they get books or chance to attend school.

Considering all these, “Women are half of the world”. If a country contributes to only half size of its population in educating it could be like a supervisor who only works on 50% of its employees and as a result the company will never succeed since they are not trained. When it takes more than 100 years to teach only mid-school students around the globe, do not we have other (global) issues to deal with than schooling girls one by one?

Sources

1. TED, Why paternity leave benefits everyone.
2. TED x Talks, Girls education in the developing world, Wanda Bedard.
3. Article on importance of Girl, Education.
4. www.unicefusa.org/youthaction
5. TED x Talks, It is revolutionary: Why women’s Education Matters, Elizabeth Kiss.
6. Educating Girls: a Global Perspective, Sophia Brousset
7. Power of a Female Education, Gweneth Martin

CLASSIFICATION OF BASKETBALL PLAYING TECHNIQUES

Rajabova Mohinur Muzaffarovna

Anotation. Basketball sports have developed in schools and sports schools the main goal of this is to make the younger generation healthier

Keywords: technique, field, movement, running, jumping

Game technique is the sum of methods that give the opportunity to more successfully solve the specific tasks of the competition. Under the term "technique method", a system of actions is understood that are oriented to perform almost the same game task and are similar in structure. The variety of conditions in which this or that method is used enhances interest in the formation and improvement of the methods of performing each method.

When a basketball player wants to achieve a good result, he must master many technical methods, be able to quickly choose a method that is in accordance with specific conditions, and be able to perform them accurately.

Thus, the athlete technique in each period of development is the most effective, practically tested tool that allows the player to successfully move in difficult situations of struggle, not falling out of the framework of the rules. In order to achieve the best results of the game situations that arise in a moment, the basketball player must master all of the various technical skills and methods, be able to choose the most appropriate method or methods, perform them quickly and accurately.

Classification of Game techniques is the distribution of all its methods, qualifications by sections and groups of equal rights based on certain characters. Such signs include, first of all, the designation of what the qualification in sports wrestling is intended for (for attacking or defending a basket), how the movement is performed (with or without a ball), as well as the features of its cinematic and dynamic structure.

Basketball techniques are divided into two large sections: offensive techniques and defensive techniques. In each division, two groups are distinguished: in the offensive technique – the technique of moving without a ball on the field and the technique of movements performed with a ball, and in the defensive technique – the technique of moving on the field and the technique of acquiring and counter-moving the ball. Within each group there are qualifications and methods of their execution. Almost every method of performing a skill has several manifestations that reveal certain details (indicators) of the structure of the movement. In addition, the dynamic structure of the method is influenced by the conditions of execution, which determine the movement, initial position, direction and distance of the player. In the recommended classification, the fints are not allocated independent space, since the fint is only a part of the specific method (e.g., holding hands while passing the ball), (aiming while shooting the basket), with the goal (intention) of causing an erroneous reaction in the opponent, the player is able to achieve a comfortable position.

Technique of moving on the field. Basketball moves across the field are part of an entire system of moves that are directed towards the performance of attacking tasks and occur during the implementation of concrete game moves. They are the foundations of basketball techniques.

The player uses walking, running, jumping, stopping, twisting to move across the field. With these techniques, he can correctly select a location, move away (away) from the opponent chasing him, and go in the desired direction for the next attack, achieving the best, comfortable preliminary positions to perform other techniques. In addition most technical skills that are separated by the ball are in motion and jump ball shooting and the effectiveness of the movements depends on the correct operation of the foot and maintaining balance during the movement.

Walk. Walking is less applicable to other methods of moving on the field in a game. It is mainly used to switch positions in short phases, or when the duration of the game's movements decreases, as well as to replace the pace of movement in the joint with the run. Unlike the usual walk, the basketball player moves from one place to another with slightly bent legs on the knee, which allows him to accelerate from the heel.

Run. Running is the starting tool for moving in the game. It is quite different from running in athletics. The player must be able to accelerate in any direction, forward or with his back, within the field from Oud states to various starts, quickly changing the speed and direction of the run.

For an opponent, an unexpected increase in running speed or a starting acceleration is called a sharp run in sports games. Running sharply is the best means of getting rid of the opponent's pursuit and getting out into space. To perform a sharp run, the first 4-5 steps are taken from the side of the tip of the leg, making it intense. The running speed goes beyond due to the extension of the step. At this point, the player must be ready to take the ball.

Changing the direction of running is done by the player, in the opposite direction to the direction of movement, with a strong push of the leg pulled forward, bending the torso in the direction of their newly chosen direction.

Jumps. Jumps are used in the same way that independent qualifications are used. They are also elements of other techniques. Players use more high and long-high jumps or repeated jumps. Two methods of performing a jump are used, namely depressing with two legs and depressing with one leg.

With double-legged deprecation, the jump is performed from the base position, from more position. The player quickly bends the legs, bends the arms slightly at the elbow, turns around and raises the head slightly. Depilation is carried out with a strong bending of the legs, with a sharp movement of the torso and arms back and forth. Bouncing by running and double-footing deprecation is commonly used during basket ball shooting and during the fight for the returned ball from the Shchit.

One foot deprecation jump is performed by running and doing it. Deprecation is performed in such a way that the inertial forces of running are fully used. The last step of running before deprecation is taken much larger than the previous ones.

They are boldly placed on the tip of the leg from the heel to the heel, so that the depressant slightly bent in the knee vapors pulls the leg forward and depresses. Quickly flick back and forth with the other leg, and when the general center of body weight passes over the base, it is bent with the pelvis where the thigh bone is added and in the knee vapors. The basketball player's body straightens his leg after a lift when he reaches a high point, and the depressant brings it to the side of his leg. While maintaining the balance of falling to the ground when jumping in the desired way, a gentle descent is necessary, which is achieved by softening bending of gently sloping legs. Such a fall to the ground allows the basketball player to quickly engage in the execution of game moves.

Stops. Depending on the situation, the player uses unexpected (knock-off) stops in order to get rid of the opponent's pursuit at least a little, get out of space and have a chance for further attacking moves, along with sharp runs and overtaking the running direction.

Stopping is done by jumping in two styles and taking two steps.

Turns. To get rid of the attacking defender, he uses his fins to keep the ball from kicking, and then uses turns to attack the basket. There are two back and forth ways of turning.

The forward turn is performed by stepping in this direction, if the basketball player is facing somewhere with his face, and the backward turn is performed – by stepping in which direction he is with his back.

Methods (techniques) performed with the ball. Techniques performed with the ball include the following technical skills: ball hook, pass, urub walk, and throw the ball into the basket.

A ball hook is a skill with which the player can confidently take possession of the ball and engage with it in the next offensive action. Hanging the ball is also an initial condition for later ball exaggeration, carrying, or shooting, so movements with their structure should ensure accurate and convenient execution of subsequent methods. The player must know where and to whom to transfer the ball then, without Hali being hooked.

Hook the ball with two hands. A two-handed hook is the simplest and at the same time the most reliable way to take possession of the ball.

Preparatory part: if the ball is approaching the player's chest or head height, then it is necessary to turn hands against the ball, catch the ball with empty fingers and paws, form a larger funnel relative to the size of the ball.

The main part: when the ball touches the fingers, it is necessary to bring the paws closer to it and hold them with the fingers (not with the palm), and the hands should be pulled to the chest and bent at the elbow joints. Bending the arms is a damping action that reduces the striking force of the flying ball.

Closing part: after receiving the ball, the torso is again thrown slightly forward: with spreading elbows, the ball being saved from the opponent is taken to the position of preparing for further movements. If the ball flies well below chest height, then the player sits lower than usual by lowering the flight height of the ball.

The fight for a sapchy ball from the field, in order to hook the ball, you should not expect a comfortable high jump. Moving towards it, it is necessary to catch it at the beginning of the jump. The player bends towards the ball, quickly leans in front of the torso, lowers the arms back and forth, brings the paws from the outside to the ball, but not from the top. When he catches the ball, he immediately straightens and pulls it over.

For the purpose of hanging the ball in motion, passing it to itself, or throwing it into a basket, a so-called, two-step technique is used. If a player wants to make a running raise or throw immediately after catching the ball, with said one hand, he must jump lightly and hook the ball while the push is done with his left foot and his right foot is brought forward. It is then necessary to push with the right foot (first step), push with the left foot (second step) and increase or shoot the ball with the right hand during the jump. If a player immediately tries to stop with both legs to leave his left foot on the line of scrimmage after being hooked on the move, then the player must try to hook the ball while the push-up with his right foot is done and his left foot is forward. Then the first decelerator should stop with the left foot, the second stopping step with the right foot, and the right foot so that it gives the opportunity to perform turns (Figure 4).

Hook the ball with one hand: conditions to reach the flying ball and hook it with both hands, without allowing it to hook it with one hand.

Preparatory part: the player pulls out the hand so that the ball crosses the runway (paws and fingers are empty).

Main part: as soon as the ball touches the fingers, it is necessary to carry the hand back and forth, with the same movement, as if the ball is being continued to fly (depreciation action). This movement is facilitated by a slight turn of the torso towards the connecting arm.

A pass is a qualification in which the player points the ball towards their partner to continue the attack using a fly.

Knowing the correct and accurate transfer of the ball is the basis of the joint clear, goal – oriented characters of basketball players in the game. The ball has different styles. They are applied depending on the state of this or that game, the range in which the ball is to be passed, the location of the partner or the direction of movement, the opposing styles of movement and character of their opponents.

Pereferic vision, speed of hand movements, entrepreneurship, clear and tactical thinking are qualities that characterize basketball players who can stretch the ball without errors.

The speed and accuracy of performing the techniques of the transmission depends to some extent on the fact that the paws and fingers work very quickly on the main part of the method. When passing the ball, it is necessary to move mainly with paws and fingers, then it will be difficult for the opponent to determine the direction of the transmission. It is necessary to see the partner receiving the ball, but not to look at it. It is necessary to maintain an equilibrium position during the transfer, unless the direction intended for the transfer can be blocked from the

opponent's side or the ball can be removed, while the player involuntarily makes an error "run" (takes a third step or moves out of place).

Passing the ball with two hands from the chest is the main method that allows you to accurately and quickly direct the ball to a close and middle-distance partner during a relatively simple game, when the opponent's Chase is looser (Figure 5).

Preparatory part-the height of the waist of the paw, the fingers of which are spread, keeps the ball free. The elbows are slightly bent. Pulls the ball to the chest with a circular motion of the hands.

The main part-the ball is sent forward with a quick mountaineering of the hands to the end, filling it with the movement of the paws, which gives the movement of the back spin.

Ending Section: hands are dropped loosely after passing the ball, the player is straightened, and then returns to a slightly leg-bent position (such that the ending section is also typical of other methods of transmission). If the opponent halaqit the ball to be passed at chest height, then the ball can be sent in such a way that it can hit the field near the partner and sprinkle straight on it. In order for the ball to sag quickly, it is sometimes given a circular motion in front of it.

Literature used

1. Abdurasulova G.B. Basics of improving the movements of fencing. Methodical guide. - Tashkent, 2011, 170 b.
2. Tishler D.A., Movshovich Compiled A.D., Tischler G.A. Mnogoletnyaya trenirovka yunivfextovaltshikov. Uche[^]DSH - [^]dosobie.- M., 2002,254 P. 17
3. Tishler D.A., Tischler G.A. I Dr. Fencing. Vek XXI. Uchebno-metodicheskoe posobie, - m.: Chelovek, 2014, 232 P.
4. Tyshler G., Logwin W. SPORTS FENCING Professional Coaching Manual Special Training Methodology. Johannesburg 2015by. 162 p.
5. Fetisova N.A. Swordsmanship theory and methodology. 0 ' fold guide. - Tashkent, 2013, 270 b.

ИМКОНΙΑТИ ЧЕКЛАНГАН БОЛАЛАРНИ ҲАЁТГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТДАН ҚЎЛЛАБ- ҚУВВАТЛАШ

Баходиров Азизбек Аваз ўғли

Тошкент давлат педагогика университети магистранти

+99896 076-77-67

azizkhan.bakhadirov@gmail.com

Аннотация. Мақолада имконияти чекланган болаларни ҳаётга бўлган қизиқишларини оширишда психологик жиҳатларига алоҳида урғу бериш лозимлиги, уларни психологик жиҳатдан қўллаб-қувватлаш муҳимлиги ҳақида фикрлар юритилган.

Таянч сўз ва тушунчалар: инклюзив таълим, имконияти чекланган, психологик метод, қўллаб-қувватлаш.

Биз кўп ҳолларда бебаҳо неъматларга ношукрлик қиламиз. Соғлом бўлсак-да, баъзан фиғонимиз фалакка чиқади. Шундай вақтларда бир тин олиб танимиз соғлиғи, қорнимиз тўқ, устимиз бутлиги ҳақида ўйлаб кўриш фойдадан ҳоли бўлмайди. Аммо орамизда жисмоний имконияти чекланганлар ҳам истиқомат қилади. Улар имконияти чекланган бўлса-да, шукрона билан яшайди. Жамиятда ўз ўрнига эга бўлиш, яхши яшаш учун ҳаракат қилади.

БМТ Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти статистикасига кўра, Ер шари аҳолисининг 15 фоиз¹²га яқинининг имконияти чеклангани ва бу кўрсаткичнинг мунтазам ўсиб бораётгани ҳар бир инсонга ўзини атрофдагилар билан тенг ҳис қилиши ҳамда ўз салоҳиятини юзага чиқариш учун имкониятлар яратиш бўйича самарали ишларни амалга оширишга ундайди. Шунингдек, БМТ Бош Ассамблеясининг 1992 йил 14 октябрдаги 47/3-сонли қарорига асосан Халқаро ногиронлар куни деб аталгани ҳам бежиз эмас. Бундан кўзланган мақсад жисмоний ҳолатидан қатъи назар, барча инсонларга тенг имкониятлар яратишдир. Мамлакатимиз аҳолисининг 65 фоизини 14-30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил қилади. Ижтимоий ҳимояга муҳтож болаларни ҳимоя қилиш тизимини ривожлантириш даражаси жамиятнинг инсонпарварлик ва уни маънавий-ахлоқий ривожлантириш даражаси, Ўзбекистоннинг ҳуқуқий мажбуриятлари ва мамлакатимиз томонидан имзоланган Халқаро конвенцияларни акс эттиради. Ёш авлод ҳақида ғамхўрлик муҳим умуминсоний қадриятлардан биридир. Бундан ташқари юртимизда ижтимоий ҳимояга муҳтож, имконияти чекланган фуқаролар, ногиронларнинг таълим олиш ва касб эгаллаши, меҳнат қилиши, хавфсизлиги, саломатлигини тиклашидаги ҳуқуқлари кафолатланган. Бу борада миллий қонунчилик ҳужжатлари базаси яратилган. Ўзбекистон Республикасининг “Ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисида”ги

¹² "Новый век" газетаси 21-сони 2019 йилда

қонун¹³га мувофиқ ногирон болаларнинг ихтисослаштирилган таълим муассасаларида, мактабгача таълим муассасаларида, шу жумладан, интернат-уйларда амалга оширилади. Шунингдек, ногиронларнинг умумий ўрта, ўрта махсус, касб-ҳунар ва олий таълими барча таълим даргоҳларида, зарур бўлган ҳолларда эса ихтисослаштирилган таълим муассасаларида амалга оширилади. Имконият чекланган ёшларни касбга тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш таълим муассасаларида, шу жумладан, ихтисослаштирилган таълим масканларида, шунингдек, имконият чекланган жамоат бирлашмаларининг корхоналарида таъминланиши белгиланганлиги ҳам имконият чекланган ёшларни таълимдан сўнг қўллаб-қувватлашга кўмаклашмоқда. Имконияти чекланганлар, болалар ва болалиқдан алоҳида эътиборга муҳтожлар тиббий-ижтимоий ёрдам олиш, куч-қувватни тиклашнинг барча турларидан фойдаланиш, дори-дармонлар, протез-ортопедия мосламалари, ҳаракатланиш воситалари билан имтиёзли асосларда таъминланиш, шунингдек, касб-кор эгаллаш ва қайта тайёргарликдан ўтиш ҳуқуқига эга эканлиги қонун билан мустаҳкамлаб қўйилган.

Алоҳида эътиборга муҳтож бўлган имконияти чекланган болаларни ҳаётга тайёрлаш жараёнида уларнинг имконияти чекланганлик хусусиятларини инобатга олмаслик мумкин эмаслиги ҳаммамизга маълум. Шундай экан, интеграцион таълим-тарбия, асосан, биринчи ва иккинчи (касаллиги енгил даражали бўлган) имконияти чекланганлик белгилари бор болалар орасида яхши натижа беришини унутмаслик керак.

Турли нуқсонлари бор бўлган болалар, касаллиги руҳиятига қанчалик сингган ёки алоҳида эътиборга муҳтож болалар ўз ҳолатига қанчалик кўниккан бўлмасин, боланинг алоҳида ўтиш даврлари бўладигани, у ўз ҳолатидан айни шу даврларда чуқур руҳий изтироб чекади. Ногиронликни энг оғир ҳис қиладиган давр бола учун балоғат ёшига ўтиш пайтига тўғри келади. Руҳшуносларнинг таҳлилларига қараганда, ҳатто соғлом ёшлар бу пайтда, одатда, ўз тана аъзоларида турли хилдаги камчиликларни, йўқ камчиликларни ҳам тасаввур қилишгача бориб етишади.

Бола жисмида имконияти чекланганлик бор экан, бу ҳолат болани анча катта-кичик кечинмаларга олиб келади. Шундай экан, алоҳида эътиборга муҳтож ёшларнинг атрофидаги тарбиявий муҳит ҳамма вақт ҳам яхши, мўътадил бўлиши билан бир вақтда, айниқса, ўтиш даврида алоҳида эътиборда бўлиб, катталарнинг назаридан четда қолмаслиги керак. Алоҳида эътиборга муҳтож болалар тарбиясига эътибор бериладиган яна бир томон шундаки, бу она табиатнинг сахийлиги билан боғлиқ бўлган ҳол, яъни бундай болаларда бирон камчилик иккинчи бир фазилатнинг, хусусиятнинг кучлироқ намоён бўлишидир. Кўзи заифларда эшитиши ва хотира кучли бўлиши, бирон-бир жисмоний камчилиги бор шахсларда тиришқоқликнинг кучли бўлиши ва бошқалар. Демак, айни шу ҳолат ногирон болаларни тарбия

¹³ <https://lex.uz/docs/1372495>

қилишда кўздан қочирилмаса, улардаги жисмоний ва рухий камчилик ўз ўрнида бошқа томон билан тўлдирилади.

Айни шу ҳол уларнинг тарбиясида кенгроқ қўлланилса, тарбияда яхши натижаларга эришилади. Ногирон болаларнинг қайси меҳнатга қобилиятлари кучли бўлса, ўша фаолият билан кенгроқ шуғулланишига шароит яратиш уларнинг таълим-тарбиясида асосий ўрин тутмоғи лозим.

Алоҳида эътиборга муҳтож бўлган болаларнинг тарбия жараёни қанчалик қийин кечишини уларнинг хатти-ҳаракатига адекват, мутаносиб тарбиявий тадбир топиб қўллаш, махсус мутахассис тайергарлиги бўлмаган тарбиячига бериш тарбия жараёнини жиддий машаққатга айлантириб қўйиши мумкин. Масалан, ақлий хусусиятида жиззакилик, чайирлик, хархашага мойиллик, бир сўз билан айтганда, асабий нуқсони бор ногиронга бирор ахлоқ ёки одоб нормаларини сингдириш у ёқда турсин, унга ушбу нормаларни эслатиш, айтишнинг ўзи жиддий жанжалга, хархашага олиб келиши мумкин. Одатда, бундай хусусиятли болалар ўз қувватидаги хавфсизлик нуқсонини билмаган ҳолда одамларнинг назарида, гуруҳнинг диққат марказида бўлишни яхши кўради.

Инсон ва атроф-муҳит доимий равишда алоқада бўлиб, у кўриш, эшитиш, тери, таъм, ҳид билиш, ҳаракат анализаторлари орқали амалга оширилади.

Эшитиш анализатори инсоннинг барча аъзолари ичида энг аҳамиятлиларидан саналиб, унинг асосий вазифаси нутқни идрок қилишдан иборатдир. Тўлақонли эшитиш нутқ шаклланишининг омили саналади. Нутқ орқали эса инсоннинг сўз-манتيқий тафаккури, умумий ва рухий ривожланиши содир бўлади. Моддий дунёдаги нарса ва ҳодисалар онгимизда акс етиб, булар сўз шаклида ифодаланади, тил ҳодисалари воситасида намоён бўлади. Инсон ўзи кўрган ва таъсирланган буюм ва ҳодисаларни сўз ёрдамида номлаб, мазмуни ҳақидаги таассуротларини образлар, фикрлар, тушунчалар, тасаввурлар кўринишида англаш, ифодалаш имкониятига ега бўлади. Ҳар қандай буюм, ҳодисанинг мияда акс етиши ва онгда мустаҳкам ўрнашиб қолишида нутқ етакчи восита ҳисобланади. Шунингдек, у тафаккур қуроли, мулоқот жараёнида фикрни ифодалаш, бирор нарсани билдириш, англантиш ва таъсир кўрсатиш қуроли бўлиб ҳам хизмат қилади. Фикрлаш қобилияти нутқий ривожланиш замирида пайдо бўлиши сабабли у инсон тафаккурининг ривожланиш даражасини белгилаб беради¹⁴.

Эшитиш идрокининг бузилиши оқибатида инсоннинг нутқни эгаллай олмаслиги, шу боис жамият аъзоларидан яққаланиб қолиши унинг ижтимоий ҳаётда ўз ўрнини топишида қатор муаммоларни юзага келтиради. Булар ўзаро бир-бирига тобе бўлган турли сабабларга боғлиқ бўлиб, бу хусусида Л.С.Виготский: “Ижтимоий тарбия нутқнинг ривожланмаганлигига, нутқнинг ривожланмаслиги жамоа (коллектив)дан яққаланиб қолишга, жамоа

¹⁴ Аюпова М. «Коррекцион ишлар методикаси. (маърузалар матни)». Т 2005 й

(коллектив) дан ажралиб қолиш эса, ўз навбатида, ижтимоий тарбия ҳамда нутқнинг ривожланишини тормозлайди”,- дейди¹⁵.

Имконияти чекланган ўсмирларни таълим тарбиясида тенгҳуқуқлилик муаммосини ҳал этиш бугунги куннинг долзарб муаммоларидан биридир. Аммо бугунги кунда ҳам жуда кўплаб ўсмирлар турли хилдаги сабабларга кўра таълимдан четда қолиб кетмоқдалар. Инклюзив таълимга жалб қилишнинг ташкилий, илмий-услубий чораларини кўриб чиқиш яъни мутахассисларини тайёрлаш, малакасини оширишга оид тадбирларни ишлаб чиқиш лозим. Алоҳида ёрдамга муҳтож ўсмирларни умумтаълим муассасаларига жалб қилишнинг икки асосий омили бор:

Биринчидан, алоҳида эҳтиёжга эга бўлган болалар ҳам соғлом болалар билан биргаликда ўзаро фаолият кўрсатишлари мумкин. Инклюзив таълим мақсадга мувофиқ тарзда ташкил этилса, махсус эҳтиёжли болалар ижтимоий томондан ҳимояланадилар, соғлом болалар эса ижтимоий адолат ва тенгликнинг тан олинishi буюклигини ногирон болаларга нисбатан янада меҳрибон ва эътибор билан муносабатда бўлишни ҳис этадилар.

Иккинчидан, ногирон болалар ҳам соғлом тенгдошлари билан ёнма-ён ўқиш, тарбияланиш ҳуқуқига эга эканлиги.

Хулоса сифатида шуни айтиш лозимки алоҳида эътибор талаб қиладиган болаларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, улар билан мулоқот қилишнинг психологик хусусиятлари мавжуд эканлигини яна бир бор эслатиб ўтиш билан бирга, уларни ижтимоий ҳимоя қилишдан ташқари ҳаётда ўрни топиш муҳимлигини қайд этиш жоиз. Нуқсони бўлган (эшитиш қобилияти, кўришдаги, нутқидаги камчиликлар) болалар билан психологларнинг тизимли ишларни ташкил этиш ғоят муҳим масаладир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Аюпова М. “Коррекцион ишлар методикаси. (маърузалар матни)”. Т.: 2005 й
2. “Алоҳида ёрдамга муҳтож болаларни манавий ва эстетик ривожлантириш” мавзусидаги илмий - назарий конференция материаллари. Тошкент-“ Uzinkomsentr”- 2002 йил.
3. “Новый век” газетаси 21-сони, 2019-йилда
4. <https://lex.uz/docs/1372495>

¹⁵ “Алоҳида ёрдамга муҳтож болаларни манавий ва эстетик ривожлантириш” мавзусидаги илмий - назарий конференция материаллари. Тошкент-“ Uzinkomsentr”-2002 йил.

MUNDARIJA

*B: Falsafa. Filologiya. Pedagogika. Psixologiya. Metodika. San'atshunoslik.
Sotsiologiya. Islomshunoslik fanlari*

Boyzoqov B. Ahmad Taroziy va Sanoyi' ilmlari	2
Rahimova M.B. Turli yoshda oila qurgan qizlarning oilaga moslashuvining ijtimoiy-psixologik omillari	6
Pulatova M.K., Yusupova O.I. Iqtisodiyot yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarda chet tilini o'rganish kompetentligini rivojlantirish	10
Axrarova M.A. Jismoniy tarbiya darsi jarayonida o'quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash yo'llari	13
Turdimurodov N. Ikkinchi jahon urushi yillarida musiqa san'atining faoliyati	16
Ibragimov A.H. Yangi avlod darsliklari qanday bo'lishi kerak.....	21
Казакoв A.P. Значение педагогического мастерства тренера.....	24
A.Abduxalilov, Sobirjonova U.M. Qo'g'irchoq teatri kecha va bugun.....	28
Ниязов A.T., Ниязова O.Ю., Ниязова A.A. Баскетбол - эффективное средство физического воспитания	32
Ibodullayeva I.K. Methods and the usage of game technologies as the basic tenet of teaching english in primary education	35
Ibadullayeva N.E. Talabalarning badiiy va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda rangtasvirdan mustaqil badiiy va ijodiy faoliyatni tashkil etishning ahamiyati	42
Daminova G.B. Kimyo fanining matematika bilan integratsiyasi.....	47
Гулноза Катгаева Мадрасаларда энтoпeдaгoгик ўқув тизими.....	51
Исмаилов A.M., Акимниязов З. Важность наших национальных ценностей в воспитании молодежи	54
Ismailov A.M., Akimniyazov Z. Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarimizning ahamiyati..	58
Ismailov A.M., Akimniyazov Z. The importance of our national values in the education of youth	61
Sadullayeva Sh.B., Qodirova Sh. Adolat inson ijtimoiyligini ifodalash shakli sifatida	64
Sadullayeva Sh.B., Aliyeva Z. Zamonaviy davrda ijtimoiy adolat tushunchasi.....	67
Sadullayeva Sh.B. Ijtimoiy adolat tenglik va erkinlik mezoni	70
Eshtemirov K.G' Temuriylar davrida shaharsozlik	73
По'latov R.F. Huquqiy tarbiyaning ta'lim va tarbiyani tashkil etishdagi o'rni	75
Bebutova F.U., Ibodullayeva S.Kh. Speak up	80
Rajabova M.M. Classification of basketball playing techniques	83
Баходиров A.A. Имконияти чекланган болаларни ҳаётга тайёрлашнинг психологик жиҳатдан қўллаб-қувватлаш	88